

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İ V O A N D R İ Ç

Lanetli Avlu

Ç E V İ R E N M Ü G E G Ü N A Y

Ö N S Ö Z B A R I Ş Ö Z K U L

iletisim

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Prokleta Avlija

© 2015 The Ivo Andrić Foundation, Beograd, Serbia

İletişim Yayınları 2795 • Dünya Edebiyatı 258

ISBN-13: 978-975-05-2716-6

© 2019 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2019, İstanbul

DIZI YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge

YAYINA HAZIRLAYANLAR Barış Özkul, Güneş Akkor

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ Stanisław Chlebowski, “Çerkes Muhafızlar”, 1880

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Naci Ozansoy

BASKI Sena Ofset • SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

ÇİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

İVO ANDRIÇ

Lanetli Avlu

Prokleta Avlija

ÇEVİREN *Müge Günay*

BARIŞ ÖZKUL'UN ÖNSÖZÜYLE

iletisim

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

IVO ANDRIĆ 9 Ekim 1892'de Bosna-Hersek'te Travnik yakınlarındaki Dolac köyünde, orta sınıf bir ailenin oğlu olarak dünyaya geldi. Küçük yaşta babasını kaybeden Andrić, teyzesinin yanına Vişegrad'a taşındı. İlköğrenimini burada tamamladıktan sonra 1903 yılında annesinin yanına döndü. Ortaöğrenimine Saraybosna'da başlayan Andrić, ilk şiirini on dokuz yaşında yazdı. 1913'te Zagreb Üniversitesi'nden Viyana Üniversitesi'ne geçiş yaptı. 1918'te şiirlerini *Ex Ponto* adlı kitabında derledi. Bu eserini 1920'de *Nemiri* (Huzursuzluklar) izledi. Eserlerinde, 20. yüzyılın başlarındaki Bosna'dan yola çıkarak tüm insanlığın sorunlarını işledi. Felsefe lisansının ardından 1924'te Slav kültürü ve edebiyatı alanındaki yüksek lisans öğrenimini tamamladı. "Osmanlı Yönetimindeki Bosna-Hersek'te Kültür Yaşamı" konulu doktora tezini verdi. Birinci Dünya Savaşı yıllarında ülkesinin özgürlüğü için mücadele etti. Milliyetçi etkinliklerinden dolayı Avusturya-Macaristan yetkilileri tarafından bir süre gözaltında tutuldu. 1924 yılında Yugoslav Dışişleri Bakanlığı'nda göreve başladı. Budapeşte, Madrid, Cenevre ve Berlin'de dış görevlerde bulundu. 1920-1930 yılları arasında hikâyelerini derlediği kitaplar yayımladı. İlk derlemesiyle Slav Kraliyet Akademisi Ödülü'ne layık görüldü. 1926'da aynı akademiye üye olarak seçildi. 1941'de Nazilerin Yugoslavya'yı işgal etmesiyle başlayan süreçte inzivaya çekildi ve İkinci Dünya Savaşı yıllarını yazarak geçirdi. Bu dönemde *Drina Köprüsü*, *Travnik Günlüğü* ve *Gospodica*'yı (Saraybosnalı Kadın) yazdı. Savaşın sonra *Nove pripovetke* (Yeni Hikâyeler, 1948) ve *Lanetli Avlu* (1954) adlı kitapları yayımlandı. Bosna'nın tarihini anlattığı romanı *Drina Köprüsü* ile uluslararası üne kavuştu. 1949 yılında Yugoslavya Federal Meclisi'ne Bosna temsilcisi olarak seçildi ve Yugoslav Yazarlar Birliği'nin başkanlığını yürüttü. 1961'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazandı ve bu ödül edebiyat dünyasında özel olarak *Drina Köprüsü*'ne verilmiş gibi kabul edildi. Aynı yıl Yugoslavya'da her sene verilen Hayat Boyu Başarı Ödülü'ne layık görüldü. 1975'te Belgrad'da hayatını kaybetti. *Ömer Paşa* ölümünden sonra, 1977 yılında yayımlandı.

ÖNSÖZ

BARIŞ ÖZKUL

Ivo Andrić, 1892 Travnik doğumlu. O tarihte Avusturya-Macaristan sınırları içinde olan Travnik, on dört yıl öncesine kadar (1878) Osmanlı toprağıydı. Bu yakın Osmanlı mirası Andrić'in çocukluğunun geçtiğı Vişegrad'da elle tutulur bir olguydu.

Andrić ortaokulu Saraybosna'da bitirdikten sonra üniversitede felsefe okudu. İlk gençliğinde Viyana, Graz, Zagreb gibi şehirlerde bulundu. 1914'te 22 yaşında Habsburg rejimini protesto ettiği için hapse atıldı (Arşidük Ferdinand'ın uğradığı suikastın ardından). Hapiste geçirdiğı üç yılda harıl harıl edebiyat ve felsefe okudu; erken dönem yapıtlarında Kierkegaard'dan etkilenip karamsar bir bakış geliştirdi.

Titö döneminde "Yugoslavya'nın Tolstoy'u" diye anılan Andrić'in yapıtlarında memleketi Bosna'nın önemli bir yeri vardır. Bosna, Andrić'te bir etnik-kültürel çeşitlilik simgesidir: 1463'ten 1878'e kadar Osmanlı toprağı olan Bosna 1878'de Avusturya "protektorat"ı olmuş; 1908'de Avusturya tarafından resmen ilhak edilmiş; 1918'de ise Sırlar, Hırvatlar ve Slovenlerden meydana gelen yeni devlete (Yugoslavya adını 1929'da alacaktır) dâhil olmuştur. Ortodoks Sırlar, Katolik Hırvatlar, Müslümanlar ve Yahu-

diler'in bir arada olduğu bu enternasyonal Bosna tablosuna Andriç'in *Travnik Günlüğü*, *Ömer Paşa* gibi yapıtlarında Batı Avrupa ülkelerinden yöreye gelen elçiler de eşlik ederler.

Bosna'nın tarihinde tanıklık ettiği bu çeşitliliğin yanısıra on yedi yıl boyunca (1924-1941 arası) Graz, Budapeşte, Roma, Madrid ve Cenevre'de Yugoslavya elçisi olarak görev yapması da Andriç'in dünya bilgisini epey arttırmış olmalıdır (Altı-yedi dil öğrenmiştir).

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı Andriç'in edebiyat ve düşünce sahasında en verimli olduğu yıllardır. 1941'de Yugoslavlarla Naziler arasında saldırmazlık paktı imzalandığında Andriç, Berlin elçisi olarak Almanya'da bulunmaktadır; Prens Paul hükümetinin devrilmesi ve Belgrad'ın Naziler tarafından işgaliyle paktın hükümsüz kalması sonucunda Belgrad'a döner ve kalan dört yılı Belgrad'daki bir apartman dairesinde kitaplarını yazarak geçirir. Bu dört yılda ona Nobel (ve "Yugoslavya'nın Tolstoy'u" lakabını) kazandıran *Drina Köprüsü*, *Bosna Üçlemesi*'ni kaleme alır. 1945'te yayımlanan *Bosna Üçlemesi*, on yıl sonra İngilizceye çevrilecektir.

Dünya savaşları biter bitmez Andriç kâh diplomat kâh vekil olarak siyasete atılır. Birinci savaşın ardından kurulan yeni Yugoslav devletinde diplomat olurken ikincisinin ardından kurulan Komünist Yugoslavya'da hem Ulusal Meclis üyesi hem de Edebiyatçılar Sendikası başkanı seçilir. Tito'nun Yugoslavya'sı Sovyetler'den farklı olarak edebiyatçılara "görelî bir özerklik" tanımış; "sosyalist gerçekçiliğin" doğrularını yazma baskısıyla karşılaşmayan Andriç'in *Drina Köprüsü* gibi yapıtları Tito tarafından övgüyle karşılanmıştır.

* * *

Lanetli Avlu (Prokleta avlija), Andriç'in hapsedilme deneyimi üzerine yazdığı öykülerin en başarılı olanıdır. Erken dönem yapıtlarında Andriç'in Kierkegaard etkisi altında karamsar bir bakış geliştirdiğini belirtmiştik. *Lanetli Avlu* bu karamsar bakışı bir cezaevi avlusuna yönelterek tarih-içinde tarih, öykü-içinde-öykü formunda bir hapishane kroniği sunar.

Osmanlı İstanbul’unda geçen öykünün “lanetli avlusu”nda toplaşan mahkûmlar arasında –tıpkı Andriç’in Bosnası’nda olduğu gibi– Müslümanlar, Yahudiler ve Hristiyanlar bir arada bulunurlar ve cezaevi avlusunun karamsar ve klostrofobik atmosferine kişisel ile tarihseli birleştiren öyküleriyle direnirler. Mahkûmlardan birinin öyküsü Osmanlı şehzadesi Cem Sultan’ın sürgün ve hapis deneyimine açılır: Kendisini Cem Sultan’la özdeşleştiren mahkûm, Osmanlı’nın lanetli avlusunda şehzadenin akıbetine uğrar.

Osmanlı toplumunun farklı yönlerini simgeleyen tipleri sıkıştırılmış bir zaman ve mekânda buluşturan bu *hapishane kroniği* aslında büsbütün karamsar sayılmaz. Andriç, insanın karamsarlık ve kötülük karşısındaki direncine, çevresindeki olumsuz şartları değiştirme yetisine inanmaktadır. Cezaevindeki zorluklara öyküleriyle direnen, irade gücüyle sebat eden mahkûmlar bir zaman sonra avlunun lanetini dağıtırlar.

Lanetli Avlu, iradenin sınırlarıyla hesaplaşan bir zirve-anlatısıdır. Andriç’in iradeyi zorlu bir imtihanla sınavan hapishanesi idealist, sapkın, hayalperest, düpedüz yalancı karakterlerle doludur. Mahkûmları birbirine bağlayan tutkal, suçluluk duygusudur.

Lanetli Avlu suçluluk duygusunun öykülerin yardımıyla pekâlâ aşılabileceğini; öykülerine sarılan insanın cezaevinin lanetiyle baş edebileceğini gösterir.

Öykü anlatıcısının Müslüman ya da Hristiyan, Boşnak ya da Ermeni; Türk ya da İtalyan olmasının ise önemi yoktur; bütün büyük edebiyatçılar gibi Andriç de dinsel ve ulusal aidiyetlere eşit mesafededir.

*Dušan Puvačić ve
Bosna'daki tüm arkadaşlarımıza...*

Kış mevsimiydi, kar binanın kapısına varıncaya kadar her yeri örtmüŖ, her Ŗeye tek bir renk ve biçim vererek gerçek Ŗeklinden yoksun bırakmıŖtı. Küçük mezarlık bile bu beyazlığın altında kaybolmuŖtu, sadece en uzun haçların uçları görünüyordu. Bir tek oradan el değmemiŖ karın içinden dar bir patika izi seçilebiliyordu. Bir önceki gün Fra Peter'in cenazesine katılanların ayak izleriydi bunlar. Bu ince yol patikanın sonunda eğri büğrü bir daire oluşturacak Ŗekilde genişliyordu, çevresindeki kar yumuŖamıŖ killi toprağın pembe rengini almıŖtı. Göz alabildiğine uzanan beyazlığın içinde, halen karla yüklü gökyüzünün gri çölüne karıŖan taze bir yaraya benziyordu.

Bütün bunlar Fra Petar'ın odasının penceresinden görülebiliyordu. DıŖ dünyanın beyazlığı burada hücreyi dolduran uyuŖuk gölgelerin içinde kaybolmuŖtu ve bu sükûnet hâlen işleyen sayısız saatinin sessiz tik taklarına karıŖmıŖtı. KurulmamıŖ saatlerden birkaçı çoktan durmuŖtu. Sessizliği yalnızca yan odada Fra Petar'ın vefatından sonra arta kalanların listesini çıkaran iki rahibin boğuk sesle atıŖması bozuyordu.

Yaşlı rahip Mijo Josic anlaşılmaz bir şeyler mırıldandı. Bu, Fra Petar’la önceden yaşadığı tartışmaların bir yankısıydı, envai çeşit aleti toplamaya meraklı “ünlü bir saat tamircisi, tüfek ustası ve teknisyen”di rahmetli Fra Petar: manastırın kaynaklarını bunlara harcar ve herkesten itinayla korurdu onları. Sonra Fra Mijo, genç Fra Rastislav’ı listeyi soğuk bir odada hazırlamasınlar diye sobayı yakmayı önerdiği için azarladı.

“Zamane gençleri işte! Hepiniz aynısınız, zavallı ihtiyar kadınlar gibisiniz. Sıcak bir oda öyle mi! Sanki bu kış yeterince odun yakmamışız gibi!”

Yaşlı adam bu sözlerin, daha toprağı mezara oturmamış rahmetli rahibi kınamak gibi algılanabileceğini hissederek sustu. Fakat sonra genç adamı paylamaya devam etti.

“Senin adının “müsrif rahip”¹ olması gerektiğini söylemişimdir hep. Adında bile meymenet yok delikanlı. Eskiden rahiplerin Fra Marko, Fra Mijo, Fra Ivo gibi sıradan isimlerle anılması gayet normaldi, fakat şimdi hepiniz romanlardan ya da Tanrı bilir nereden bulduğunuz isimleri kullanıyorsunuz: ‘Fra Rastislav’, ‘Fra Vojislav’, ‘Fra Branimir.’ Sen söyle!”

Genç keşiş bu alaycı sözleri ve suçlamaları elini sallayarak geçiştirdi. Zaten yüzlerce kez duyduğu şeylerdi bunlar ve Tanrı bilir daha ne kadar süre duymaya devam edecekti. Tekrar işe koyuldular.

İki gün önce burada, hayatta olan birinden kalan eşyaların dökümünü yapan bu insanların görünüşünde dikkate değer bir şey vardı. Kendi ihtiyaçları doğrultusunda, kendi yolundan giden muzaffer yaşamı temsil ediyorlardı. Mutlu galipler değillerdi. Tek hünerleri merhumdan daha uzun yaşamış olmalarıydı. Ve belli bir mesafeden baktığınızda hırsızları andırıyorlardı biraz; fakat eşyaların sahibinin geri dönmeyeceğini, çalışmalarını sürdürürken karşlarına çıkıp on-

1 Savurgan anlamına gelen Raspislav kelimesiyle yapılan bir sözcük oyunu – ç.n.

ları şaşırtamayacağını bilen, cezalandırılmayacaklarından emin hırsızları. Büsbütün öyle değillerdi ama vaziyetleri bunu akla getiriyordu.

“Devam et” dedi yaşlı keşiş kaba bir tonda, “Yaz: pense, büyük, Kreševo yapımı. Bir tane.”

Bu şekilde, her aleti tek tek kaydederek devam ettiler. Her cümleinin sonunda listelenen nesne fırlatılarak boğuk bir sesle rahmetli Fra Petar’a ait küçük meşe tezgâhının üstünde duran karman çorman alet yığınının üstüne düşüyordu pat diye.

Böyle bir şey gördüğümüzde tüm düşüncelerimiz ister istemez yaşamdan ölüme, eşyaları sayıp onlara el koyan insanlardan bunları kaybeden ve artık herhangi bir şeye ihtiyacı kalmayan çünkü artık kendisi var olmayan kişiye döner.

Fra Petar, şu an üstünden örtüleri ve döşeği kaldırılmış, yalnızca çıplak iskeleti kalan bu geniş sedirde üç gün önce sine kadar uzanır ya da oturur, hikâyeler anlatırdı. Ve şimdi bu genç adam karın altında kalan mezara bakarken aslında o hikâyeleri düşünüyordu. Üçüncü ya da dördüncü kez, Fra Petar’a hikâye anlatmakta ne kadar usta olduğunu söylemiş olmak istedi. Fakat bu artık söyleyemeyeceği bir şeydi.

Birkaç hafta boyunca İstanbul’da kaldığı dönemden epey bahsetmişti. Uzun zaman önceydi bu. Rahipler zor, karmaşık bir iş için Fra Tadija Ostojić’i İstanbul’a göndermişti. Ostojić onların eski yardımcısı ve eski muhafızıydı (unvanları hep ‘eski’ydi!); yavaş ve ağırbaşlı ve bu yavaşlığı ve ağırbaşlılığı seven biriydi. Türkçe konuşabiliyordu (yavaş ve ağırbaşlı bir şekilde) ama okuyamıyor ya da yazamıyordu. Bu yüzden ona eşlik etmesi için Fra Petar’ı göndermişlerdi, kendisi yazılı Türkçeye son derece hâkimdi.

İstanbul’da bir yıldan biraz az bir süre kaldılar, işleri halledemediği için ellerindeki tüm parayı harcıyıp borca bile girdi-

ler. Bütün bunlar Fra Petar'ın bir suçu yokken başına gelen bir talihsizlik sonucu yaşandı. Yetkililerin, masumu suçludan ayırmayı bıraktığı sıkıntılı dönemlerde yaşanan hadiselerden biriydi bu.

Polis, şehre varmalarından kısa bir süre sonra İstanbul'daki Avusturya elçisine gönderilen bir mektup ele geçirdi. Arnavutluk'taki Katolik kilisesinin durumuna ve rahiplere ve inananlara zulüm edilmesine ilişkin geniş kapsamlı bir rapordur bu. Mektubu getiren kişi kaçmayı başarmıştı. O sırada İstanbul'da o bölgeden başka bir rahip bulunmadığı için Türk polisi kendine göre bir mantıkla Fra Petar'ı tutuklamıştı. İki ay boyunca hapisanede gerçek anlamda bir soruşturma geçmeden "gözetim altında tutulmuştu."

Fra Petar İstanbul tutukevinde geçirdiği bu iki aydan, başka her şeyden daha sık ve daha canlı bir biçimde bahsederdi. Kopuk kopuk ve parçalar halinde anlatırdı, tıpkı çok hasta birinin çektiği bedensel acıyı ya da sık sık ölümü düşündüğünü saklamaya çalıştığı zaman yaptığı gibi. Bu parçalar birbirini her zaman düzgün bir sırayla takip etmezdi. Hikâyesini anlatırken genellikle bazı şeyleri tekrarlar ya da tüm zaman dilimlerini es geçerdik. Zaman artık kendisi için bir anlam taşımıyormuş gibi konuşurdu, bu yüzden de zamana ya da zamanın başka insanların hayatındaki rolüne bir önem atfetmezdi. Hikâyesi duraklar, devam eder, kendini tekrarlar, tahminde bulunur, geriye döner ve bittikten sonra başka bir şeye eklenir, açıklanır ve genişler; olaylar yer, zaman ve gerçekliği dikkate almadan sonsuza dek gelişirdi.

Bu tip bir anlatım yöntemi elbette birçok şeyi açıklamaz bırakıyordu, fakat genç adam hikâyeyi bölmenin, geri dönüp sorular sormanın uygunsuz olacağını düşündü. En iyisi insanı hikâyesini dilediği gibi anlatması için serbest bırakmaktı.

Levantenler ve muhtelif milletlerden denizcilerin *deposi-to* olarak bildiği mahkûm ve gardiyanlardan oluşan küçük bir kasabaydı burası. Fakat, yerel halkın, özellikle de buray-la ilişkisi olmuş kişilerin tabir ettiği gibi Lanetli Avlu ola-rak anılması daha doğru. Bu genişleyen, kalabalık kentte her gün ya bir suç işlendiği için ya da suç işlediğinden şüp-he edildiği için tutuklananların getirildiği bir yerdi: her tür-den pek çok suça rastlanırdı burada ve dört bir yanı şüphe sarmıştı. Çünkü İstanbul polisinin bağlı kaldığı kutsal ilke-ye göre kentin dar sokaklarında suçlu aramaktansa masum birini avludan serbest bırakmak daha kolaydı. Burada uzun ve ayrıntılı bir süreç sonunda elenirdi mahkûmlar. Kimi yar-gılanmadan önce sorguya çekilir, kimi kısa bir mahkûmi-yet süreci geçirir ya da masum olduğu net bir şekilde açıklı-ğa kavuşursa serbest bırakılır, kimi de uzak bölgelere sürgü-ne gönderilirdi. Aynı zamanda polisin, ihtiyacına göre, ya-lancı şahitleri, “sahte hedefleri” ve ajan provokatörleri seçip çıkardığı bir rezervuar işlevi de görürdü burası. Dolayısıyla Avlu, çeşit çeşit insandan oluşan sakinlerini sürekli elekten

geçirir, içerisi durmadan dolup boşalmasına rağmen her zaman dolu olurdu.

Adi suçlular da buradaydı, azılı suçlular da pazar tezgâhından bir salkım üzüm ya da incir çalan bir oğlan çocuğu da, uluslararası dolandırıcılar ve tehlikeli soyguncular da. Bazısı masumculu, bazısı iftiraya uğramıştı, bazısı da zekâ bakımından geri ve alıktı yahut İstanbul'dan veya İmparatorluğun başka bir köşesinden yanlışlıkla getirilmişti. Büyük çoğunluk şehirden geliyordu zaten. Tersane ve pazarlarda hırsız gibi dolanan ya da banliyölerdeki inlerinde sürünen, kötünün kötüsü alçaklar buradaydı. Soyguncular, yan kesiciler, profesyonel kumarbazlar; büyük üçkağıtçılar ve şantajcılar; hayatta kalmak için sahtekârlık ve hırsızlık yapan yoksullar; iktiklerinin parasını ödemeyi unutan şen sarhoşlar ya da meyhane kabadayıları ve belalı tipler; hayattan alamadıklarını uyuşturucuda arayan benzi solmuş, kaypak zavallılar, esrarkeşler, alyon içen ya da yiyenler ve hayatlarını idame ettiren zehre ulaşmak için hiçbir engel tanımayanlar; baştan çıkmış ihtiyarlar ya da bozuk ahlakları yüzünden hayatları geri dönüşsüz şekilde mahvolmuş delikanlılar; her türden sapkın dürtüye ve alışkanlığa sahip, bunları saklamayan ya da süslemeyen aksine tüm dünyanın görmesi için ortaya koyan ve gizlemeye çalışsalar bile bütün bunlar yaptıkları her şeyde görüldüğü için bunu başaramayanlar.

Azılı katiller ve birçok kez hapisneden kaçtıkları için burada bile daha hüküm giymeden zincire vurulan kişiler vardı. Hem demire hem prangayı icat edene öfkeyle söverlerken zincirlerini etrafı kışkırtan bir şekilde şakırtırlardı.

Burası Batı'daki bölgelerden ceza olarak sürgüne gönderilen herkesin geldiği bir yerdi. Kaderlerine burada karar veriliyordu: ya İstanbul'daki tanıdıklarının yardımıyla serbest kalıp evlerine dönüyorlar ya da Küçük Asya'ya veya Afrika'ya gönderiliyorlardı. "Geçici" denilen bu kişiler, çoğun-

lukla yaşı, kendi bölgelerinde tanınmış insanlardı, orada yaşadıkları bir kavga ya da anlaşmazlık sonucu yetkililer tarafından suçlu bulunmuşlar ya da hasımları tarafından siyasi suçlu ya da isyancı oldukları ileri sürülerek iftiraya uğramışlardı. Eşyalarını sandık ve hurçlarla getirmişlerdi ve aynı hücreyi paylaşmak zorunda kaldıkları İstanbul'un adi hırsızlarından kendilerini korumakta zorlanıyorlardı. Tedirgin ve çekingendiler, ayak altında dolaşmamaya gayret ederlerdi.

Uzun yıllar içinde inşa edilmiş ve genişletilmiş, bazıları iki katlı, yaklaşık on beş binadan oluşan bu yapı, kocaman, uzun, dik ve asimetrik avluyu çevreleyecek şekilde yüksek bir duvarla birleştirilmişti. Binanın önündeki çakıl taşlı kısım gardiyan ve idari ofis çalışanları içindi; geri kalan her yer gri, üstünde bir ot sapının bile yeşeremeyeceği, sabah-tan akşama bir sürü insanın adımlarıyla ezilen sert toprakla kaplıydı. Avlunun ortasına rastgele dikilmiş iki üç çelimsiz, kavruk ağaç, hep hasar görür, kabuğu soyulur, mevsimden bağımsız ölü gibi yaşardı. Bu geniş, eğri büğrü avlu gündüzleri her ırktan ve halktan insana ev sahipliği yapan bir panayır yerine benzerdi. Fakat geceleri, bütün bu kalabalık içeri sürülür, on beşli, yirmili ya da otuzlu gruplar halinde bir hücreye tıkilırdı. Ve gürültülü hayatları orada devam ederdi. Huzurlu bir gece nadiren olurdu.

İstanbul'un şerbetli ayaktakımı gardiyanları umursamaz, kimseye boyun eğmez, açık saçık şarkılar söyleyerek bitişik hücrelerdeki erkek arkadaşlarına yüz kızartıcı tekliflerde bulunurdu. Yatacak yer kavgasına tutuşanların sesleri işitilir; hırsızlığa uğrayanlar yardım çağırırdı. Kimisi dişini gıcırdatır ve uykusunda ah eder, kimisi horlar ve boğazı kesilmiş gibi hırıltıyla solurdu. Geceleri büyük hücrelerden, balta girmemiş ormanlarda olduğu gibi, yalnızca sesler yükselirdi. Bir an tuhaf bir çığlık, sonra bir iç çekiş, sonra, her tür şehvetli arzusunun boşluğunu yavan ve acılı bir şekilde doldu-

ran iki-üç bitkin şarkı sözü, sonra gırtlaktan gelen anlaşılmaz, boğuk sesler.

Ve ana giriş kapısının çalındığı işitilirdi. Çünkü o eski çift kanatlı kapılar ancak geceleri mahkûmları tek tek ya da grup halinde kabul etmek ya da dışarı atmak için gıcırdayıp gümleldi. Hükümlüler cezalarını çekmek ya da sürgüne gönderilmek üzere geceleri yola çıkarılırdı. Ve sıklıkla tersanede yaşanan büyük bir kavgadan sonra, hırstan, alkolden, yediği ve indirdiği darbelerin harareti hâlâ üstünde, köpürmüş, kan içinde, darımaduman vaziyette insanlar getirilirdi. Bunlar hızlı hızlı yürüyen gardiyanların arasında sendelerken hırlaşıp tehditler savurur, birbirlerine son bir darbe daha indirmeye çalışırlardı. Ayrılıp kapatıldıktan sonra yatışmaları zaman alır, bir hücreden öbürüne bağırarak korkunç laflar ederlerdi.

Makul insanlar günün ağarmasıyla birlikte kendilerini biraz daha iyi hissedirdi. Bir nebze daha. Ondan sonra bütün tutuklular basık hücrelerinden ferah avluya akın akın ilerler ve orada, güneşte kafalarındaki bitleri ayıklar, yaralarını sarar, kaba saba esprilerine ve sonu gelmeyen gürültülü kavgalarına devam eder ya da birbirleriyle uğursuz hesaplarını görürlerdi. Oluşturdukları gruplar ya sakin ya şamatacıydı. Her grubun bir odağı olurdu. Bu, bir kumarbaz grubu ya da şakacı bir grup veya belki alçak sesle şarkı söyleyen ya da komik, müstehcen şeyler anlatan biri olabilirdi. Saf bir geveze ya da etrafındaki grubun ucuz, arsız eğlencesi içinde kendi dünyasında kaybolmuş bir meczup olabilirdi.

Fra Petar bunlardan bazılarına yaklaşır, biraz uzaktan dinleyip izlerdi. (Cübbemi giymiyor oluşum ne güzel, kimse bilmiyor kim olduğumu!)

Burada, onun bulunduğu binanın önünde, gölgede, Zaim diye birinin etrafında her sabah küçük bir grup oluşurdu. Bu kısa boylu, kambur adam, yüzündeki korkmuş ifa-

deyle, sessiz fakat güvenli ve hevesli bir tonda konuşur, da-
ima kendinden bahsederdi. Her zaman hayatının aynı dö-
nemini anlatırdı fakat o kadar abartırdı ki insan birinin bü-
tün bunları yaşaması için en az yüz elli yıla ihtiyacı olduğ-u-
nu düşünürdü.

Güneş henüz yükselmeye başlamasına rağmen sohbet
şimdiden koyulaşmıştı.

“Vay, gerçekten de dünyayı görmüştün Zaim Ağa.”

“Evet gördüm ama ne işime yaradı bu. İnsanlar namuslu
bir adamın yaşamasına izin vermeyecek kadar kötü olduğu
için hayatım mahvoldu. Gerçekten de birçok yer gördüm ve
her yerde de başarılı oldum. İnsanlar bana saygı gösterdi, ev-
lerine davet etti. Her zaman düzgün davrandım ve herkesle
geçinmesini bildim.”

Sanki repliklerin üzerinde yazılı olduğu bir tahtayı okur
gibi dosdoğru önüne bakıp herhangi bir girizgâh yapmadan
konuşmaya başladı:

“Adapazarı’nda zengin olup evlendim. İyi, akıllı bir karım
vardı. İnsanlar bana saygı duyuyordu ve boyacı dükkânım
şehrin en iyi dükkânıydı.”

“Peki neden orada kalmadın?”

“Ah, neden! Şeytan aklıma girdi ve bir kez daha evlendim.
Ve o günden sonra her şey ters gitmeye başladı. İlk günlerde
memnundum ondan. Bunu söylemeliyim. Ama o kadar asa-
biydi ki! İlk karınla kavga edip evimi cehenneme çevirdiği
yetmemişti. Dışarda gezip dolaşır, deyim yerindeyse günü-
nü gün ederdi. Gittiği her yere nifak ve kin taşırdı. Kem göz-
lüydü. İlk karımın erkek kardeşleri bana rahat vermedi. İn-
sanlar benden nefret eder oldu. Bu yüzden itibarımı ve müş-
terilerimi kaybettiğimi ve durum böyle devam ederse haya-
tımdan da olacağını görünce bütün malımı mülkümü gizli-
ce, üç kuruşa elden çıkarıp tüydüm.”

“Yazık olmuş!” dedi birisi sevecen bir şekilde.

Zaim başını üzüntüyle, sanki ne kadar yazık olduğunu bir de bana sor der gibi salladı.

“Eh be ihtiyar kaçak, neden o kaltağı sepetlemedin, bu kadar şeye sahipken neden kendin kaçtın!” dedi gruptan atletik yapılı bir adam boğuk bir sesle.

“Sepetleseydin de sepetleseydin!’ O iş o kadar kolay değil. Nasıl bir kadın olduğunu bilmiyorsun. Bitip tükensen de ondan kopamıyorsun.”

“Nedir yani! “Bacaklarının arasında güneş, karnında ay da olsa sepetlerdim ben onu.”

Bunu yine atletik yapılı söylemişti. Sonra elini savurarak gruptan ayrıldı.

“Kadınlar işte, ne olacak! Mumu söndürdüğünde hepsi aynı.”

Fakat bu ulak tefek adam nasıl Trabzon’a kadar gittiğinden ve orada zengin bir dulla evlendiğinden bahsetmeye devam etti.

“Benimle, güneş gözlerimden doğuyormuş gibi ilgileniyordu, ne güzel yaşadım o dört sene! Ama şansıma hastalanıp öldü, üzüntümden duramadım orada, bu yüzden her şeyi satıp yeniden yollara düştüm. Her türden işi yaptım ve maharetli ellerim sayesinde her yerde değer gördüm, sevildim. Selanik’e kadar gittim. Ve orada evlendim...”

“Tekrar!”

“Ben dört zanaat bilirim ve on bir kez evlendim.”

“Peki sonra ne oldu?” diye sordu insanlar.

“Ne oldu?” Yahudi akrabaları dolandırdı beni. Bana olan borçlarının yarısını tahsil etsem zengin olurum. Üstüme atılan iftiradan aklanıp buradan çıkardım.”

“İftira” dediği piyasaya sahte para sürmekle suçlanmasıydı. İlk kez yargılanmıyordu bu suçla. Bir tür hastalıktı bu. Bir suçtan kendini akladığı ya da hapiste cezasını çekip çıktığı anda tekrar başlardı ve beceriksiz olduğu için hemen ya-

kalanırdı. Fakat hiçbir zaman evli ve mutlu olmakla ve dört zanaat bilmekle ilgili hülyalarından (ve yalanlarından) vazgeçmezdi. Şimdi, suçlamalar kanıtlanırsa ağır bir ceza alacağından korkuyordu ve kendini onunla alay etmeye hazır insanlar karşısında bütün gün anlattığı, yarı gerçek-yarı yalan olaylarla kandırıyordu. Gruplardan biri dağılır dağılmaz avluda kayıp bir ruh gibi dolaşır, sonra başka bir gruba yanaşırdı. Herkesin kahkaha ile güldüğü şakaları yaslı, kederli bir ifadeyle dinlerdi. Söylenen her şeyi sabırla dinler, uysalca sıranın kendine gelmesini beklerdi. Ve müsait bir anda o da katılırdı sohbete. Birisi bir ülkeden, mesela Mısır'dan bahse derdi ve Zaim elindeki hikâyeyle lafa karışırdı.

“Mısırlı bir karım vardı. Yaşı benden büyüktü ve bana gerçekten çok iyi bakardı, kendi annem bundan iyisini yapamazdı. İki sene mutlu mesut yaşadık. Kasaba halkı beni sayardı. Ama, elden ne gelir? Bir gün...”

Ve ardından hayali bir yer ve talihsiz bir evlilikle ilgili bir hikâyeye daha gelirdi, kimisi alay ederek sözünü keser kimi de daha baştan elini savurup oradan uzaklaşır, zavallı Zaim’e vakit ayırmazdı.

“Bu on sekizinci olacak.”

“Hoşçakalın! Sonuna gelince bize haber verin.”

Fakat sakın bir yaşam ve mükemmel bir evlilik düşleri kuran bu kaçık, iflah olmaz kalpazanın hikâyesi çok geçmeden yanlarındaki grupta o avlu dışında hiçbir yerde duyulmamış küfürlerle kopan kavganın sağır eden bağrıışmaları arasında kaybolurdu.

Lanetli Avlu’nun konumu bir tuhaftı, sanki mahkûmlara daha fazla işkence olsun diye tasarlanmıştı. (Bu, Fra Petar’ın tekrar tekrar döndüğü bir konuydu). Avludan şehrin hiçbir tarafı görünmüyordu; ne tersane ne de aşağı kıyıda ki terkedilmiş silah deposu. Yalnızca engin, amansız bir gü-

zelliğe sahip gökyüzü, uzaktan, oradan görünmeyen denizin ötesindeki Asya kıyısının küçük bir kısmı ve duvarın ardındaki herhangi bir minarenin ya da devasa bir selvi ağacının ucu görünüyordu. Hepsi belli belirsiz, isimsiz ve yabancıydı. Yabancı biri burada kendini sürekli bir tür şeytan adasında, o ana kadar hayat dediği her şeyin dışında gibi hissedirdi ve o hayata yakın bir zamanda dönme umudu taşımazdı. İstanbul'dan gelen mahkûmlar, çektikleri tüm sıkıntıların üstüne bir de şhirlerini görememenin ve onunla ilgili hiçbir şey duymamanın cezasını çekirdi. Şehrin içindeydiler fakat sanki ondan fersah fersah uzaktılar ve bu zahiri mesafe gerçekmiş gibi acı verirdi onlara. Avlu bütün bu sebeplerle insanın iradesini hızla, fark ettirmeden kırar, onu, yavaş yavaş kendini kaybet sin diye buraya tâbi kılardı. Kişi önceden ne yaşadığını unuttur ve ne olacağını giderek daha az düşünmeye başlardı, öyle ki geçmiş ve gelecek tek bir şimdide, Lanetli Avlu'nun tuhaf, korkunç yaşamında birleşirdi.

Gökyüzü bulutlandığında ve nemli, hastalıklı, güney rüzgârı denizden çürümüşlüğün, şehrin pisliğinin ve aşağıda bir yerlerden tersanelerin leş kokusunu taşıyarak esmeye başladı, avludaki ve hücrelerdeki yaşam gerçekten tahammül edilmez olurdu. Bu mide bulandırıcı koku yalnız tersanelerden değil bütün binalardan ve nesnelerden yükseldi; sanki Lanetli Avlu'nun tüm pisliği yavaş yavaş çürür, yemekleri acılaştıran ve hayatı katlanılmaz kılan zehirli bir koku bırakırdı. Rüzgâr uğuldar ve her yere hastalık yayardı sanki. En itidalli kişiler bile açıklanması güç bir öfke nöbetine kapılır, hınçla etrafta dolaşıp bela aramaya başlardı. Mahkûmlar bu sıkıntıyla birbirini ya da böyle günlerde eşit derecede asabi olan gardiyanları kışkırtırdı. Sinirler acı verecek derecede gerilir ve tehlikeli parlamalarla, sebepsiz hareketlerle aniden kopardı. Şiddetli, anlamsız çatışmalar patlak verir, Lanetli Avlu için bile sıra dışı sayılabilecek skandallar

yaşanırdı. Ve kimisi böyle kudurup herkesle kavga ederken, daha yaşlı, daha içe dönük olanlar da saatlerce tek başlarına çömeliip oturur, işitilebilir bir fısıltıyla ya da yalnızca suratlarını ekşiterek veya ellerini ya da başlarını hafifçe sallayarak görünmeyen düşmanlarıyla tartışırdı. Bu halleri hayallerleri andırırdı.

Bu toplu öfke nöbetleri geldiğinde delilik bir salgın ya da hızla ilerleyen bir yangın gibi hücreden hücreye, insandan insana sıçrar ve insanlardan hayvanlara ve cansız nesnelere geçerdi. Kediler ve köpekler huysuzlaşırdı. Kocaman sıçanlar hızla duvardan duvara atlamaya başlardı. İnsanlar kapıları çarpıp kaşıklarla teneke tabaklarına vururdu. Her şey adeta kendi isteğiyle kontrolden çıkardı. Bazen etraf genel olarak marazi bir bitkinlikle sessizleşirdi. Fakat hemen ardından, karanlık çöker çökmez bazı kapalı hücrelerde öyle bir gürültü kopardı ki tüm avlu yankılanıp sallanırdı. Sonra öbür hücreler de buna katılırdı. Lanetli Avlu'da sesi olan her şey bütün gücüyle uğuldayıp bağırır, sanki bu patırtının zirveye ulaştığı noktada hepsi infilak edip yatışacaklarına dair hastalıklı bir umut taşırdı.

Böyle zamanlarda tüm Avlu bir devin elindeki çingirak gibi inleyip şakırdar, insanlar içinde dans eder, itişir, birbirine çarpar ve çingırağın içindeki tanecikler gibi duvarlara savrulurdu.

Vali ve adamları bu kokuşmuş güney rüzgârının etkilerini bilirdi, kendileri de gergin oldukları için ellerinden geldigince kavgadan kaçınırlardı. Kapıyı korur, muhafızların sayısını arttır ve rüzgârın dinmesini beklerlerdi. “Düzeni sağlamak” için herhangi bir teşebbüste bulunmanın hem imkânsız hem de tehlikeli olacağını tecrübelerinden biliyorlardı çünkü kimse verilen emri uygulamazdı, zaten uygulasalar bile emir dikkate alınmazdı. Ve sıhhat getiren kuzey rüzgârları etkili olmaya, gökyüzü biraz açılmaya, güneş içeri gir-

meye ve hava tazelenmeye başladığında mahkûmlar, sanki hasta olmuşlar da şimdi iyileşmişler ya da bir gemi kazasından kurtulmuşlar gibi gruplar halinde neşeyle avluya yayılır, güneşlenmeye, şakalaşıp gülmeye başladılar, o iki-üç gün süren delilik sürecinde yaşanan her şey unutulurdu. Kimse bir şey hatırlamazdı, istese bile.

Bu tuhaf ve korkunç kurumun müdürü Karagöz olarak bilinen Latif Ağa'ydı. Bu takma isim ne zamandır gerçek ismine dönüşmüştü, yalnızca burada değil Lanetli Avlu'nun duvarlarının ötesinde de yalnızca bu isimle tanınırdı. Görünüşüne ve onunla ilgili her şeye tam otururdu bu isim.

Babası askerî bir okulda öğretmendi; kitapları seven sessiz, dalgın bir adamdı, epey geç evlenmiş ve tek bir çocuğu, bir oğlu olmuştu. Çocuk hayat dolu ve zekiymiş. Okumayı seviyordu fakat özellikle müziğe ve her türden oyuna meraklıydı. On dört yaşına gelene kadar okulda başarılıydı, babasının izinden gideceğe benziyordu ama sonra o canlılığı öfkeye dönüştü ve kıvrak zekâsı onu yanlış bir yöne götürmeye başladı. Çocuk değişiyordu, fiziksel olarak da. Birden kalınlıktı ve anormal bir şekilde kilo aldı. O zeki kahverengi gözleri hızla etrafa yöneldi. Okulu bıraktı, kafe müzisyenleriyle ve afsuncularla görüşmeye başladı, halbuki bu marifetler için özel bir yeteneği yoktu, kumar ve içki düşkünlüğü olmasa da kumarbazlarla, ayyaşlarla ve afyonkeşlerle arkadaşlık kurdu. Bu insanlar ve onlarla alakalı her şey ilgisi- ni çekiyor, sessiz, sıradan uğraşlar, sabit alışkanlıklar ve normal sorumluluklar dünyasına ait şeyler ise onu bir o kadar itiyordu.

Bu serkeş ve halen tecrübesiz genç adam çok geçmeden arkadaşlarının şaibeli işlerine, gözü kara maceralarına karıştı ve başı kanunlarla derde girdi. Birden çok defa. Babası onu, tanıdığı önemli insanlar, özellikle de eski okul arkadaşları emniyet müdürüyle tanışıklığı ve kendi itibarı sayesinde

birkaç kez hapisten çıkardı. “Benim gibi bir adamın oğlunun evlere girip hırsızlık yapması, tüccarları soyması ve kız kaçırmaması mümkün mü?” diye sormuştu çaresiz baba. Ve yaşlı, görmüş geçirmiş emniyet müdürü de sakin ve samimi bir şekilde oğlunun evlere girmedliğini, tüccarları soymadığını veya kızları alıkoymadığını fakat bu tür şeyler yaşandığında onun da mutlaka yakında bir yerlerde olduğunu söylemişti. Ve müdahale edilmezse çok geçmeden o da bir suça karışacaktı. Zamanında bir çözüm bulunmalıydı. Ve emniyet müdürü yanlış yola sapan bu delikanlıyı işe almanın mümkün olan tek, bu yüzden de en iyi “çözüm” olacağına inanıyordu. Böylece, zaten kumarbazlarla ve zengin serserilerle birlikte gezen bu genç adam, bekleneceği üzere, azimli bir İstanbul polisi oldu.

Bir gecede olmadı bu. Çünkü ilk birkaç yıl emin değildi, nereye ait olduğunu bulmaya çalışıyordu, fakat sonra yerini en umulmadık şekilde, eski arkadaşlarına karşı çalışarak buldu. Serserilerin, ayyaşların, cepçilerin, kaçakçıların ve İstanbul’un karanlık köşelerindeki tüm sefillerin ve aylakların amansız düşmanı oldu. Şevkle, açıklanamaz bir nefretle fakat aynı zamanda maharetle, o ortama ilişkin yalnızca onun sahip olduğu bilgileri kullanarak çalıştı. Çalışmalarının kapsamını geliştirmesinde eski tanıdıklarının faydası oldu, çünkü adi suçlular büyük suçlulara ihanet ederlerdi. İnsanlar hakkında bilgi topladı, muhbir ağı yayıldı ve güçlendi. Bu sıradışı gayreti ve başarısı onu on sene sonra bu geniş tutukevinin müdür yardımcılığına getirdi. Ve eski müdür kalp krizinden öldüğünde yerine geçebilecek tek kişi oydu. Lanetli Avlu’yu yönetmeye işte o zaman başladı. Şimdi yirmi yıldır bu işi yapıyordu.

Yılların tecrübesine sahip katı bir adam olan önceki müdür, esneklikten uzak, geleneksel bir kontrol yöntemi benimsemişti. Ona göre en önemli şey ahlaksızların ve kanun

tanımazların dünyasının mümkün olduğunca net tanımlanması ve kanun ve düzen dünyasından mümkün olduğunca ayrı tutulmasıydı. Kişiyle ya da işlediği suçla özel olarak ilgilenmezdi. Uzun yıllar içinde Lanetli Avlu'yu bir tecrit yeri ve tüm sakinlerini de sağaltımı zor, tehlikeli hastalar olarak görmüş, bu kişilerin fiziksel ve ahlaki bir yalıtılmışlık içinde, muhtelif önlemler ve cezalarla korkutularak sağlıklı, dü-rüst denilen insanlardan uzak tutulması gerektiğini düşün-müştü. Ondan sonra tamamen kendi hallerine bırakılabilir-lerdi. Kendi ortamlarından çıkmamaları gerekiyordu fakat boş yere de müdahalede bulunulmamalıydı çünkü böyle bir iletişimden iyi ya da mantıklı hiçbir şey çıkamazdı.

Yeni müdür tüm davranışlarında ve faaliyetlerinde derhal bambaşka bir yöntem benimsedi.

Latif ilk sene, babası öldüğünde, Yeni Mahalle'deki güzel, ferah aile evini sattı ve Avlu'nun hemen altında geniş ve bakımsız bir arsa aldı. Selvi ağaçlarıyla kaplı bu yer terk edilmiş bir adayı ya da eski bir mezarlığı andırıyordu. Güzel ağaçlarla, muhtelif çit sistemleri ve yüksek duvarlarla çevrelenmiş gölgeli bir geçitle Avlu'dan ayrılmıştı. Burada, gür bir akarsuyun yanında, yaşlı ağaçların arasında, yamacın karşı tarafına bakan böylece güney rüzgârından, silah deposu ve tersaneden gelen pis kokudan korunan güzel bir ev inşa etti. Evin Lanetli Avlu'ya hem çok uzak hem de çok yakın olması gibi büyük bir avantajı vardı. Genel görünüşü, sükuneti ve temizliği, binlerce kilometre ötede başka bir alemmiş gibi görünmesini sağlıyordu fakat Avlu'nun tam yanındaydı, görünmez bir şekilde bağlıydı ona. Karagöz, günün her saati doğrudan evinden çıkıp görünmeden, yalnızca onun bildiği kestirme yollardan Avlu'ya geçebiliyordu. (Bu sayede kimse orada olup olmadığından ya da birden nerede ortaya çıkacağından emin olamıyordu). Müdür bu durumdan sık sık faydalanırdı. Hem mahkûmları hem de gardiyanları biz-

zat gözlerdi. Ve çoğu tutukluyu tanıdığı, geçmişte ve şimdi işledikleri suçları bildiği için “Avlu’nun nasıl nefes aldığını” bildiğini söylerken haklı bir nedeni vardı. Birini kişisel olarak tanıımıyorsa da onun berduş ya da suçlu bir ruha sahip olduğunu anlıyordu ve her an karşısında bitip o kişinin ya da başka birinin suçunu tartışmaya *devam edebilirdi*. Ve her gardiyanın da iyi ve kötü, açık ya da gizli karakter özelliklerini ve eğilimlerini aynı şekilde, hatta daha yakından tanırırdı.

En azından kendiyile ilgili övündüğü şey buydu. Ve böylece gençliğinde sonsuza dek veda ettiği yeraltı suç dünyasıyla tüm hayatı boyunca yakın temasta kaldı. Fakat aynı zamanda mevkii bakımından onun üstünde ve ondan uzaktı, orman gibi bahçeleri, başkalarının erişemediği demir çitleri ve kapılarıyla o dünyadan ayrılmıştı.

Karagöz en başından beri “içeriden çalıştı.” Bu alışılmadık yöntemi onu çok daha çetin, tehlikeli ve bir bakıma da bazı durumlarda önceki müdürlerden daha insani kılmıştı. Avlu’ya ve buradan bulanık, durgun bir nehirden geçer gibi geçen tüm o insanlara karşı benimsediği tutum, bu zıtlıkların aşılamaz şekilde iç içe geçmesiyle şekillenmişti. Lanetli Avlu’nun en eski, en kurnaz sakinleri bile Karagöz’ün oynadığı bu tamamen kişisel, pek çok beklenmedik, cesur dönüş ve buluşla dolu, çoğunlukla polisin çalışma kuralları ve yöntemine ve genel anlamda toplumsal adaba ters düşen oyunun ritmini ve mantığını hiçbir zaman tam anlayamamıştı. Daha ilk yılında Karagöz takma adını almıştı. Gerçekten de bu Avlu, içinde yaşayan ve yaşanan her şey, Karagöz’ün hayatını canlandırdığı büyük bir tiyatroydu.

Gür saçlı, koyu tenli bu adam, kilo almış ve erken yaşlanmıştı, en azından öyle görünüyordu. Fakat görünüşü aldatıcı olabiliyordu. Çünkü o cüssesine rağmen istediği zaman bir tilki kadar hızlı ve çevik hareket edebiliyor ve sonra ağır, hantal bedeni bir boğanın gücüne erişiyordu. Durgun, can-

sız yüzü ve kapalı gözleri sürekli tetikte oluşunu ve şeytani bir şekilde işlek, buluşçu zekâsını gizliyordu. Şimdiye kadar kimse onun bu zeytin gibi kara yüzünde bir tebessüm görmemişti, tüm bedeni içinden attığı kahkahayla sarsılırken bile. Bu yüz gerilip buruşabiliyor, tam bir tiksinti ve korkunç bir tehdit içeren bir ifade ile derin bir anlayış ve gerçek bir şefkat arasında gidip gelebiliyordu. Karagöz'ün en büyük yeteneklerinden biri göz hareketleriydi. Sol gözü genellikle tamamen kapalı olurdu fakat örtük kirpiklerinin arasından ustura gibi keskin, dikkat kesilmiş bakışını fark ederdi insan. Sağ gözü sonuna kadar açık ve kocamandı. Kendi başına hareket eder, bir el feneri gibi etrafta gezinirdi; yuvasından inanılmaz ölçüde çıkabilir ve yine aynı hızla geri dönebilirdi. Kurbanına saldırır, onu kışkırtır ve sersemletir, köşeye sıkıştırıp, düşüncelerinin, umutlarının ve planlarının en gizli köşelerine nüfuz ederdi. Yüzüne grotesk bir maskenin şaşı, gudubet ifadesini veren buydu; bir an ürkünç, bir an komik oluyordu.

Mahkûmlar Karagöz'den bahsettiğinde, onunla ilgili her ayrıntıyı masaya yatırdığında hep en çok bu gözlerden bahsederdi. Bazıları sol gözüyle hiçbir şey görmediğini ileri sürer, bazıları da aslında ardına kadar açık olan sağ gözünün görmediğini söylerdi. Ve yirmi yıldır bir anlaşılmaya varamamışlardı fakat hepsi o gözlerin bakışından irkilir, mümkün olduğunca kaçınırdı.

Karagöz'ün konuşmalarında ya da hareketlerinde yüksek rütbeli bir Osmanlı yetkilisinin ağır vakarından eser yoktu. Her münferit vakada, her sanıkla başka bir oyun oynardı. Karşısındakine ya da kendine itibar etmez, saygı duymaz ve kimseden utanmazdı. Ne yaparsa beklenmedik bir biçimde, ilhamla yapardı. Gündüz ya da gece muhtelif zamanlarda bir mahkûma ya da bir mahkûm grubuna yaklaşıp "Pshee, Pshee, Pshee, Psheeeee!" derdi birden.

Bu sesleri hep farklı şekilde ve sanki hep kendine, karşı-sındakine ya da aralarındaki “münasebete” hayret etmiş ya da bundan tiksiniş gibi bir sesle muhtelif yüksekliklerde ve tonlamalarla çıkarırdı.

“Ne oldu? Hâlâ buradasın? Pshee! E hadi söyle, ne oldu?”

Konuşma böyle başlardı fakat ardından ne geleceği hiç belli olmazdı. Her ayrıntının bilindiği, genelde yalnızca tehdit olarak kalan fakat her an korkunç bir gerçekliğe de dönüşebilecek ağır laflarla yürütülen uzun bir sorgu başlayabilirdi. Kararlı, meşum ve dayanılması güç bir baskı biçimini alabilir, fakat aynı zamanda belirgin bir anlamı ya da amacı olmayan kalpsiz bir soytarılık olarak da kalabilirdi.

Köşeye sıkışmış, işkence gören kişi eğer o endişeli hali içinde Karagöz’ün baskısından en azından bir anlığına kurtulmak için yalvarmaya ve onu gerçek ya da sahte gözyaşlarıyla masumiyetine inandırmaya çalışırsa Karagöz aniden avucuyla alnına vurur, tutumunu değiştirirdi.

“Ne diyorsun sen, tamamen masum musun yani? Ah, neden şimdi söylüyorsun, Allah aşkına dostum. Pshee... Bana suçlu olduğunu söyleseydin, gitmene izin verebilirdim, çünkü burada birçok suçlu var. Hepsi suçlu. Fakat bizim ihtiyacımız olan tam da masum biri. O yüzden gitmene izin veremem. Bunu kendi ağzınla söylememiş olsaydın belki bir şey yapılabilirdi. Ama durum böyleyken artık başka bir yerden, senin yerine geçmesi için sana benzeyen başka bir masum bulana kadar burada kalmak zorundasın. Şimdi kıpırdamadan otur ve sesini kes!”

Ve Karagöz bu noktada artık kendi zevki içi oyununu sürdürürdü, birkaç gardiyan eşliğinde Avlu’da dolaşmaya devam eder, sesi etrafta yankılansın diye bağırır, kendini durduramazdı.

“Sakin kimsenin masum olduğunu söylemeyin bana. Bunu yapmayın. Çünkü burada masum kimse yok. Kimse te-

sadüfen burada değil. Biri Avlu'nun eşğini geçmişse masum olamaz. Yanlış bir şey yapmıştır, uykusunda bile olsa. Hiçbir şey olmasa, annesi, onu karnında taşırken şeytani düşüncelere kapılmıştır. Elbette, herkes suçsuz olduğunu söyler, fakat bunca yıldır burada olmama rağmen sebebsiz ya da suçsuz yere buraya getirilen insan görmedim. Kim buraya gelmişse suçludur ya da en azından suçlu birine çarpmıştır. Pshee! Gerek talimat üzerine gerek kendi yetki-me dayanarak yeteri kadarını serbest bıraktım, evet. Fakat hepsi de suçluydu. Kimse masum değil burada. Fakat henüz burada olmayan ve hiçbir zaman da buraya gelmeyecek binlerce suçlu var, çünkü bir şekilde suç işlemiş insanların hepsi buraya gelecek olsa bu Avlu'yu bir okyanustan öbürüne kadar genişletmek zorunda kalırdık. İnsanları tanıırım, suçludur hepsi, yalnızca kaderlerinde burada ekmek yemek yok.”

Yürürken ağır ağır söylediği bu monolog giderek canlılık kazanarak, Avlu'nun içindeki ve dışındaki herkese sövmeye varan çılgınca bir haykırışa dönüşürdü. Sesi, her şeye karşı öfkeli ve tepkili tonunun altında, bundan başka bir yol olmamasından duyduğu belli belirsiz, ağlamaklı bir sızı ve acıyla titrerdi.

Ve o “masum” adam artık Karagöz onunla bir daha ilgilenmese bile burada daha haftalarca kalacağını bilirdi.

Bu olaydan yaklaşık bir hafta sonra şehrin önde gelenlerinden bir grup Karagöz'den bir şey rica etmek için geldi. Birlikte gezdiği kötü arkadaşlarıyla birlikte tutuklanmış, varlıklı, genç bir adamın akrabasıydı gelenler. Adamın masum olduğunu söyleyerek Karagöz'den onu serbest bırakmasını istediler. Müdür, sanki bir şey hatırlamış gibi birden bütünüyle değişti. Dalgınlaştı ve ciddileşti, bir an iki gözünü de kapattı, öyle ki yüzü uzadı ve ifadesi değişti, ricacılara doğru nezaketle eğilerek ince bir sesle:

“Onu tutuklayan kişilere masum olduğunu söylediniz mi?” dedi.

“Evet, elbette söyledik, ama...”

“Ah, işte bu bir hata. Pshee, Pshee, Psheee! Kötü olmuş. Çünkü şu an masumları yakalıyorlar ve suçluları salıyorlar. Yeni prosedür bu. Ama onun bir suç işlemediğini yetkililere kendi ağzınızla bildirdiğiniz için burada kalması gerekiyor.”

İnsanlar Karagöz’ün bu sakın maskesine bakıp afalladı, kahkaha atıp bütün bunları şakaya vurmasını bekledi. Kendileri bile yarım ağız gülümsemeye başladı. Fakat o acımasızca ciddi, soğuk ve nazik ifadesini korudu. Yolladı onları. Ricacıların bunu atlatması epey zaman aldı. Bütün hikâyeyi arkadaşlarına anlatırlar, nüfuzlu tanıdıklarına şikâyetle bulundular fakat şikâyetle bulundukları kişiler de şeytanın ta kendisinin ve belki daha fazlasının Karagöz’ün içinde yaşadığına, onun ağzından konuştuğuna kani olmuş insanlarla aynı şekilde omuz silkererek onları başından savdı.

Fakat Karagöz’ün hemen ertesi gün Avlu’ya giderken o ilk “masum” kişiyle karşılaştığında birden üç hafta önceki konuşmasına kaldığı yerden devam etmesi de muhtemeldi. Uzun adımlarla doğrudan ona yaklaşıp yutacakmış gibi üstüne çökebilirdi.

“Pshee! Ne girdi içine öyle, daha ne kadar kokutacaksın buraları? Zaten etraf sen olmadan da yeterince pis kokmuyormuş gibi. Derhal çık buradan, duydun mu? İvır zıvırını topla ve yıkıl karşımdan. Seni bir daha görürsem köpek gibi kırbaçlatırım.”

İlk başta şaşkınlıktan kaskatı kesilen adam ondan sonra birden gücünü toplayıp Avlu’dan öylece çıkıp gider, birkaç parça eşyasını da mahkûm ve gardiyanların kavga ederek paylaşması için bırakırdı.

Karagöz bu “oyunda” hırsızlık ya da yolsuzlukla, tecavüzle, ağır yaralamayla ya da cinayetle suçlanan biriyle saatler

geçirebilir, geri zekalıymış gibi davranabilir, bağırabilir ya da fısıltıyla konuşabilir, budala veya kana susamış bir infaz memurunu, ya da duygusal ve anlayışlı adamı oynayabilir, hepsinin içine sırayla ve aynı içtenlik ve inandırıcılıkla girebilirdi. Bazen böyle bir adamla boğuşabilir bazen de onu kucaklayabilirdi, ona vurabilir ya da onu okşayabilir ve yüzünü adamın yüzüne dayayarak, "İtiraf et, kör olasıca! İtiraf et ve kurtar kendini, yoksa sonun darağacı olacak, biliyorsun. İtiraf et!" diyebilirdi.

Ve amacına ulaştığında, mahkûmu itiraf ettirip suç ortaklarını ya da çalınan paranın nereye saklandığını öğrendiğinde, pis, keyifsiz bir işi nihayet bitirmiş biri gibi öylece ellerini ovuştururdu. Ondan sonra bütün bu maskeleri atar ve durumun normal bir seyir izlemesine izin verirdi. Fakat o zaman bile itiraf eden kişiyi tamamen bırakmazdı, onun lehinde konuşur, işleri kolaylaştırırdı.

Bu sonu gelmez, tuhaf oyununa akıl sır ermezdi. Aslında asla kimseye inanmıyor gibi bir hali vardı. Yalnızca suçlanan ya da tanıklık edene değil kendine bile. Bu yüzden itirafa, herkesin suçlu olduğu bu dünyada hiç olmazsa bir tür adalet ve düzene benzer bir şey sağlamak için tek ve en azından kısmen sabit bir hareket noktası olarak ihtiyaç duyuyordu. Ve itirafı sanki kendi hayatı için mücadele veriyormuş, ahlaksızlık ve suçla, kurnazlık ve kanunsuzlukla ilgili karmaşık hesabını görüyormuş gibi arıyor, yakalıyor, müt-hiş bir gayret sarf ederek karşısındakinin ağzından alıyordu.

Birçok durumda bu oyun gereksiz, ağır ve ahlaksız, fazla sapkın ve çarpık görünürdü, fakat aslında dikkatle hesaplanmıştı ve hep amacına ulaşırdı. Bir tekrar ve rutin içermiyordu, her zaman yeniydi, kendiliğinden geliştiği için Lanetli Avlu'nun en şerbetli, en kıdemli ziyaretçilerini bile şaşırtırdı. Bazen yıllardır Karagöz'le çalışanları bile hayrete düşürürdü. İstanbul'un her köşesinde onun bu oyunlarıyla ilgili

hikâyeler anlatılır, davranışları bazen insanlıktan son derece uzak ve çılgınca bazen de garip bir şekilde izanlı görünürdü.

Bütün bunlar sık sık Karagöz'le ilgili pek çok farklı şikâ-yete yol açardı; bir noktada işten kovulma ihtimali bile doğ-muştu; vezirler Divan'da bunu birden fazla kez tartışmıştı. Fakat sonuçta hiçbir şey değişmedi. Hepsi Karagöz'ün zalim ve nevi şahsına münhasır bir müdür olduğunu biliyordu, fa-kat aynı zamanda tüm hayatını, gecesini gündüzünü yer al-tı dünyasının suçlularıyla, her türden ıpsız ve soysuzla geçi-recek ve bunları Avlu'sunda bir tür düzen ve disiplin içinde tutacak birini bulmanın da kolay olmadığını biliyorlardı. Bu yüzden Karagöz görevinde kaldı, Lanetli Avlu'yu kendi yön-temleriyle yönetti.

Herkes bunun en doğal çözüm olduğunu düşündü. Av-lu'daki mahkûmlar da dahil herkes. Burada sohbetin, dedi-kodunun, alayın, hakaretin, nefretin hatta bazen fiziksel sal-dırının bile değişmez konusu Karagöz'dü. (Her fırsatta Ka-ragöz'ün kızının adının geçtiği küfürler etmek Avlu'da yer-leşik bir gelenektir). Tüm mahkûmlar, büyülenmiş gibi, Ka-ragöz'ün her hareketini, her bakışını, her sözünü izler ve yo-rumlardı. Ondan korkarlar ve mümkün olduğunca uzak du-rurlardı. Bununla beraber, yine aynı kişiler kabul etmedik-leri bir hayranlıkla ondan bahsedip maceralarını anlatırdı. Hepsi Karagöz'e alışmış, ona bir şekilde uyum sağlamıştı. Ona söverlerdi fakat insanın, sevdiği bu hayata ve kendi se-fil kaderine sövdüğü gibi yaparlardı bunu. Lanetlerinin bir parçasıydı o. Dinmeyen korku ve nefretleri sayesinde onun-la bütünleşmişlerdi, hayatı onsuz düşünmek zordu. Ve La-netli Avlu'nun bir müdürü olması gerektiği için, bu şartlar-da, umabileceklerinin en iyisiydi. Çalışma şekli canavarca ve bazen korkunçtu fakat kötü ve aynı zamanda iyi bir sür-priz ihtimalini her zaman taşırdı, mahkûmlar için bu bir tür daimî belirsizlik durumu ve sonsuz bir piyangoydu. Bu du-

rum, Karagöz'ün kendisi de dahil olmak üzere her şeyi daha bir katlanılabilir kılıyordu ya da en azından öyle gözüküyordu çünkü tutukluların hepsi kumar oynamayı severdi; kesinlik onlara hep ağır gelirdi. Tüm yeraltı dünyasının bu ah-laksız ve kanunsuz başkenti Karagöz'ü kendinden sayardı; onların “domuzu”, “paraziti” ve “bela” sıydı, “piçi ve orospu çocuğuydu” ama hep onlara aitti.

Bu, o zamanların Karagöz diye bilinen Latif Ağası'ydı. Belki eskiden böyle olduğunu söylemek daha doğru olur, çünkü bir hayli yaşlanmıştı, daha da kilo almış ve eski azmi-ni büyük ölçüde kaybetmişti. Avlu'yu, hayal gücü ve buluş-çuluğuyla, kestirilmesi güç, zekice hareketleriyle ve Süley-man'ın adaletiyle hayretler içinde bırakmaktan yorulmuştu. Artık tepenin sıhhatli ve güzel tarafında, oğullarını ve kız-larını evlendirdiği güzel evinde daha çok vakit geçiriyordu.

Zaman zaman eski Karagöz tekrar ortaya çıkar; ürkek ve şaşkın Avlu'nun karşısında on-on beş sene önceki büyük kahramanlıklarından birini sergilerdi.

Fra Petar bu “yaşlı şeytanın” devletin darphanesinden zimmetine para geçirmekten tutuklanan Ermenileri nasıl konuşturduğunu kendi gözleriyle gördüğünü, bunca yıldan sonra bile sesinde hayret ve acının tuhaf bir şekilde iç içe geçtiği bir üslupla uzun uzadıya anlatırdı.

Darphaneden düzenli olarak değerli maden kayboluyor-du. Bu mevzu en sonunda bizzat Sultan'ın dikkatini çekmiş, o da üst düzey memurlarını, bu soygun durdurulmaz, suç-lular bulunmaz ve devletin kaybı telafi edilmezse en kor-kunç cezalara çarptırmakla tehdit etmişti. Yönetim derhal, darphaneden olaya doğrudan dahil olan birkaç sanığı ve ar-dından da büyük, varlıklı, tüccar bir Ermeni ailesini tutuk-lamıştı çünkü soruşturma bulguları onların dükkânını işa-ret ediyordu. Ailenin sekiz yetişkin erkek üyesi Lanetli Av-lu'ya getirilmişti. Bu şişman, esmer adamlar burada hayatla-

rını zengin kişilerin her koşulda yapabildiği gibi düzenleyebiliyordu. İçeri bir yığın halı ve mobilya sokmuşlardı ve her gün ziyafet çekiyorlardı. Kimse onları rahatsız etmiyor ya da sorgulamıyordu. Ve bütün bu olayın böyle kapanacağı belli olunca, yaşlanan Karagöz gençlik döneminden bilinen marifetlerinden birini sergiledi.

Bir sabah ailenin reisi, yaşlı, astınlı, şişman Kirkor, avluda, hapishane duvarının girintisindeki küçük bankta otururken, müdür birden ortaya çıktı ve bir kişi için bile dar olan o bankta yanına oturdu. Tek kelime etmeden heybetli cüssesini zaten her durumda nefes almakta güçlük çeken Kirkor'a yaslayıp onu duvara doğru sıkıştırdı. Taş köşeye iyice ittikten sonra herhangi bir girizgâh yapmadan alçak ve korkunç bir sesle:

“Dinle, bu dava önemli (devlet meselesi!) ve hemen çözülmesi gerekiyor, yoksa senin yüzünden masum insanlar, yüksek rütbeli memurlar kellelerinden olacak. Sen Ermeni'sin, yani sinsin ve zekisin, ama ben en az üç Ermeni ederim. O zaman neden *dördümüz* bu tehlikeli durumdan kurtulmak için bir yol düşünmüyoruz. Yakaladıkları o birkaç hırsız önemli kişiler değil. Zararı karşılayamazlar. Hayatlarıyla ödeyecekler bunu. Fakat siz suç ortağısınız. Çalınan şeyleri bedavaya satın aldınız. Hâlâ da başınızın çaresine bakıyor, rüşvet vererek paçanızı kurtarabiliyorsunuz. Senin suçlu olmadığını biliyorum ama ekibinden biri suçlu. Ve çalınan şeyler bulunup imparatorluk hazinesine geri getirilene kadar o suçlu kişi sensin. Bu yüzden beni uğraştırma, yoksa dinim ve şerefim üzerine yemin ederim ki derin yüzölene kadar işkence görürsün. On yaşında bir oğlan çocuğundan daha ufak kalırsın!”

Duvara sıkışmış Ermeni ne konuşabiliyor ne de nefes alabiliyordu. Karagöz onunla fısıldayarak konuşmaya devam etti. İlk başta ailenin devlete ödemesi gereken devasa mik-

tardan bahsetti. Bu rakam tüccarın gözünün kararmasına, nefesinin kesilmesine sebep oldu. Fakat Karagöz onu köşeye sıkıştırmayı sürdürdü.

“Olsun, dert etme. Kayıp gerçekten büyük, bu rakamdan fazlası bile olabilir, fakat bu, kaba bir hesapla senin varlıklarının dörtte birine tekabül ediyor. Ama sen sahip olduklarınla ilgili hep yanlış bilgi verdiğin, bundan dört kat daha az şeye sahip olduğunu söylediğin için aslında on altıda birine karşılık geliyor. Dediğimi yap ve bunu geri öde. O zaman bütün bu mesele kapanır. Ama yapmazsan...”

Ardından Karagöz kendisini nefes nefese, gözleri kapalı dinleyen tüccara tüm şeytani planını anlattı.

Son dönemde aile fertlerinden ikisinde hastalık çıkmıştı. Veba olabileceğinden şüphelenilmişti. En gencinden en yaşlısına bütün hepsinin veba teşhisiyle Ermeni hastanesine kapatılması için bunun bildirilmesi yeterliydi. Orada ailenin en az yarısı hastalık kapıp ölecekti. Bu süreçte boş kalan evlerini ve dükkânlarını yağmalamak, ellerine ne geçerse çalmak için ya dışarıdan insanlar gelecek ya da hizmetçileri bunu yapacaktı. Ve ondan sonra, vebalılara uygulanan muttat prosedür işleyecek, evleri ve varlıkları icraya verilecekti.

Bunları söylerken neredeyse bilincini yitirmiş Ermeni'yi duvara sıkıştırıyordu, adam hırıltıyla soluyor, gözleri devrilmiş bir şeyler söylemeye çalışıyor, düşünmek, durumu ailesiyle konuşmak için biraz vakit ve hareket serbestisi rica ediyordu. Fakat Karagöz ikisine de izin vermedi, korkunç bir fısıltıyla her şeye şu an, bu bankta karar verilmesi gerektiğini tekrarladı.

Karagöz ortaya çıktığında, hep yaptıkları gibi kendi hücrelerine ya da Avlu'nun en ücra köşelerine çekilen diğer mahkûmlar bunların hiçbirini görmedi ya da duymadı. Yalnızca orada, o girintide, Karagöz ve ihtiyar Kirkor arasında ölümcül bir düello yaşandığını biliyorlardı. En sonunda gi-

riş kapısının üstündeki müfettişin odasına girdiğini ve Kirkor'un da komadaymış gibi sendelediğini, düşe kalka ailesinin bulunduğu hücreye ilerlemeye çalıştığını gördüler. Bir süre bağıra çağıra tartıştıkları duyuldu – ailenin genç üyeleri öfkeyle fakat boş yere itiraz ediyordu, sonra birden tüm sesler kesildi. Yaşlı Kirkor büyük oğullarından ikisinin yardımıyla dışarı çıktı, paranın nasıl ödenmesi gerektiğini konuşmak için müfettişin odasına gitti.

Sonraki birkaç gün içinde hepsi, ikişerli, üçerli gruplar halinde serbest bırakıldı.

Avlu haftalarca Karagöz'ün Kirkor'u o ağır para cezasını ödemeye nasıl mecbur bıraktığını konuştu, tüm hikâye yalnızca ikisinin bilebileceği fakat mahkûmların da şaşılabilir bir şekilde keşfettikleri ya da süsleyerek ekledikleri ayrıntılarla tekrarlandı.

Fra Petar, Karagöz'den hep öfke, tiksinti ve bir tür gönülsüz hayranlık karışımı duygularla, dalgın bir hayretle sıkça bahsederdi, bu canavarın resmi dinleyeninin zihninde netlik kazansın ve o da hayret etsin diye kelimelerle anlatabileceğinin en iyisini aktarmaya çalışırdı. Ve ona ilişkin anlatımını henüz bitiremediğini hissettiğinden olsa gerek manidar bir kelimeyle aynı konuya dönmeye devam ederdi.

Fakat genel anlamda Avlu'daki yaşamdan ve içindeki ilginç, komik, acınası, deli kişilerden de aynı canlılıkla bahsederdi. Onlar ona elinden geldiğince uzak durmaya çalıştığı haydutlardan, katillerden ve tekinsiz suçlulardan daha yakın, daha tanıdıktı.

Yine de bunlar Fra Petar'ın hayatının son günlerinde yaındaki gence epeyce bahsettiği Lanetli Avlu'yla ilgili anılarında en çok ya da en önemli yeri tutan şeyler değildi.

II

Her kederli durumda olduğu gibi Lanetli Avlu'da da en zor ve en acılı günler ilk günlerdi. Geceler özellikle katlanılmaz oluyordu. Fra Petar en azından bir noktaya kadar tartışmalardan, kavgalardan ve nahoş gece manzaralarından kendini korumak için bu geniş hücrede büyük harap bir bacanın arkasında kalan uzak köşeyi seçmişti ve burada yanındaki birkaç parça eşyayla kendini soyutlamıştı. İki Bulgar kalıyordu o kısımda, onlar da “geçiciydi”, sürgüne gönderileceklerdi. Fra Petar'ı fazla konuşmadan, memnuniyetle karşıladılar. Bosna'dan gelen bu sessiz, şehirli gibi giyinmiş adamın buraya yerleşmesine kesinlikle sevinmişlerdi, onun hakkında fazla bir şey bilmiyorlardı, sormadılar da fakat kendileri gibi “geçici” olduğunu ve onun da bu çirkin, tehditkâr kalabalık içinde onlar kadar zorlandığını tahmin ettiler.

Varlıklı kişiler oldukları açıldı, bilindiğı kadarıyla yaşadıkları bölgedeki fahiş vergiler, haraçlar ve bunların insanıyetten uzak bir yöntemle toplanması nedeniyle çıkan isyanın kurbanı olmuşlardı. Bir tür rehin gibi tutuluyorlardı. Fakat haklarındaki suçlamalardan bahsetmediler. Endişe-

liyidiler ve korkuyorlardı fakat bu bile okunmuyordu yüzlerinden. Hiçbir şey okunmuyordu. Her hareketleri ölçülü ve ihtiyatlıydı. Gitme talimatları geldiğinde hazırlıksız yakalanmasınlar diye hep kemerleri ve ayakkabılarıyla tam takım giyinmiş vaziyette olurlardı. (İstanbullu mahkûmlar suçları ne olursa olsun Lanetli Avlu'yu yaşamlarının bir parçası gibi görüp buna göre davranırken, bu ikisi aslında burada yaşamıyor yalnızca buraya tahammül ediyordu: hayatları orada, Bulgaristan'daydı. Şimdi bir karar bekliyorlardı. Eğer dönmeyi başarırlarsa yaşayacaklardı fakat kendilerine ait olandan uzakta kaldıkları sürece bir hayatları olmayacaktı. Ve buna ihtiyaçları da yoktu. Bütün “geçici”ler bu durumdaydı.) İçlerinden biri dışarı çıktığında, nadiren olurdu bu ve kısa sürerdi, öbürü mutlaka hücrede kalırdı, hasırın üstünde eşyaların yanında beklerdi. Genelde kıpırdamadan sessizce oturur ya da uzanırlardı. Gerekeceği sürece gözlerini yukarı çevirmezlerdi. Az ve ancak kimse bakmazken yemek yerlerdi ve yalnızca su içerlerdi, bunu yaparken bile başka tarafa dönerlerdi. Kimseyle konuşmazlardı ve Fra Petar'ın avluda mahkûmların şakalarını ve hikâyelerini dinlemesini ve hatta birkaçıyla bizzat konuşmasını içten içe onaylamazlardı. Ona karanlıkta sigara içmemesini söylemişlerdi çünkü bu istenmeyen misafirleri davet edebiliyordu.

Fakat yine de birkaç gün sonra bir misafir geldi ve hemen yanlarına yerleşti. Bu düzenli, sessiz ve içe dönük “geçiciler” köşesine kendini yakın hisseden bir başka kişi de oydu.

Fra Petar daha sonra onu düşündüğünde tam olarak ne vakit geldiğini, kalacak ufak bir yer ararken yanlarına nasıl yerleştiğini ya da ne söylediğini tam hatırlayamamıştı. Yakınlık kurduğumuz kişilerle ilk temasımıza ilişkin ayrıntıları genellikle unuturuz; sanki onları hep tanıyordunuz ve ezelden beri bizimle birliktelermiş gibi hissederiz. Aklımız-

da kalan yalnızca, ara sıra anımsadığımız birbiriyle bağlantısız görüntülerdir.

Bir gün akşam üzeri uzun boylu, hafif kambur, belli ki genç bir adamın gölgesi üzerine doğru eğildi. Bir kolunun üstünde battaniye öbüründe deri bir çanta vardı. İki Bulgar ilk başta hızla aralarında bakıştı sonra ikisi birden Fra Petar'la göz göze geldi. Kısa süreli, fakat anlamı net bir hoşnutsuzluk, tedbirli olma gereği ve düşmana karşı birlik olma ifadesi belirdi yüzlerinde: bir Türk! Yeni gelen bu kişi telaşsız, neredeyse hareket etmeden yerleşti; nefes alış bile duyulmuyordu. Ve Fra Petar o gece ne zaman uyandıysa (burada sık sık uyanmayan yoktur) yanında yatan “yeni kişinin” bir şekilde uyanık olduğunu hissetti.

Fra Petar gün doğarken, şafağın dışarıda çok daha fazla hissedilen solgun aydınlığında uyandığında, gözlerini sağ tarafına, Türk'ün geceyi geçirdiği yöne doğru çevirdi. Gördüğü ilk şey küçük, sarı, deri ciltli bir kitap oldu. İçini yoğun, sıcak bir sevinç duygusu sardı; bu duvarların çok uzağında kalan, gerçek dünyaya ait, kaybolmuş, insani bir şeydi bu, bir düş kadar güzeldi ama pusluydu. Gözlerini kırıştırdı fakat kitap hâlâ oradaydı ve gerçekten de bir kitaptı. Ancak ondan sonra biraz daha dikkatli bakıp bu kitabın, küçük sandığına yaslanıp yarı uzanmış yarı oturan adamın kucagında durduğunu görebildi. Dün geceki adamdı bu. Yanı başında parlak deriden, güneşte koyulaşmış bir seyahat çantası vardı, altında koyu renk, şatafatlı ve yalnızca bakarken bile kaliteli, pahalı bir kürk kadar sıcak ve yumuşak görünen bir battaniye duruyordu. Fra Petar, geldiği yer, yetiştiriliş tarzı ve son derece mütevazı ihtiyaçlarının dar sınırları itibarıyla etrafındaki eşyaların değeri ya da biçimi üzerine pek düşünmez, bunlara pek bir önem atfetmezdi, fakat bunu fark etmeden edememişti. Daha önce günlük kullanılan, sıradan eşyaların bu kadar incelikle ve böyle iyi malzemenen

yapıldığını hiç görmemişti. Bir talihsizlik sonucu bu Avlu'ya düşmemiş Bosna'da kalmış olsa bunların gerçekten var olduğundan haberi olmaz ya da buna inanamazdı.

Daha dikkatli baktı. Adamın yüzü onun için yeni bir sürpriz oldu. Yumuşak hatlı, hafif şiş, genç bir adamın yüzüydü bu, hep iç mekânda kalmaktan benzi soluk bir beyazdı – buralarda pek rastlanmayan bir şeydi bu– ufacık kızıl sakallı yaklaşık on günlüktü ve sakalından daha açık renkte sarıkık bir bıyığı vardı. En dikkat çekenini de nemli, ışıldayan mavi gözlerinin yara gibi kara, içine çökmüş geniş yuvalarıydı. Hayatı boyunca türlü türlü hasta görmüş Fra Petar'a bütün bunlar birden tanıdık geldi. Daha önce aynen buna benzer gözler görmüştü. Böyle bir şeylerden korkan ya da utanan, saklayacakları bir şeyleri olan insanlar vardır. Bu kişiler hep karşısındakinin bakışını kendine çekmeye, gözleriyle onu sıkıca sabitlemeye böylece daha ileriye gidip yüz hatlarını ya da vücutlarının başka bölümlerini veya giydikleri kıyafeti incelemesini önlemeye çalışırdı. Genç adam, gözlerini kırpmadan soru sorar gibi fakat sakince rahibin açık, geniş yüzüne, gür, kara bıyığına ve birbirinden uzak, durgun bakışlı, iri kahverengi gözlerine baktı.

Sohbet kendiliğinden başladı. En güzeli böyle başlayan sohbetlerdir. Karşılaştıklarında ilk başta muğlak birkaç kelimeyle, birbirlerini incelemeye, anlamaya çalışan bir selamlaşma geçti aralarında. Bu, Fra Petar'ın Türk'ün beklediği gibi kibirli ya da mesafeli olmadığını anlaması için yeterli olmuştu. Kesinlikle ölçülüydü fakat farklı bir biçimde.

Sabah saatlerinde birçok defa karşılaşp ayrıldılar. Ve her seferinde birkaç kelimeyle havadan sudan konuştular. Hapishane sohbetleri böyleydi: Tereddütle başlardı ve sonra konuşmayı besleyecek yeni bir şey bulunamazsa hemen her iki tarafın da söylediği ya da duyduğu şeyi irdelediği, güvensizlik içeren bir sessizlikle sona ererdi.

Öğle yemeği vakti civarında birbirlerini kaybettiler. Sohbetlerine devam etmeleri ancak öğleden sonrayı buldu. İkisinin de İtalyanca bildiği ortaya çıktı ve bu dilde biraz konuştular. Daha çok şakalaşır gibi, fazlası değil. Fakat bu yine de onları etraftaki insanlardan ayırıp birbirine yaklaştırdı. Dünyanın farklı şehirlerinden ve bölgelerinden konuştular, sonra kitaplara geldi sıra fakat aynı kitapları okumadıkları için konuşma sona erdi. Birbirlerine isimlerini söylediler. Genç adamın adı Kâmil'di. Fra Petar da mesleğinden bahsetmeden kendi adını söyledi. Bunun haricinde kendileriyle ilgili ya da onları buraya neyin getirdiğine ilişkin tek kelime etmediler. Sohbetleri dar bir çerçevede ve yüzeysel ilerliyordu. Genç Türk özellikle suskundu. Fra Petar ne söylüyorsa kalın, üzgün sesiyle, başını hafifçe sallayarak onaylıyordu sadece. Ve her şeyi hiç düşünmeden onaylıyordu. Kendine ait tek bir düşüncesini, en sıradan olanını bile, tam anlamıyla ifade etmemişti. Konuşurken sık sık cümlelerin ortasında duruyordu ve bakışları hep uzaklarda dolaşıyordu.

Fra Petar daha canlı konuşuyordu. Kendisine eşlik edecek bir arkadaş bulduğu için memnundu fakat hemen "hasta bu adam!" diye düşünmüştü. Bu sonuca varmak için insanları onun kadar iyi tanımaya gerek yoktu.

"Evet, evet" dedi genç Türk bir tür batılı nezaketiyle, fakat bu, söylediği sözlerden ziyade Fra Petar'ın ona ilişkin fikrini onaylıyordu.

Yine de bu sohbetler, bu şekilde ilerlemesine rağmen her iki mahkûmun da hoşuna gidiyordu. Burada eksikliğini en çok hissettikleri şeyin beklenmedik bir armağan gibi geldiğini düşünüyorlardı; bu yüzden her kesintiden sonra kaldıkları yerden devam ediyorlardı. İki tüccar onları gizli bir şaşkınlıkla ve ondan da iyi gizledikleri bir şüpheyle izliyordu.

Hava kararmaya başladığında genç Türk'le Fra Petar akşam yemeğini birlikte yedi. Daha doğrusu Fra Petar yedi

Çünkü genç adam ağızına hiçbir Şey koymadı, aynı lokmayı kayıtsızca, uzun uzun çiğneyip durdu. Fra Petar, doğrudan ve açık ũslubuyla:

“Kâmil Efendi, baėıŐla beni ama bir Şey yememen iyi değil senin için,” diye belirtti.

Ve insanın sıkıntılı bir sũrete her Şeyin iyi gittiği dũneme kıyasla daha fazla yemesi, daha kuvvetli ve sakin olması gerektiğine ikna etmeye çalıştı onu.

“Evet, evet,” diye yanıtladı genç adam, fakat ondan sonra da ũncekinden fazla yemedi.

Sohbetleri ertesı gũn daha uzun sũrmeye, daha canlı ve doğal olmaya başladı. Vakit daha gũzel geçti, akşam daha çabuk geldi. Fakat havanın kararmasıyla birlikte tekrar yavaŐladı. Yalnızca Fra Petar konuşuyordu. O dalgın “evet, evet,” bile daha nadir çıkmaya başladı. Genç adam giderek içine dũndũ, her Şeyi yalnızca ağır gũz kapaklarını indirip kaldıarak onaylıyor, hiçbir Şeye gerçek anlamda iŐtirak etmiyordu.

Gũkyũzũnde oluşan ve o yũksek duvarın arkasındaki selvi ağaçlarının seyrelmiŐ uçlarına dũŐen kızılımsı aydınlık, o noktadan gũrũnmeyen Şehrin ũbũr ucunda bir yerlerde gũneŐin hızla battığını gũsteriyordu. Bir sũre bũtũn avlu pembe bir parıltıyla doldu, fakat hemen, sanki kare bir kse kendi yanına devrilmiş gibi boŐaldı ve akŐamın ilk gũlgeleri dũŐmeye başladı.

Gardiyanlar, daėılmıŐ, başına buyruk bir sũrũ gibi avlunun uzak kũŐelerine kaan mahkũmları içeri sũrdũ. Kimse gũnũ terk etmek ya da o boğucu hũcrelere dũnmek istemiyordu. BaėrıŐıp yumruklaŐtılar.

O anda rahiple genç adamın oturdukları yere doğru bir gardiyan geldi koŐarak. Genç adamın ismini bağırdı. Birkaç adım arkasından ikinci gardiyan geldi, yine aynı ismi bu kez daha kuvvetli bağırdı. Bu tip yerlerde dũŐũk rũtbeli memurlar eğer arkalarına ũstlerinin kesin emrini almıŐlarsa hızlı

davranırlar, emrin mahiyetine göre iyi de olabilir bu, kötü de. Bu durumda haber iyiydi muhtemelen. İkisi derhal genç adamı burada nadir görülen bir nezaketle kendisi için hazırlanmış başka bir odaya aldı. Eşyalarını toplamasına yardım etti. Buradan daha iyi bir yere götürüldüğü açıktı.

Genç adam bu beklenmedik alakayı bir emir telakki etti, fazla şaşırmadı ve soru sormadı. Gitmeden önce, sanki ilk defa net ve önemli bir şey söyleyecekmiş gibi arkadaşına döndü fakat yalnızca gülümseyerek uzaktan selam verir gibi başını salladı.

Ve tek kelime etmeden, iki iyi eski tanıdık gibi ayrıldılar.

Fra Petar o gece uzun süre bu tuhaf Türk'ü düşündü. Hem Türk'e benziyordu hem benzemiyordu fakat mutsuz bir adam olduğu kesindi. Petar bazen uykuya dalarken, o yanında uyanıkmiş fakat sessizce, kitabı ve zarif, sıradışı eşyalarıyla orada duruyormuş gibi hissederdi. Bununla beraber, gittiğinin farkındaydı. Ve üzüntü duyuyordu bundan. Doğru düzgün bir uyku çekmeyi başardığında, yani derin ve deliksiz, rüyasız, kendinin ya da etrafındaki dünyanın bilincinde olmadan uyuduğunda, uykusu sağındaki komşusunu ve ona ilişkin düşüncelerini de yutardı. Fakat gece bir noktada uyandığında, iyi dostlarından ayrılıp duygusuz yabancılarla birlikte yaşamaya ve çalışmaya mecbur kaldığı gençlik yılları için belirsiz, bulanık fakat son derece derin bir pişmanlık duyduğunu fark ederdi. Ve gün aydınlandığında gece boyunca değişip duran rüyalar ve görüntüler sona erer, gün ışığında yalnızca sade gerçek kalırdı: komşusu gerçekten gitmişti. Sağındaki boş yeri, irili ufaklı birçok acı ve üzüntüyle dolu şu hayata özgü bir üzüntü ve acı olarak duyumsadı. Solunda o sessiz ve her an gitmeye hazır iki tüccar oturuyordu. Etraf aydınlanır aydınlanmaz o boş yer doldu. İnce, sıska, kıvrıkcık siyah saçlı, yüzü tıraşsız, hırpani bir adam yerleşti oraya. İzin istedi ve hızla, uzun uzun anlattı. Kimsenin

yoluna çıkmak istemiyordu fakat şu ana kadar birlikte kaldığı insanların çirkin davranışlarına tahammül edemiyordu artık bu yüzden daha iyi insanların arasında, daha sessiz bir yer bulmaya mecbur kalmıştı. Hasır sepetini ve eski püskü kıyafetlerini yere bırakıp konuşmaya devam etti.

Uzun, törensel girizgâhlar yapmak alışıldık bir şey değildi buracla, fakat bu adam hemen sanki eski, güvenilir arkadaşlarının yanındaymış gibi her şeyden konuşmaya başlamıştı. Açık ki bu, konuştuğu kişiler ya da anlattıklarından bağımsız, kendi isteğiyle, başka türlü elinden gelmediği için yaptığı bir şeydi.

İki tüccar biraz daha geri çekilerek, birbirine yaslandı. Fakat Fra Petar bu tuhaf adamı hem dinledi hem gözlemledi. Tutumu genel olarak bu gevezeliğini destekliyordu (kendi kendine, herkesi hoşgörüyü dinleyen ve şakayla karışık “sakalsız idare ederim de sohbet olmadan gerçekten yapamam” diyen merhum amcası Fra Rafo’ya benziyorum diye düşündü). Adam konuştu.

Smyrnalı bir Yahudi’ydi. Esmer yüzünden kederli bir ifade okunuyordu. Büyük bir burnu, kan çanağına dönmüş, beyazı sararmış kocaman gözleri vardı. Genel olarak üzgün ya da tedirgin ve korkmuş görünüyordu ama konuşma ihtiyacı bedbahtlığından ve korkusundan daha baskındı. Hücresinden çıkıp avluya doğru yürürlerken Fra Petar’a sanki bir gece önceden kalan bir sohbeti devam ettirir gibi canlı, yarı fısıldar tonda kendinden ve çektiği acılardan bahsetti.

“İlk başta soyarlar seni, sonra suçlarlar ve hapse tıkarlar! Ve soruyorum sana biz nasıl bu ayaktakımına ait olabiliriz? Merak ediyorum da...”

Ve merak ettiği tüm şeyleri sıraladı; envai çeşit şey vardı merak ettiği. Bunu yaparken etrafını ürkerek süzüyordu fakat konuşmasını kesmedi. Fra Petar kendi kendine onu bu raya bu konuşkanlığının getirdiğini düşündü, bu tuhaf ada-

mın hararetli gevezeliğini artık tek kulağıyla dinliyordu ki birden Kâmil Efendi'nin ismini söyledi.

“Dün senin yanına, namuslu insanların arasına sığındığını gördüm onun. Fakat şimdi, giriş kapısının orada, beyaz revak dedikleri, gardiyanların uyuduğu ve seçkin mahkûmların kendilerine ait hücrelerde kaldığı, özel yemekler yediği yerde oda verdiler ona. Ve gerçekten de korkunç bir şey bu. Onun gibi bir adam... Böyle...”

Fra Petar irkildi.

“Sen tanıyor musun bu Kâmil Efendi'yi?”

“Ben mi? Elbette tanıyorum! Seni tanımıyorum, kusura bakma, daha yeni tanıştık... Seni tanımıyorum ama görmüş geçirmiş, onurlu bir insan olduğunu görebiliyorum. Ve bu benim için... Seni değil, ama onu, onu, evet. Uzaktan iyi tanırım. Bütün Smyrna tanır onu. Herkes her şeyi bilir Smyrna'da.”

Fra Petar daha ilk günden genç Türk, ailesi ve onu bu tuhaf yere getiren şeyle ilgili pek çok şey öğrendi. Tabii o Haim denilen Smyrnalı adamdan öğrenebileceği kadar. Anlattığı her şey karmakarışık ve bölük pörçüktü, bazı şeyler dışarıda bırakılmıştı, bazıları ise, her zaman açık olmasa da renkli ve canlı bir şekilde, her türden bir yığın ayrıntıyla üç kez tekrarlanmıştı. Çünkü konuşmak zorunda olan bu adam hiçbir zaman yalnızca tek bir şeyden bahsedemiyordu. Birkaç saniyeliğine duruyor, bir an düşünüp, sanki bu kendisi için de bir işkenceymiş, sanki herkes, her şey ve her yer hakkında konuşmanın görgüye ya da adaba uygun olmadığıнын farkındaymış gibi üzüntüyle kaşlarını çatıyordu fakat insanların hayatları hakkında, özellikle de toplumsal mevkiî yüksek ya da istisnai bir kadere sahip olanlarla ilgili konuşma ihtiyacı başka her şeyden baskın çıkıyordu.

Haim, tüm hayatını çevresindeki insanlar ve içinde yaşadığı toplumla daha baştan kaybettiği bir tartışmayı umut-

suzca sürdürerek harcayan kişilerdendi. Her şeyi anlatma ve açıklama, insanlığın tüm hatalarını ve suçlarını ifşa etme, haksızlık edenlerin maskesini düşürme ve iyilere hakkını verme arzusuyla, sıradan, sağlıklı bir insanın bulup ortaya çıkarabileceğinden çok daha fazlasını yapmıştı. İki insan arasında geçen bir hadiseyi buna tanık olmadığı halde inanılmaz ince ayrıntılarla anlatabiliyordu. Ve anlattığı insanları tasvir etmekle kalmıyor, onların düşüncelerine ve arzularına da nüfuz ediyordu, çoğu zaman kendilerinin de bihaber olduğu şeyleri ortaya çıkarıp onlara gösteriyordu. Onların içine girip konuşuyordu. Ve bahsettiği insanın konuşmasını taklit etmek gibi tuhaf bir yeteneğe de sahipti, sesini hafifçe ayarlayarak bir an mevki sahibi biri, bir an bir dilenci ve sonra bir Yunan güzeli oluyordu ve vücudunu ya da yüzündeki kasları hafifçe oynatarak bir insanın tavrını ve yürüyüşünü ya da bir hayvanın hareketlerini ve hatta cansız nesnelerin duruşunu bile canlandırabiliyordu.

Haim, işte bu şekilde Smyrna'nın, büyük, varlıklı Yahudi, Yunan ve hatta Türk ailelerini, önemli hadiselerden ve zor dönemlerden bahsederken hep bir an duraksayarak, bir çırpıda, uzun uzun anlattı. Ve bu tür hikâyeleri neredeyse bir nidaya varan, "Eh? Ah!" gibi garip seslerle son bulurdu, aşağı yukarı şu anlama geliyordu bu: "Gördünüz mü nasıl insanlarmış bunlar! Benim sefil hayatım ve sorunlarının bu kişilerin ve karmaşık kaderlerinin yanında nedir ki!"

Ve bir hikâyenin bittiği yerde öbürü başlardı. Son diye bir şey yoktu.

(Her zaman çok konuşan kişileri az çok yargılama eğilimi gösteririz, özellikle de onların üzerinde doğrudan bir etkisi olmayan bir şeyden söz ediyorlarsa, hatta bu tip insanları, usandırıcı gevezeler diyerek küçümseriz. Fakat bunu yaparken, bu insanın son derece sıradan ve insani sayılabilecek bu hatasının iyi tarafları olduğunu da görmeyiz. Çün-

kü eğer gördüklerini ve duyduklarını ve bu bağlamda deneyimlediklerini veya düşündüklerini konuşarak ya da yazarak tarif etme ihtiyacı duyan böyle kişiler olmasaydı başkalarının ruhsal durumları ve düşüncelerine, başka insanlara ve sonuç itibarıyla kendimize, hiç görmediğimiz ya da görme şansımızın olmadığı farklı kentler ve diyarlara ilişkin ne bilebilirdik? Çok az şey, çok az. Ve bu kişilerin anlatımları kusurluysa, kişisel merakları ve gereksinimleriyle sulandırılmış ve hatta hatalıysa bile aklımız ve tecrübemizle bunları değerlendirir, birbiriyle kıyaslayabiliriz, kısmen ya da tamamen kabul ederiz ya da etmeyiz. Böylelikle, bunu sabırla dinleyenler ya da okuyanlar için geriye insanla ilgili bir hakikat her zaman kalır).

Fra Petar, Haim'in "Kâmil Efendi ve kaderi" hakkındaki geniş kapsamlı, dolambaçlı hikâyesini dinlerken kendi kendine bunları düşündü, Haim'in tuhaf temkinliliği yüzünden uzun sürmüştü anlatımı. Çünkü tüm canlılığına ve konuşmaya hararetle ihtiyaç duymasına rağmen, bazen sesini işi-tilemeyecek kadar alçaltıyor, etrafına birçok kişi tarafından aranan ve herkesten şüphelenen biri gibi soruşturan gözlerle bakıyordu.

III

Kâmil “melezdi” diye açıkladı Haim, babası Türk, annesi Yunan’dı. Annesi meşhur bir Yunan güzeliydi. Güzel kadınlar şehri olan Smyrna daha önce böyle bir endam, duruş ve öyle mavi gözler görmemişti. On altı yaşında oldukça varlıklı bir Yunan’la evlenmişti. (Haim uzun bir Yunan soyadı verdi, herkes tarafından bilinen köklü bir ailenin adı gibi telaffuz etti bunu). Yalnızca tek bir kız çocukları oldu. Kız sekiz yaşına geldiğinde bu varlıklı Yunan birden öldü. Akrabaları genç dulu kandırmak ve adamın mirasından alabilecekleri kadarını almak için birbiriyle yarıştı. Kadın kendini savundu. En azından oradaki mirasını kurtarmak için Atina’ya kadar gitti. Gemiyle Smyrna’ya dönerken kızı hastalandı ve öldü. Deniz kabarmıştı, gemi yavaş seyrediyordu ve Smyrna’ya varmak için daha uzun bir yolları vardı. Yasalara göre küçük kızın bedeninin denize atılması gerekiyordu. Denizciler de bunda kesinlikle ısrar etti çünkü eski bir inanışa göre gemide ceset olması kötü şans getirirdi: ölmüş kişinin bedeni gemiyi kurşun gibi aşağı çekerdi. Kızı yanında yatan acılı anne bunu kabul etmedi. Cesede dokunulmaması,

Smyrna'ya vardıklarında gömülmesi için directti, böylece en azından kızının mezarının yerini bilecekti. Geminin kaptanı onunla baş etmekte zorlandı. Bir yandan annenin acısına kalbi dayanımıyordu, bir yandan görmezden gelmeye cesaret edemediği katı kurallar vardı, idaresi güç bir durum içinde kalan kaptan, geminin ikinci süvarisiyle birlikte kadını kandırmak için bir plan yaptı. Birbirine tıpa tıp benzeyen iki tabut yaptırdılar. Birine çocuğun cesedini koydular, denizciler onu gizlice suya indirdi, kaptan da diğerini uygun bir ağırlıkla doldurarak sıkıca çivileyip mühürledi ve dileğini yerine getirmiş gibi anneye verdi. Smyrna'ya ulaştıklarında kadın tabutu aldı ve mezara gömdü.

Uzun süre kederle çocuğunun yasını tuttu, her gün mezarına gitti. Ve zaman geçtikçe, bu arada hâlâ genç ve güzeldi, acısını en azından bir noktaya kadar unutmaya başlamıştı ki korkunç bir şey oldu. Çocuğun öldüğü gemideki ikinci süvarinin karısı, kocasından çocuğun cesedine ilişkin sırrı; çevirdikleri iyi niyetli oyunu öğrendi. Günün birinde bu sırrı en iyi arkadaşına söyledi. Bu arkadaş kadınla yaşadığı bir tartışma sonrası aptallığı ve intikam isteği yüzünden sırrı başkalarına yaydı. Anne bunu son derece acımasız bir yolla duydu. İşte ondan sonra talihsiz kadın acıdan çıldırdı. Mezarlığa koşup tırnaklarıyla toprağı kazdı. Onu sürükleyerek oradan uzaklaştırıp bir yere kapatmak zorunda kaldılar çünkü kızının arkasından denize atlamak istiyordu. Gerçek bir delilikti bu. Kadının bu yeni yası atlatması birkaç yıl aldı. Ve hiçbir zaman tam toparlanamadı.

Birçok Yunan, bu güzel, mutsuz dulla evlenmek istedi, fakat o hepsini reddetti, akrabalarına ve tüm kasabalılara öfkeliydi. Ancak birkaç yıl sonra, herkesi şaşırtarak bir Türk seçti ve evlendi. Ondan yaşça epey büyük, gençlik yıllarında devletin yüksek kademelerinde çalışmış, zengin, itibar sahibi ve eğitilmiş bir adam olan Tahir Paşa, yazları Smyrna ya-

kınlarındaki arazisinde, kışları da şehirdeki geniş evinde sakin bir hayat sürüyordu. Karısından dinini değiştirmesini istemedi, yalnızca sokakta yüzü açık görünmemesini rica etti. Yine de bu evlilik Yunanlar arasında ortalığın karışmasına sebep oldu. Fakat, Yunan kadınlarının ve rahiplerin tüm sövgülerine rağmen bu genç kadınla, altmış yaşındaki paşanın evliliği yalnızca mutlu değil bereketli de oldu. İlk iki sene de iki çocuk dünyaya getirdiler, ilki kız, ikincisi oğlandı. Oğlan sağlıklıydı ve iyi yetişti fakat kız hastaydı, dört yaşına geldiğinde bilinmedik bir illetten iki gün içerisinde öldü. İlk yasının acısını hiçbir zaman tam olarak atlatamayan anne, şimdi derin, devasız bir melankolinin pençesine düşmüştü. İkinci kızının ölümünde tabiatüstü güçlerin parmağını aradı ve buldu. Lanetli ve değersiz hissettiği için kocasını ve oğlunu tamamen ihmal etmeye başladı. Birden soldu, güzelliğini yitirdi. Ve ertesi sene ölümü bir kurtuluş gibi geldi.

Çocuğun adı Kâmil'di, yakışıklı, (annesinin güzelliğinin erkeksi biçimi), zeki ve güçlüydü, arkadaşları arasında en iyi yüzücü ve bütün güreş müsabakalarının kazananı oydu. Fakat yaşlılarının oyunlarına ve eğlencelerine ilgisini çok erken yaşta yitirmeye başladı. Kendini giderek daha fazla kitaplara ve öğrenmeye adadı ve babası da onu bu konuda destekledi, ona kitaplar aldı, öğretmenler tuttu, seyahat etmesi için imkân sağladı. Smyrna'da eski bir Sefarad Yahudi'si olan bir halamdan İspanyolca bile öğrendi.

Ve bir kış günü yaşlı Tahir Paşa da öldüğünde çocuk, hatırı sayılır bir servetle bir başına kaldı, ne bir yakın akrabası ne hayat tecrübesi vardı. Tahir Paşa'nın itibarı onun için koruyucu oldu. Kendisine devlet hizmetinde çalışma fırsatı sunuldu fakat o reddetti. Yaşlılarının aksine hiçbir zaman bir kadın uğruna kavga etmedi ya da bir kadının arkadaşlığına ihtiyaç duymadı. Fakat o yaz tesadüfen küçük, yemyeşil bir bahçenin çitleri arasından gözü bir Yunan kızına ilişti. İlk

görüşte aşk tamamen değiştirdi onu. K       bir tüccarın kızıydı bu. Genç adam, Tahir Paşa'nın bir zaman annesiyle evlenmeye karar verdiği gibi bu kızla evlenmeyi aklına koydu. Hiçbir şart ileri sürmeden her şeyini önüne serdi.

Bu genç adamı iki-üç defa gören kız elbette evlenmek istiyordu onunla; hatta onu bundan haberdar edecek bir yol bile buldu. Fakat ailesi kızlarının bir Türk'le evlenmesine kesin bir şekilde karşıydı, özellikle de annesi Yunan olan biriyle. Tüm Yunan cemaati destekledi aileyi. Bütün bu durum onlara, Tahir Paşa ölmüş olmasına rağmen, onlardan bir Yunan kızı daha almış gibi hissettirmişti. Normalde kültürsüz ve incelikten yoksun, aklı ve boyu kısa biri olan kızın babası, birden büyüklük yanılsamasına, kahramanca duygulara ve şehit olma arzusuna kapılıp deli bir insan gibi davranıdı.   armıha gerilir gibi kollarını iki yana a ııp kasabalıların önünde bağırarak: "Ben, konumum ve servetim açısından ehemmiyetsiz biriyim ama inan  tan ve Tanrı korkusundan yoksun değilim. Ve kızımı, biricik evladımı bir k  fire vermektense hayatımdan vazgeçerim, onu denize atarım," dedi ve böyle sürdürdü konuşmasını. Sanki asıl konu o ve inancıymış, kızı teferruatmış gibi.

Doğrusu, bu k       tüccar için sokakta kahramanlık yapmanın pek maliyeti yoktu. Ona inancı yolunda şehit olma fırsatı tanınmadı. Kızı zorla Smyrna'nın dışından bir Yunan'la düğün yapmadan gizlice evlendirdiler, şehirden ayrılış tarihini ve gittiği yeri sakladılar. Cemil'in onu ka ıracağından korkuyorlardı fakat o, aldığı ilk darbeden sonra içine kapanınıştı zaten. Ancak o zaman, gençliğinin verdiği coşku nedeniyle daha önce asla tahmin edemeyeceği bir şeyi açıkça gördü; ne kadar çok şey bir erkeği sevdiği kadından ve genel olarak insanı insandan ayırabiliyordu.

Ondan sonra Kâmil iki yılını İstanbul'da çalışarak geçirdi. Smyrna'ya döndüğünde değişmiş ve epey yaşlanmış görüş-

nüyordu. Kendini hiçbir yere ait hissedemedi. Yunanlardan her şeyiyle farklıydı ve Türklerle de pek ortak noktası yoktu. Daha birkaç sene öncesine kadar beraber kaygısızca vakit geçirdiği arkadaşları şimdi başka bir yaş grubuna aitlermiş gibi ona uzak ve yabancıydı. Kitaplarla yaşayan bir insana dönüştü. Yirmi dört yaşına geldiğinde nerede ne kadar malı mülkü olduğunu ya da bunları nasıl idare edeceğini bilmeyen varlıklı, eksantrik bir tip olmuştu. Küçük Asya kıyılarını dolaştı, Mısır'a ve Rodos adasına gitti. İsmi ya da toplumsal konumu itibarıyla mensubu olduğu, onu bir münzevi gibi görmeye başlayan kesimden uzak durarak inançlarına ya da geldikleri yere aldırmadan yalnızca âlim insanlarla vakit geçirdi.

Önceki sene Smyrna'da kitapların Tahir Paşa'nın oğlunun kafasını bulandırdığına ve durumunun iyi olmadığına ilişkin tuhaf bir söylenti, üstü kapalı bir fısıltı dolaşmaya başladı. İnsanlar, Osmanlı İmparatorluğu tarihi çalışa çalışa "beyninin sulandığını" ve o talihsiz hükümdarlardan birinin ruhunun onda yaşadığını düşündüğü için kendisinin de sultan olduğuna inandığını söylüyordu.

"Eh? Ah!" Haim, Smyrna'nın nasıl bir yer olduğunu anlatmak için bir anlığına kesti hikâyesini: Bu kentin yalnızca onu, Haim'i değil, Kâmil Efendi gibi saygıdeğer, suçsuz birini bile iftirayla hapse düşürdüğünü söyledi. Sonra hemen kaldığı yerden devam etti.

"Smyrna'da söylentiler dolaşmaya başladığını söylerken," diye devam etti Haim, "bununla bütün şehri kastettiğimi düşünme tabii. Nasıl bir yerdir Smyrna? Aşağıdan, Kadifekale düzlüğünden baktığında sanki ucu bucağı yok gibidir. Büyüktür. Bir sürü ev, bir sürü insan görürsün. Fakat gerçekten bakarsan, ellisi Türk, gerisi Yunan yaklaşık yüz kadar aile vardır ve valiyle liman reisinin yanındaki birkaç yüksek rütbeli memur, toplam bin kişi ya da iki kişi. Hepsini bu kadar

işte, çünkü bütün kararları veren ve sözü geçen onlar, kalan herkes bir şekilde yaşayıp gidiyor, ailesini ve kendini geçindirmeye çalışıyor. Ve o yüzü aşkın aile pek sohbet edip kaynaşmasa da birbirleri hakkında bilinecek ne varsa bilir, nesilden nesile gözlemler. Kâmil hem annesi hem babası tarafından işte bu azınlığa aitti. Ailesinin sıradışı kaderi ve kendisinin sıradışı yaşam tarzı hep dikkat çeker, merak uyandırır. Ve Smyrna’da insanlar, dünyanın her yerinde olduğu gibi, belki daha da fazla, konuşur, hikâyeleri tekrarlar, dedikodu yapar ve her şeyi abartırlar.”

Kâmil, geçen birkaç sene içerisinde yaşlılarının, bu zengin, toprak sahibi gençlerin yaşadığı hayatın bir parçası olmadığı için, o yokken ve tam da bu sebeple, hakkında epey konuşurlardı. Bazısı hayretle, bazısı istihzayla tarihsel çalışmalarından bahsederdi.

Bir düzine soylu genç, limandaki kızlarla bir terasta sigara ve içki içerken biri Kâmil’den, umutsuz aşkından ve tuhaf yaşam tarzından söz açtı. Bir diğeri onun II. Beyazıt dönemiyle, özellikle de Cem Sultan’ın hayatıyla ilgili ayrıntılı bir çalışma yaptığını, Mısır’a ve Rodos’a bu yüzden gittiğini ve hatta şimdi de İtalya ve Fransa’ya gitmeye hazırlandığını söyledi. Kızlar Cem Sultan’ın kim olduğunu sordu ve genç adam da Beyazıt’ın kardeşi ve rakibi olduğunu, taht kavgasında yenildiğini, Rodos’a kaçıp Rodos Şövalyeleri’ne teslim olduğunu anlattı. Ondan sonra dönemin Hristiyan hükümdarları onu yıllarca esir tutup Osmanlı İmparatorluğu’na ve meşru padişah Beyazıt’a karşı sürekli kullandılar. Cem Sultan orada bir yerlerde öldü ve Sultan Beyazıt da yönetimi elini geçirmek isteyen talihsiz kardeşinin cenazesini alıp Bursa’ya gömdü, mezarı bugün hâlâ orada durur.

O noktada sohbeta, canlı hayal gücü ve düşüncesiz konuşmalarıyla kendine ve daha çok da başkalarına zarar verebilecek sersem bir genç dâhil oldu.

“Kâmil bu Yunan kıızıyla yaşadığı umutsuz aşkın ardından şimdi de tarih çalışmalarıyla benzer bir umutsuz aşka tutuldu. Gizlice Cem oldu. Öyle davranıyor, etrafındaki her şeyi öyle yorumluyor. Ve eski arkadaşları şimdi ondan acıyarak, alayla bahsederken hep Cem Sultan diye anıyorlar onu.”

Ne zaman bir sultanın ismi telaffuz edilse, özellikle de imparatorun ailesindeki kavga ve anlaşmazlıklar, uzak geçmişte yaşanmış olanlar bile, tartışılıyor olsa konu hiçbir zaman bu bahsin açıldığı ortamda kalmaz. İmparatora ya da imparatorun adamlarına haber uçuran, adının anıldığını, kimin hangi bağlamda kendisinden söz ettiğini bildiren bir muhbir her zaman olur. İşte bu şekilde, bir ahmağın sözleri ve bir muhbirin bunları duymasıyla Kâmil’in masum merakı İzmir valisinin kulağına geldi ve oldukça farklı algılanıp yeni bir anlam kazandı.

O dönemin İzmir valisi katı ve azimli bir yetkiliydi, siyasi bir başıbozukluk, bir entrika ya da ona benzer bir şeyi atlamış olmaktan duyduğu korkuyla uykusunda bile titreyen aptal, hastalık derecesinde şüpheli bir adamdı.

(Fakat “siyasetteki ve devlet işlerindeki” tüm bu azmi, tüccarlardan ve gemi sahiplerinden bol miktarda rüşvet almasını engellemedi. Bu yüzden İzmir kadısı onun için eli uzun, akli kısa bir adam derdi).

Valinin Kâmil hakkında hazırlanmış raporu dinlerken düşündüğü ilk şey, bu genç adamın aklının ucundan bile geçmemişti: şu anki sultanın da bir erkek kardeşi vardı ve idrakinin kıt olduğunu ilan ederek hapse attırmıştı onu. Kimse üzerine konuşmasa da herkes biliyordu bunu. Aralarındaki benzerlik rahatsız etti valiyi. Ve tam o dönemde Osmanlı’nın Avrupa yakasında çıkan isyanlar nedeniyle tüm valilere İstanbul’dan sert bir genelge gönderilmiş, ülkedeki tüm yetkililer, sorulmadığı halde devlet meselelerini konuşan, sultanın adını lekeleme küstahlığında bulunan bü-

tün fitnecilere ve eylemcilere karşı tetikte olmaları için uyandırılmıştı, Vali de her basiretsiz yönetici gibi bunu kişisel bir durum olarak aldı. Bu tekdirin yalnızca kendi vilayeti ile ilgili olabileceğini ve kendi vilayetinde de başka bir “sorun” olmadığına göre, bunun ancak Kâmil “vakasına” işaret ettiğini düşündü.

Bir gece polis Kâmil’in evini çevreleyip baskın yaptı. Bütün kitaplarına ve yazmalarına el koyup onu evine hapsetti.

Vali muhtelif dillerdeki bu kitap yığınına, sayısız el yazması ve notu gördüğünde öyle hayret edip öfkelendi ki bunların sahibini kendi yetkisine dayanarak tutuklayıp tüm kitapları ve notlarıyla İstanbul’a yollamaya karar verdi. Kitapların, özellikle de yabancı kitapların sayıca bu kadar fazla olmalarının onda neden böyle bir nefret ve öfke uyandırdığını anlayamadı. Fakat bu duyguları bir açıklama aramak yerine yalnızca birbirini besliyor ve artırıyordu. Vali yanılmadığına, tam da doğru kişiyi yakaladığına kani olmuştu.

Şehrin ileri gelenleri, özellikle de ulemanın büyük bölümü Tahir Paşa’nın oğlunun tutuklanma haberine kızmıştı. Kendisi de âlim bir yaşlı ve Tahir Paşa’nın eski arkadaşı olan kadı, valiyle bizzat görüşmeye gitti. Cemil’in durumunu takdirine sundu. Kâmil, kötülük nedir bilmeyen bir adamdı, iyi bir insan ve gerçek bir Müslüman’a örnek teşkil eden bir yaşam tarzı vardı, umutsuz aşkı onu bir tür melankolik esrikliğe sürüklemişti ve o da kendini tamamen ilime ve kitaplara adanmıştı. Eğer ki bu genç adam bir ihtimal bu konuda aşırıya kaçtıysa, bunun kötü niyetli bir eylem olarak değil bir hastalık olarak değerlendirilmesi gerekirdi. Zulmü ya da cezayı değil, anlayış ve merhameti hak ediyordu. Ortada büyük bir yanlış anlaşılma olduğu açıktı. Onun ilgilendiği şey tarih ve ilimdi ve ilimden hiçbir zaman zarar gelmezdi. Fakat tüm bu söyledikleri bu yetkilinin aptallığı ve şüpheciliği karşısında dağılıp parçalandı.

“Bunlarla kafamı yormayacağım efendi. Tarih marîh bilmem ben. Ve bence onun da bilmemesi, hangi sultanın ne zaman ne yaptığını araştırmaya vakit harcamak yerine şu anki sultanın buyruğuna kulak vermesi hayırlı olur.”

“Fakat ilim bu, kitap onlar!” diye araya girdi kadı öfkeyle, insanların kıt görüşleri nedeniyle kendi zekâlarına, bakış açılarına ve tüm yargılarının doğruluğuna sonsuz bir inanç duymalarının ne kadar tehlikeli ve zararlı olabileceğini tecrübesinden biliyordu.

“Peki, o halde kitapları işe yaramaz! Cem Sultan! Bir davacı! Tahtta hak iddia eden biri!” Laf ağızdan çıkmıştı ve bir kez dolaşına girdiğinde artık dönüş yoktu, kendi istikame-tinde büyüyecek ve değişecekti. “Ben uydurmadım bu lafları, o yaptı, şimdi hesabını versin bakalım.”

“Fakat bunlar çoğu kez bir insanın yanlış tanınmasına sebebiyet verebiliyor!” Kadı tekrar genç adamı savunmaya çalıştı.

“Eğer iftiraya uğradıysa, temize çıkmasına izin ver, o zaman aklanır. Ben kitap okumuyorum, başka biri yerine de düşünmek istemiyorum. Bırak herkes kendi için düşünsün. Neden onun için endişeleneceğim ki? Benim vilayetimde herkes yaptıklarına dikkat etmek zorunda. Ben yalnızca bir şey bilirim: kanun ve düzen.”

Kadı başını kaldırıp valiye sertçe, ayıplayarak baktı: “Bak sen, demek öyle! Zaten hepimiz bunu savunuyoruz!”

Fakat bu pervasız adam yolundan dönmüyor ya da durmuyordu: “Evet, kanun ve düzen. Ve kim bunu kafasında irdelerse, o kafasını imparatorluk namına keserim, kendi oğlum bile olsa. Bu noktada en ufak bir ihlale göz yummam ve bu genç efendinin kanunsuz okumalarına müsama-ha göstermem.”

“Bütün bu durum araştırılıp açıklığa kavuşturulabilir burada.”

“Hayır, efendi. Yasa yasadır ve yasalar bunu söylemiyor. Sultanlar ve icraatları hakkında konuştu bu adam, bırak bunun için sultanın kapısında hesap versin. İstanbul onu bekliyor, ne okuyup yazdığını ve bütün bunlarla ilgili dış dünyaya neler söylediğini açıklasın. Bırak onlar kafa yorsun buna. Eğer masumsa korkacak hiçbir şeyi olmaz.”

Ve bu kadardı işte. Yaşlı kadı önünde duran valiye baktı. Köse, çelimsiz, zayıf, aciz ve pek çok kötülük yapabilecek bir adamdı bu. Hep suratsız ve şüpheli, iki ihtimal arasında her zaman kötü olanına yatkın ve şu an olduğu gibi bir şey onu korkuttuğunda, dehşet saçan biriydi. Kadı valiyle konuşmaya devam etmenin bir anlamı olmadığını anladı, aklına koyduğunu yapacaktı. Genç adama yardım etmek için başka yollar araması gerekiyordu.

Ve Kâmil güvenilir fakat ağzı sıkı bir muhafız gözetiminde İstanbul’a gönderildi. (Valinin kadıya tanıdığı tek ayrıcalık buydu). Ve bütün kitapları ve el yazmaları da mühürlenerek onunla birlikte yollandı. Kadı ve diğer arkadaşları bunu öğrenir öğrenmez arkasından, durumu açıklaması ve bu genç adama İstanbul’da yardımcı olması için kendi adamlarını yolladı. Bu kişi başkente vardığında Kâmil çoktan sorusu başlayana kadar hapisanede tutulması için Latif Efendi’ye sevk edilmişti.

Haim’in bildiği ve tasavvur ettiği kadarıyla buydu Kâmil Efendi’nin hikâyesi. Buraya kısaltarak, Haim’in tekrarları, yorumları ve muhtelif “Eh? Ah!” nidaları olmadan aktardık.

IV

Karagöz siyasi tutukluları hiçbir zaman sevmezdi. Yeraltı dünyasından yüzlerce sıradan suçluyla uğraşmayı bir siyasi tutukluyla herhangi bir alışverişi olmasına tercih ederdi. Onları düşünmek bile tüylerini diken diken ediyordu. Bu kurum içinde “geçici” oldukları için tahammül gösterirdi onlara, buna mecburdu ama hiçbir şekilde muhatap olmak istemezdi. Vebalıarmış gibi yatacak geniş bir yer vermişti onlara ve “siyasi” olan, ya da ona o isim altında gelen her şeyden elinden geldiğince çabuk kurtulmaya gayret ederdi. Smyrna’dan getirdikleri bu mahkûmla ilgili her şey tuhaftı: saygın bir Türk aileden geliyordu, sandıklar dolu su kitap ve notla gelmişti ve kimse akıllı mı deli mi olduğunu tam olarak bilmiyordu. (Deliler ve onlarla alakalı her şey, Karagöz’ün içini nedeni olmayan bir korku ve içgüdüsel bir tiksintiyle doldururdu). Fakat onu geri çeviremedi. Böylece Kâmil, önceden hatırlayacağımız gibi, ilk iki gününü geçirdiği o ortak hücrelerden birine yerleştirildi.

İkinci gün Smyrna kadısının yolladığı adam, üst makamlarla görüştü ve tüm bu olay açıklığa kavuşup sorgu süre-

ci başlayınca kadar Cemil'e kendine ait bir oda verilmesini, Avlu'da iyi şartlar sağlanmasını istedi. Ve söyledikleri yapıldı.

Sonraki birkaç gün Fra Petar o geniş avluda sanki bir şey arıyor ya da birini bekliyor gibi ağır ağır yürüdü, etrafındaki binaların pencerelerine ve balkonlarına bakıp durdu. Ara sıra Haim geldi yanına. Fra Petar ve o iki tüccarın yanından ayrılmış, kendine başka, daha da kuytu bir yer bulmuştu. Cereyan yaptığı için oradan ayrıldığını söylemişti. Fakat hemen iki-üç gün sonra kendinden emin bir şekilde Fra Petar'a o iki tüccarın muhbir olduğundan şüphelendiğini itiraf etti. Fra Petar bunu ciddiye almadığını belirterek gülümse-di. Sonra Haim'in ince yüzüne biraz daha yakından baktı ve bu yüzde yanlış çıkarımları ve hayali korkularıyla baş etmeye çalışan insanların tuhaf bir şekilde yoğunlaşmış ifadesini gördü ilk defa.

İki gün sonra Haim tekrar ortaya çıktı, başını önüne eğip uzun, sivri burnunu Petar'ın kulağına değdirerek bir başka muhbirden söz etti ve onu dikkatli olması için uyardı.

"Yapma Haim, kimseye bu tür şeyler söylememelisin."

"Yalnızca sana söylüyorum."

"Tamam kimseye söyleme, bana bile. Bu tür şeylerden hiç söz etmemelisin." Fra Petar uzaklaştırdı onu, Haim'in ona bir anda büyük bir güven duymasından rahatsız olmuştu.

Birkaç kez daha tekrarlandı bu. Fra Petar artık alışmaya başlamıştı. Omzunu sıvazlayıp sohbete her zaman esprili, iyicil bir ton katmaya çalışarak onu yatıştırıyordu. Hangisi? O uzun, açık tenli olan mı? Neden öyle düşünüyorsun sevgili arkadaşım, korkudan benzi atmış zaten, görmüyor musun? Bir şeyin peşinde değil! Bir kuzu kadar masum. İnsanlardan boş yere korkup şüpheleniyorsun."

Haim bir iki saat sakin kalabiliyordu fakat bu fazla sürmüyor, tekrar Fra Petar'a yaklaşip güvendiği tek insanın o ol-

duğunu söylüyor ve kısa süre önce söz ettiği bir şeyi kaldığı yerden anlatmaya devam ediyordu.

“Tamam, yanılmışım –hadi yanıldım diyelim– düşündüğüm kişi o değilmiş tamam, ama bu insanın aklımızın ucundan geçmeyecek bir başkası olabileceğini düşünmüyorsun. Peki kim bu kişi? Giriş kapısının yanında duran, dosdoğru önüne bakarak hiçbir şeyle ilgilenmiyormuş gibi yapan adam mı? Herkesi baştan aşağı pişkince inceleyen mi? Şu son derece aptal görünen zararsız kişi mi? Ya da belki bunlardan hiçbiri değil, bambaşka biri? Bunlardan birinin o olduğundan emin olamadığımız için, fakat aynı zamanda o olmadığından da emin olmadığımız için içlerinden herhangi biri olabilir bu insan. Herkes olabilir.”

“Yapma Haim, Allah aşkına, bu saçmalıklardan vazgeç,” dedi Fra Petar biraz tahammülsüzleşerek.

“Yok, hayır! Sen iyi bir insan olduğun için, benim değerli arkadaşım, herkesin iyi olduğunu düşünüyorsun.”

“Evet, eğer iyiyi beklersen iyiyi bulursun, sevgili Haim.”

“Ah iyi! İyi?” diye fısıldayıp başını öne eğerek sabit bakışlarını yerden ayırmadan yavaşça uzaklaştı Haim.

Ve ertesi gün sabah erkenden günah çıkarmaya gelmiş gibi tekrar uğradı yanına. Fakat, korkusundan biraz sıyrılmış olsa da hâlâ huzursuzdu. Hep bir nedenle öfkeli oluyordu, o canlı üslubuyla, uğradığı haksızlıktan ve zarardan, geldiği şehirdeki insanlardan ve onların adetlerinden bahsediyordu. Fra Petar da ona Kâmil Efendi’yle ilgili birkaç soru sorma fırsatını hiç kaçırmazdı. Bu konuda söyleyecek bir şey bulmakta hiçbir zaman zorlanmazdı Haim. Birçok yeni, inandırıcı ayrıntıyla daha önce anlattığı şeylerden tekrar, uzun uzadıya bahsederdi. Fra Petar bütün bunları Haim’in ince suratını ve geniş alnını inceleyerek dikkatle dinlerdi. Alnının derisi o kadar gergindi ki en ufak çıkıntıyı ve kafatası kemiklerinin tüm dizilimini görebiliyordu. Alnını dağınık tutamlar

halinde çevreleyen saçları sert, kuru ve köklerinde bir yerden için için yanmış gibi sağlıksızdı.

Ve hikâyelerinden sonra, tedirgin, iki büküm, gizlice uzaklaştığında Fra Petar onu uzun süre acıyan gözlerle takip ederdi.

İki gün geçti, Kâmil'den bir haber çıkmadı. Haim, bütün sorunlarına rağmen her şeyi bir şekilde öğrenmeyi ya da en azından tahmin etmeyi başarmıştı, bu durumu genç adamın muhtemelen sorguda olduğunu söyleyerek açıkladı. Tutukluların bu süreçte herhangi biriyle iletişim kurmalarını önlemek için dışarı çıkmalarına asla müsaade edilmezdi. Avlu-ya tekrar çıkmasına sorgu bitip tüm bu hadise mahkemeye taşındığında izin vereceklerdi.

Bu Smyrnalı Haim her şeyi biliyor ve tahmin ediyordu (tahminleri her zaman isabetli olmasa da). Bu olayda haklı çıkmıştı.

O sabah Fra Petar derin düşünceler içinde bir kayanın üstünde oturuyordu, yarım kulak avlunun dört bir yanından yükselen, düşüncelerini bölen ve ona karışan gürültüyü dinliyordu.

Solunda küçük bir kumarbaz grubu toplanmıştı. Eksiden kalma bir kumar hesabında anlaşılmaya varmak üzereydiler fakat bu seferki bir tür mahkemeyi andırıyordu. Suratları asık, konuşmaları kuru, sert ve gerçekçiydi.

“Parayı ver ona. Hemen,” dedi, uzun boylu bir adam, ince fakat korkunç bir sesle, kumarbazların lideri olduğu belliydi.

“Ona bunu vereceğim!” diye bağırarak iki parmağıyla bir işaret yaptı gözleri ateş saçan kısa boylu, tıknaz öbürü.

“Şu herife bak! Adamı yaraladı, neredeyse öldürüyordu,” diye yan taraftan sesler yükseldi.

“Neden öldürmeyecekmişim!”

“Seni hapse atarlar!”

“E ne olmuş! Dışarı çıkar çıkmaz öldüreceğim onu ve...”

Öfkeli sesler daha da yükseldi, bu seslerin arasından uzun adamın tehditkâr, kararlı sesi seçiliyordu.

“O parayı geri ödeyeceksin! Duyuyor musun?”

Sağdaki grupta kopan gürültü giderek artıyor ve bazen soldan geleni tümüyle bastırıyordu. Zaim vardı bu grupta, bir de gürleyen boğuk, pes sesiyle o atletik yapılı konuşkan adam ve Öğrenci diye andıkları, ufak tefek yeni bir mahkûm. Her zamanki gibi sohbet kadınlar üzerineydi. Zaim hiçbir şey söylemedi; muhtemelen yeni bir hikâye hazırlıyordu. Tartışanlar Atlet ve Öğrenci’ydi.

Ufak tefek adam bağıırıyordu ve sesinden, söylediğine daha önemli bir hava katmak için küçük insanların yaptığı gibi tepindiği anlaşılıyordu.

“Ermeniler, Ermeniler, işte onlara kadın denir!”

“Ermeniler demekle ne demek istiyorsun? Ne Ermeni’si? Sen mi bana Ermeni kadınlardan bahsediyorsun? Sen? Daha yaşın tutmuyor ki.”

“Otuz bir yaşındayım ben.”

“Ah, onu söylemiyorum. Yaş meselesi değil bu, seninle ilgili bir şey. Yaşın tutmuyor ve elli yaşına geldiğinde de tutmayacak. Anlıyor musun? Yaşın tutmuyor, boyun posun tutmuyor, kilon tutmuyor, gelişimin tutmuyor, seninle ilgili her şey ama her şey küçük.”

“Ve seninle ilgili de “büyük”, dedi küçük adam, kuru ve şakacı olmayan bir tonla ve gürültülü bir kakhaha koptu.

“İşte gördün mü onu bile doğru anlamadın. Eğer gerçekten bilmek istiyorsan benimle ilgili her şey aşırı büyük, ben o yüzden işe yaramıyorum. Evet, ben de işe yaramıyorum. Ama sen, sennnn!”

Boğuk, pes sesli adam kakhahaların arasında kaybolan bir şey söyledi, tek bir şey, kısa bir kelime.

Sonra o pes sesi yeniden duyuldu. Durmadan kadınlardan

ve kadınların aşkından bahsediyordu. Başka bir şeyden konuşmayı bilmiyordu: “Ermeni kadınlar orman yangını gibidir: Tutuşturmak zordur fakat bir kez alev aldılar mı kimse söndüremez onları. Kadın değil kürek cezasıdır onlar. Erkeğe bir musibet gibi yapışırlar, kendilerine ve ailelerine kul köle ederler. Ve yalnızca yaşayanlardan bahsetmiyorum, ölmüşler ve henüz doğmamışlar da dâhildir buna. İnsanı tamamen dürüst ve meşru yollarla ve bunun doğru ve Tanrı’nın yasalarına uygun olduğunu düşünüyorlarsa yiyip yutarlar. (Hepsi Tanrı’yı suç ortağı olarak kullanır). Ermeni kadınları haftanın altı gününü yıkanmadan geçirebilir, yalnızca tatillerde yıkanır. Vücutları gözlerine kadar tüylerle kaplıdır ve sarımsak kokarlar. Peki, Kafkasyalılar nasıldır?”

“Ah işte onlara kadın denir!” dedi kalabalıktan biri, onu destekleyerek.

“Kafkasyalılar?” diye itiraz etti pes sesli ve kelimeleri asabi bir iç çekişe dönüştü. “Onlar kadın değildir kardeşim, onlar bir yaz günüdür. Yaz günüdür ve toprak mı yoksa üstündeki gökyüzü mü daha güzeldir bilmezsin. Tüm gücünü toplamaman gerekir. Fakat onun bile yararı olmaz, en büyük ustalar bile yetersiz kalır. Yakaladığın zaman senin olan kuşlara benzemezler. Tutunamazsın onlara; su gibi akarlar ve yakaladığında da sanki hiçbir şeyi yakalayamamış gibi hisseder sin. Bir hafızaları ve kalpleri yoktur ve mantık ya da merhamet diye bir şey bilmezler. Meşreplerini çözmek istesen de çözemezsin.”

Ve tekrar kahkahalara yol açan o kısa, anlaşılma z kelime geldi. Fra Petar silkinip uyandı düşüncelerinden, gidip biraz daha uzağa oturmaya karar verdi. Ayağa kalktı fakat sonra şaşırarak durdu. Karşısında onu sessiz, mahcup bir sözle selamlayan Kâmil duruyordu.

Genelde böyle olur. Görmeyi umduğumuz kişiler onları düşündüğümüz ve en çok beklediğimiz zamanlarda değil,

aklımızdan hiç geçmedikleri anlarda ortaya çıkarlar. Ve onları görmekten duyduğumuz sevincin, içimizin onu bastır-dığımız derinliklerinden çıkması biraz zaman alır.

Bağırış ve kahkahalardan biraz uzağa çekildiler.

“Vay be,” dedi Fra Petar ilk başta ve bu nidayı yan yana otururlarken şaşkına dönmüş gibi birkaç kez tekrarladi. (Sevincinin, hissettiğinden daha azını dışarı vurmaktan hoş-nuttu).

En son görüşmelerinin üstünden yalnızca birkaç gün geç-miş olmasına rağmen birden her şey çok geride, uzun zaman öncede kalmış gibi geldi. Genç adam, belirgin şekilde zayıf-lamış, bir deri bir kemik kalmıştı. Gözlerinin altındaki kara halkalar koyulaşmış, yüzü küçülmüştü, dışardan bir yerden yüzünü aydınlatır gibi görünen soluk, mütereddit tebessüm hafif şaşkın bir ifade veriyordu suratına. Kıyafetleri biraz bu-ruşmuştu, sakalı uzamış ve bakımsızdı, genel görünümün-de şimdi farklı bir şekilde kontrollü ve ürkek bir hava vardı.

Bu genç, soylu Smyrnalı Türk’le, bir yabancının, bu Bos-nalı Hristiyan’ın sıradışı dostluğu birbirlerini görmedikle-ri şu birkaç gün içinde adım adım gelişmiş, bu tuhaf hapis-hanede, ancak böyle istisnai şartlar altında olabilecek şekil-de hızlı ve umulmadık biçimde güçlenmişti sanki. Sohbet-leri şimdi yalnızca bir zaman gördükleri ya da okudukla-rı üzerinden yürüyen gündelik bir ilişki kurma biçimini al-mıştı. (Kendilerinden hiç bahsetmiyorlardı). Fakat bu soh-betler, etraflarında görüp duydukları her şeyden farklıydı. Ve en önemlisi de buydu. Mahkûmların hepsi kendi hücre-lerine giderken onlar, Kâmil’in öğlen ya da akşam namazına gittiği vakitler haricinde bütün günü sabahdan akşama ka-dar konuşarak geçiriyorlardı. Önceden olduğu gibi Fra Pe-tar daha fazla konuşuyordu, fakat genç adamın sohbele katı-lımı da, sesi hâlâ daha sert, daha net birinin yankısı gibi çık-masına ve ilk birkaç kelimedden sonra fısıltı seviyesine düş-

mesine rağmen yavaş yavaş, fark edilmesi güç fakat istikrarlı biçimde artmıştı.

Bunca zaman bu kadar az konuşan Kâmil bir gün, bir vakit (Fra Petar yine ne zaman ve nasıl olduğunu hatırlamıyordu), işte böyle bir sesle Cem Sultan'ın hikâyesini anlatmaya başladı. Ve o noktadan sonra da başka bir şeyden bahsetmedi.

Anlatmaya rastgele bir yerden başladı, ya da en azından öyle gibi görünüyordu. Sessizce, sanki son derece sıradan bir şeyden bahseder gibi: “Hiç II. Beyazıt'ın kardeşi Cem Sultan adıyla karşılaştın mı tarih kitaplarında?” diye sordu.

“Hayır,” diye yanıtladı Fra Petar sakince, Haim'in hikâyesini düşündü heyecanla ve bu duygusunu itinayla gizledi.

“Hayır? Duymadın mı?”

Genç adamın tereddüt ettiği belliydi. Ve sonra zoraki bir kayıtsızlıkla telaffuz ettiği giriş mahiyetindeki birkaç sözden sonra anlatmaya başladı.

Bu, iki kardeşin asırlık hikâyesinin yeni ve vakur bir anlamıydı bu. Dünyanın başlangıcından beri, sürekli yeniden doğan, birbirine rakip iki erkek kardeş vardı. Biri daha yaşlı, daha ferasetli, daha güçlüydü, dünyaya, gerçek hayata ve insanların büyük kısmını birbirine bağlayan ve motive eden her şeye daha yakındı, her şeyde muvaffak olmuş, her zaman neyin yapılması ve neyin yapılmaması gerektiğini, kendinden ve başkalarından ne bekleyeceğini bilmiş biriydi. Öbürü ise onun tam zıddıydı. Kısa ömürlü, bahtsız, yanlış atılmış bir ilk adımdı; ihtirasları yüzünden yapılması gerekeni atlamış ve mümkün olanın imkânlarını aşmıştı. Abisiyle çatışmasında –ve kaçınılmazdı çatışma– savaşı daha başlamadan kaybetmişti.

Fatih Sultan Mehmet, 1481 yılında bir bahar günü askeri bir harekât sırasında aniden öldüğünde iki kardeş karşı karşıya kaldı. Kardeşlerden büyük olanı, Beyazıt otuz dört, küçük olanı Cem sultan ise henüz yirmi üç yaşındaydı. Beyazıt Amasya valisiydi, makamı Karadeniz'deydi, Cem ise Konya'da Karaman valisiydi. Beyazıt koyu tenli, uzun boylu, ha-

lif kambur, serinkanlı ve ketumdu, Cem ise iri yarı, açık tenli ve kuvvetli, fevri ve huzursuzdu. Cem çok genç olmasına rağmen Konya'daki sarayında âlimlerden, şair ve müzisyenlerden bir çevre oluşturmıştı ve kendisi de iyi şiir yazardı. Buna ek olarak iyi bir yüzücü, atlet ve avcıydı. Düşünceleri ya da eğlence anlayışı itibarıyla tamamen ölçüsüz, "serkeş" biriydi, öyle ki gündüzler ona kısa geliyor, gününü mümkün olduğunca uzatmak için geceden ve uykusundan istifade ediyordu. Yunanca biliyor ve İtalyanca öğreniyordu.

Beyazıt, hakkında fazla bir şey anlatılmayan biriydi. Duygularını açığa vurmazdı ve korkusuzdu, savaş meydanında kusursuz bir keskin nişancıydı, hem daha yaşlı ve tecrübeliydi hem de ilgi alanları, babasının genişleyen imparatorluğunu, onun kanun ve kaidelerini, gelir kaynaklarını ve dünyanın geri kalanıyla ilişkilerini daha iyi tanımasına yardımcı oluyordu. Belirli bir zamanda yalnızca tek bir düşünceyle, tek bir işle ve bunlardan hep en önemlisiyle meşgul olurdu.

Tahta geçme yarışında Beyazıt daha hızlı ve basiretliydi. Cem'in ise sarayda ve orduda daha fazla destekçisi vardı. (Sultan Mehmet'in küçük oğlunu kayırdığı ve yerine geçmesini istediği biliniyordu). Fakat Beyazıt'ın adamları hem Beyazıt'la hem de kendi aralarında daha iyi bir haberleşme ağı kurmuşlardı ve daha hızlı çalışıyorlardı. İstanbul'a ilk ulaşan Beyazıt oldu ve tahtı devraldı. İlk işi, İstanbul'a gelmek üzere Karaman'daki ordusuyla yola çıkmış kardeşine saldırmak için hazırlıklara başlamak oldu.

Cem'in Gedik Paşa komutasındaki ordusu Osmanlı İmparatorluğu'nun en eski merkezine, yüksek bir dağın yamacına kurulmuş, yeşil, güzel bir şehir olan Bursa'ya ulaştı ve savaşarak ele geçirdi orayı. Gelgelim Beyazıt'ın Ayaz Paşa komutasındaki ordusu ovada bekliyordu. Müzakereler başladı. İki kardeşin de tahttaki öncelik hakkını ispatlamaya yetecek kanıtı vardı. Beyazıt daha yaşlı ve daha güvenilirdi, İstanbul'da

hükümdar kabul edilmişti bile. Cem hak talebini başka delillere dayandırdı. Beyazıt, dedeleri II. Murat'ın hükümdarlığı döneminde doğmuştu, o sırada babaları tahtın halen tek varisiydi. Annesi köleydi. Cem, II. Mehmet sultanken doğmuştu. Ve annesi soylu bir Sırp ailesine mensuptu. Sultan Mehmet, açıkça bir şey söylemeden küçük oğlunun kendisine daha yakın olduğunu belli etmişti ve kalbinde tahtı ona devretmek yatıyordu. Her ikisi de nüfuzlu, gerçek anlamda sadık ya da kendi bencil amaçları doğrultusunda hareket eden paşalar tarafından destekleniyordu.

Ve tahmin edilebileceği gibi, iki kardeş de ne zamandır kendilerine söz verilmiş olanın peşine düşme hakkına ve gücüne sahip olduğuna inanıyor, bunun için yeterli ispatı etraflarındaki her şeyde buluyordu.

Bu şartlar altında müzakereler sonuç vermiyordu. Cem imparatorluğun bir parçasını, Anadolu tarafını istedi, buna karşılık Beyazıt, sakince, imparatorluğun bölünemeyeceğini ve yalnızca tek bir sultan olabileceğini söyledi. Kardeşi-ne haremiyle birlikte Kudüs'e çekilmesini, her sene kendisine ödenecek yüklü miktarda parayla huzurlu bir hayat sürmesini teklif etti. Cem bu teklifi değerlendirmeye bile yanaşmadı. Çatışma çıktı. Beyazıt, kendi adamlarından Yakup Bey'i Cem'in danışmanları arasına sızdırmayı başardı. Cem mağlup oldu, hayatını kurtarmak için kaçtı. Mısır'a gitti, orada kardeşler arasındaki bu çatışmadan hoşnut olan Mısır sultanı onu memnuniyetle kabul etti. Mısır sultanının desteğiyle bir kez daha şansını denedi fakat yine yenildi. Ordusunu kaybetmişti, kendini yanında yalnızca en sadık birkaç adamıyla birlikte Küçük Asya kıyısında buldu. (Annesi, karısı ve üç küçük çocuğu Mısır'da kaldı). Dört bir yandan kuşatılmıştı, yakalanırsa kendisini neyin beklediğini bildiği için Rodos adasına kaçtı ve orada Hristiyan yetkililere sığındı.

Birkaç sene önce II. Mehmet'in boşa çıkan bir kuşatma girişiminde bulunduğu Rodos, etkili bir Katolik mezhebi olan St. John'un yani Hospitalier Şövalyeleri'nin¹ elindeydi ve bu, batı Hristiyan dünyası için önemli bir müstahkem bölgeyi temsil ediyordu. Cem bu şövalyelerle sultan babasının buyruğu üzerine müzakere etmiş olduğu için onları tanıyordu. Sığınma talebinde bulunarak yardımlarını istedi ve onlar da memnuniyetle onu ve otuz kişilik maiyetini Rodos'a getirmek için özel bir savaş gemisi yolladı.

Tahtta hak iddia eden bu muhalif, Tarikatın Büyük Üstadı Pierre d'Aubusson ve bütün Hospitalier Şövalyeleri ve tüm ada halkı tarafından şeref misafiri olarak kabul edildi. Büyük Üstat, Cem'e defalarca onu özgürlüğüne kavuşturacağına ve sığınma talebinin karşılanacağına dair teminat verdi. Osmanlı'ya sultan olarak döneceği şartlar oluşana kadar Fransa'da yaşamayı seçmesinin en iyisi olduğunda karar kıldılar.

Cem beraberindekilerle birlikte Fransa'ya gönderildi. Ve d'Aubusson bu talihsiz prensin durumunu tarikatına, tüm Hristiyan dünyasına ve kendi çıkarlarına en faydalı olacak şekilde kullanmak için etraflıca çalışmaya başladı. Elinde ne kadar önemli bir rehine tuttuğunun pekâlâ farkındaydı. Fransa'ya vardıktan sonra Cem özgürlüğüne kavuşamadı. Tersine, kendisine verilen teminatlara rağmen Hospitalier Şövalyeleri'ne ait müstahkem şehirlerde esir tutuldu.

"Sultanın kardeşi" etrafında dönemin tüm Avrupa ülkelerinin, Papa'nın ve elbette Sultan Beyazıt'ın da dâhil olduğu bir düzen ve entrika girdabı oluşturuldu. Macaristan kralı Matthew Corvinus ve Papa VIII. Innocentius, Cem'i, Osmanlı'yla ve II. Beyazıt'la mücadelelerinde araç olarak kul-

1 Hospitalier Şövalyeleri ya da Aziz Yuhanna Şövalyeleri tarikatı 1070 civarında kurulmuş bir şövalye tarikatıdır. Sonradan ismi Rodos Şövalyeleri, çok sonralarıysa Malta Şövalyeleri olarak anılmıştır – ç.n.

lanmak için teslim almak istedi. Fakat kurnaz Pierre d'Aubusson bu değerli esiri elinde tuttu ve büyük bir ustalıklarla herkese, Beyazıt'a, Mısır sultanına ve Papa'ya şantaj yapmak için kullandı. Beyazıt, d'Aubusson'a Cem'i elinde tutması, daha doğrusu serbest bırakınaması ya da başka kimseye teslim etmemesi için yüklü miktarda para ödedi. Papa, ona Cem'i kendisine vermek şartıyla kardinallik vaat etti. Mısır sultanı da d'Aubusson'a büyük bir meblağ ödedi. Cem'in Mısır'da yaşayan ve oğlunun serbest kalması için çabalamaktan bir an bile vazgeçmeyen biçare annesi bile Cem için ona para gönderdi, fakat bu para Büyük Üstat'ın cebinden ötesine geçmedi.

Sultanın kardeşi üzerinden dönen bu ihtilaf ve d'Aubusson'un kurnaz oyunu sekiz sene sürdü. Bu süreçte Cem hep Hospitalier Şövalyeleri'nin sıkı gözetimi altında Fransa'nın bir müstahkem şehrinden öbürüne sürüklendi. Yavaş yavaş maiyetinden koparıldı, öyle ki en sonunda yalnızca dört-beş tane sadık refakatçisi kaldı. Hain Hospitalier Şövalyeleri'nin kışkacından kaçma girişimleri her seferinde sonuçsuz kaldı. Sultan Beyazıt, Hristiyan dünyasının elinde bir piyona dönüşen talihsiz kardeşi üzerinden kendisine uygulanan baskıdan kurtulmak için elinden gelen her şeyi yaptı. Venediklilerden, Ragusalılardan, Napoli kralından kardeşiyle ilgili bilgi topladı, Pierre d'Aubusson'la bağlantısını kesintisiz bir şekilde sürdürdü, ona pek çok konuda taviz verdi. Fakat her şeye rağmen, bir noktada çıkarları örtüşüyordu. D'Aubusson, Cem'i mümkün olduğunca elinde tutmak ve onu neredeyse tüm dünyaya şantaj yapmak için kullanmak istiyordu, Beyazıt için ise en önemli şey rakibinin bir ordunun başında Osmanlı'nın üzerine yürümesindense güvenli bir hapis-hanede tutulmasıydı.

1488'de, Cem'in Fransa'daki sekizinci yılında, kendisi üzerinden dönen diplomatik savaş zirveye ulaştı. Fransa'ya

dünyanın dört bir yanından temsilciler geldi ve odaklarında yalnızca Cem vardı. Beyazıt'ın Yunan asıllı Hristiyan elçisi Antonio Reriko, Napoli kralının elçisinin yardımıyla Fransa kralına ve maiyetine hem alenen hem de el altından büyük meblağlar ödedi; Beyazıt'ın, Mısır sultanını alt edip Kudüs'ü fethedeceğini ve yönetimini ona devredeceklerini vaat etti; saray mensuplarına epey beğenecekleri hediyeler getirdi. Aynı dönemde Macaristan kralı Matthew Corvinus da şaşaalı bir heyet gönderdi, Sultan'ın kardeşinin kendisine verilmesini istiyordu böylece Beyazıt'a yapacağı saldırıda başarı şansını arttıracaktı. Fakat bunlar içinde en gayretlisi yaşına ve kötüleşen sağlığına rağmen Hristiyan hükümdarları Osmanlı'ya karşı haçlı seferi yapmaya kışkırtma niyetinden vazgeçmeyen Papa VIII. Innocentius'un heyetiydi. Ve bunun için silah olarak Sultan'ın, devlet yönetimini ele geçirmek isteyen kardeşine ihtiyacı vardı.

Fakat Rodoslu Büyük Üstat amacından şaşmadı. Cem'i Papa'ya teslim etme planıyla Fransız kralının desteğini kazanmayı başardı. 1489 yılının şubat ayında Şövalyeler Cem'i ve beraberindeki küçük grubu Toulou'dan savaş gemisine bindirdi, uzun ve zorlu bir yolculuktan sonra Civitavecchia'ya vardılar, Papa'nın temsilcileriyle buluştular orada. Cem Roma'ya görkemli bir kafiyle girdi ve kardinaller, tam tek mil papa heyeti ve diplomatik temsilciler tarafından karşılandı. Hem o hem de maiyeti özel atlar üzerinde gelmişti ve gösterişli oryantal kıyafetler giymişlerdi. Ertesi gün, Papa ne zamandır beklenen Türk prensini zarif bir törenle huzuruna kabul etti. Cem herkesin yaptığı gibi Papa'nın karşısında eğilmedi, bunun yerine kendi dengi, dost bir hükümdar gibi kucaklaştı onunla.

Pierre d'Aubusson kardinal oldu ve tarikatı hem ün kazandı hem de Papa'dan başka önemli yetkiler ve ayrıcalıklar elde etti.

Birkaç gün sonra Papa Cem'i tek başına huzuruna kabul etti. Bu defa daha açık konuştular. Cem ona Rodos Şövalyeleri'nin kendisini şu güne kadar esir tutarak kandırdığını bildirdi. Ondan annesinin ve ailesinin yaşadığı yere, Mısır'a, gitmesine izin vermesini istedi. Cem öyle dokunaklı konuştu ki Papa'nın gözleri doldu. Cem'i güzel sözlerle teselli etti fakat bunlar bir yere kadar avuttu onu.

Cem'in etrafında dönen karmaşık diplomasi oyunu devam etti ve giderek hareketlendi. Papa Osmanlı'ya karşı Hıristiyan hükümdarlardan oluşan bir birlik kurma planını geliştirdi. Bu haçlı seferinde Cem'in önemli bir rolü olacaktı ve Vatikan onun için altın bir kafesti. Matthew Corvinus, Cem'i Osmanlı'ya düzenleyeceği sefer için istiyordu. Mısır sultanı da istiyordu onu ve Cem'in annesinden onu kurtarma karşılığı altı yüz bin duka ve sonra altmış bin duka daha almak için anlaşılmıştı.

1490 yılında Matthew Corvinus öldü. Böylece Beyazıt'a karşı toplu bir Hıristiyan harekâtı yapma planına ciddi bir darbe inmiş oldu. Sonra Cem'in Papa'nın elinde olduğunu öğrenen Beyazıt Roma'ya özel bir elçi gönderdi. Papa onu huzuruna kabul etti, bu görüşmede d'Aubusson'un bütün yalanları ve entrikaları ifşa oldu ve Beyazıt'tan aldığı yüklü meblağlar ortaya çıktı. Beyazıt Papa'dan Cem'i, Rodos şövalyelerinin uyguladığı şartlar altında esir tutmasını istedi. Bu, başka deyişle, belli siyasi imtiyazlara ek olarak yılda 40.000 duka anlamına geliyordu. Önümüzdeki üç sene için 120.000 duka ödemededen önce elçinin, Cem'in yaşadığından ve gerçekten orada olduğundan emin olması, onu bizzat görmesi gerekiyordu. Cem elçiyi ancak sultan olarak, resmî bir merasimle kabul edeceğini bildirdi. Özel bir tahtta, mayiyle çevrelenmiş şekilde bağdaş kurarak oturdu. Kardinallerden biri de yanındaydı. Beyazıt'ın elçisi Cem Sultan'ın önünde diz çöküp ona abisinin gönderdiği mektubu ve he-

diyeleri verdi. Mektubun içeriği kendisine fısıldanmıştı ve hediyeleri de açıp bakmadan, aralarında paylaşmaları için maiyetine dağıttı.

VIII. Innocentius Osmanlı'ya karşı bir Hristiyan ittifakı oluşturma çalışmalarına devam etti, Beyazıt da Macaristan ve Venedik'le ilgili planlarını sürdürdü. Cem bütün bu süreçte önemli bir rol oynadı. Sultan, Papa'ya "İsa'nın çarmıha gerildiği" kazığı ve diğer önemli kutsal emanetleri gönderip karşılığında tek bir şey istedi: Cem'i esir tutmasını ve kimseye vermemesini. Papa da ondan Hristiyan ülkelerine saldır-mamasını yoksa Cem'i Osmanlı'ya karşı yapılacak büyük bir harekâtın başına koyarak kullanacağını söyledi.

Ve sonra Papa VIII. Innocentius öldü. Yeni papa seçilirken Cem'in güvenliğini arttırmak amacıyla onu St. Angelo Kalesi'ne kapattılar. Önceki kardinal Rodrigo Borgia yeni papa olarak seçildi ve bundan böyle VI. Alexander ismiyle anıldı.

Soylu Türk esiri için daha iyi bir dönem başlamış gibi görünüyordu. Papa'nın oğullarıyla dostluk kurdu, daha büyük bir serbestlikle hareket etmeye, kutlamalarda yer almaya başladı. Cem, kayıtlarda, mektuplarda ve çağdaşlarının resimlerinde otuzlu yaşlarda fakat kırktan daha büyük gösteren bir adam olarak tasvir edilmişti. Kilolu, ağır başlı, sol göz kapagını "nişan alan biri gibi" gözükmek için tamamen kapatmış, kederli ve asabi, hizmetkârlarına karşı acımasız, zevklere, özellikle içkiye düşkünlük gösteren, uyumak ve unutmak için içkiye sığınan biri olarak anlatılmıştı.

Batılı Hristiyan hükümdarlar arasında yeni entrikalar dönmeye başladı. Genç Fransa kralı VIII. Charles, ordusuyla Napoli krallığını ele geçirmek üzere yola çıktı, Hristiyan ittifakının ordularının başında olduğunu ileri sürerek Osmanlı'ya karşı haçlı seferi düzenleme niyetini beyan etti. Papa İtalya'ya ilerlemesini durdurmak için elinden geleni yaptı. O sırada VI. Alexander Beyazıt'la görüşüp, Fransa kralına karşı

kendilerine destek vermesini istedi. Beyazıt ona Cem'in senelik bakımı için anlaştıkları 40.000 Venedik dukasını göndermeyi kabul etti ve özel bir mektupla Cem'in ölüsü için 300.000 duka teklif etti. Bu yazışma İtalya'da Papa karışmaları tarafından ele geçirildi ve ifşa edildi.

VIII. Charles İtalya'yı kuşattı. Ve şehirleri hızla, peş peşe ele geçirdikten sonra 1494'ün son günü Roma'ya girdi. Papa'nın bu genç fatihle, mümkün olan en az zarar ve kayıpla anlaşmaya varmaktan başka şansı yoktu. Charles'ın taleplerinden biri, Sultan'ın kardeşinin kendisine teslim edilmesiydi, onu savaşta Beyazıt'a karşı kullanmayı düşünüyordu. Charles'ın Napoli'ye ve ardından Osmanlı'ya yapacağı seferde Cem'i yanında götürmesi konusunda anlaştılar. Fakat Papa, Fransa kralından, bu değerli esiri savaş bitince geri vereceğine dair söz istedi. Aynı şekilde Sultan'ın düzenli olarak gönderdiği 40.000 dukanın kendisine gelmesini garanti altına alan bir anlaşma yaptı.

Papa, Cem'i ve şimdiye epey eksilmiş maiyetini resmî bir merasimle, birçok tanığın önünde, Fransa kralına teslim etti. Bu kararını Cem'e bildirdiğinde, Cem, bir esir olduğunu ve Papa ya da Fransa kralı tarafından esir edilmesinin kendisi için zerre kadar önem taşımadığını söyledi.

Papa, Cem'i bu görüşten vazgeçirmeye, güzel sözlerle teskin etmeye çalıştı, VIII. Charles da ona saygı gösterdi ve bir hükümdar gibi davrandı.

VIII. Charles, Napoli kralına saldırmak için yola koyulduğunda yanına hem Cem'i ve maiyetini hem de Papa'nın oğlu Valentia kardinali Sezar'ı teminat olarak aldı. Fakat yolculuk sırasında kurnaz Sezar kaçtı ve Cem hastalanıp yatağa düştü. Hastalığı yalnızca birkaç gün sürdü. Napoli'ye yetişemedi Capua'da öldü.

Cem o kâfirin ölümünden sonra bile kendisini çıkarı için kullanmasını önlemek amacıyla esaret yıllarını birlikte ge-

çirdiği muhafızından cesedini Osmanlı'ya götürmesini istemişti. Ve ayrıca kardeşi Beyazıt'a, ailesinin İstanbul'a dönmesine izin vermesini, uzun esareti boyunca kendisine sadık kalan maiyetine merhametli davranmasını rica eden bir mektup yazdırmıştı.

VIII. Charles, Cem'in cesedinin mumyalanıp kurşun bir tabuta koyulmasını emretti.

Etrafta hemen Papa'nın Cem'i zehirlediğine, Fransa kralına teslim edildiğinde çoktan zehirlenmiş olduğuna ilişkin söylentiler çıktı. Venedik Senatosu Cem'in ölüm haberini Beyazıt'a hızla yetiştirdi, kudretli sultana bu mutlu havadisi ilk onlar vermek istedi.

VIII. Charles'ın açtığı savaş hezimetle sonuçlandı. Charles Fransa'ya döndü ve kısa bir süre sonra öldü. Cem'in cesedi Napoli kralının elinde kaldı. Cesedin üstünden uzun yazışmalar yapıldı. Napoli kralı Beyazıt'a şantaj yaptı. Papa VI. Alexander da kendi payının peşine düştü. Fakat tüm bu durumdan yalnızca Napoli kralı faydalandı. Ceset sultanla avantajlı bir anlaşma yapmasına yardımcı oldu ve nihayet 1499 Eylül'ünde cenaze Beyazıt'a getirildi ve Bursa'da Türk hükümdarlarının yattığı mezarlıkta kendisi için resmî bir cenaze töreni yapıldı.

VI

Bu, Cemil'in kısa ve kuru bir şekilde anlattığı hikâyenin çıplak iskeletiydi. Fra Petar'ın yeni arkadaşından dinlediği ise çok daha uzun, canlı ve daha farklı bir etki bırakmıştı. Fakat ikisi de aynı anlama geliyordu: birbiriyle hiçbir zaman gerçek bir ilişki kurma ya da uzlaşma ihtimali olmayan iki dünya vardı, bin bir biçimde tezahür eden sonsuz bir savaşta mahkûm iki korkunç dünya. Ve bunların arasında, savaşan bu iki dünyayla kendi yöntemleriyle çarpışan bir adam. Bir imparatorun oğlu ve bir imparatorun kardeşi, kendisinin de bir imparator olduğuna içtenlikle inanan biri, bununla beraber insanların en kederlisi. İlk başta ihanete uğramış ve yenilmiş, sonra aldatılıp özgürlüğünden mahrum bırakılmış, tek başına kalmış, ailesinden ve dostlarından koparılmış, bütün dünyanın gözleri önünde eli kolu bir boyunduruğa bağlanıp teşhir edilircesine¹ trajik bir çıkmaza sürüklenmiş, fakat gururla yaşamaktan, ne ise o olmaktan vazgeçmemiş, amacını unutmamış, ne gardiyan kardeşine ne de

1 Boyundurukla teşhir etme: Eski bir cezalandırma yöntemi, bazı kaynaklarda teşhir direği olarak da geçer – ç.n.

onu kandıran, tehdit eden, satan ve yeniden satan kâfirlere boyun eğmiş bir adam.

Fra Petar Cem Sultan'ın sıradışı hayatının tüm bu iniş çıkışlarını dinlerken daha önce hiç duymadığı sayısız isim duydu: yabancı şehirler ve dünyaya mal olmuş güçlü kişiler, imparatorlar, krallar, papalar, prens ve kardinaller. Bütün bu isimleri muhtemelen anımsayamaz ya da tekrar sayamazdı. Genç adamın anlattığı hikâyenin ucunu sık sık kaçıyordu ve artık kimin kimle akraba olduğunu ya da kimin kimi aldattığını, satın aldığını ya da sattığını bilmiyordu, hatta hikâyeyi takip etmeyi de bırakıp kendi başına gelenleri düşünüyordu. Fakat yine de dinler gibi yapıyordu, çünkü tüm hikâyeyi sonuna kadar ayrıntılarıyla anlatmayı pek önemsemediği her halinden belli olan bu adam için üzülmüyordu.

Ve akıl erdirmekte epey zorlandığı pek çok şey vardı; Cem'in kader hakkındaki şiirleri, şarap ve alkol düşkünlüğü, genç güzel oğlanlar ve kızlar. Kâmil bütün bunları kendi deneyimleriymiş gibi ezberden sayıp dökmüştü. Onu rahatsız eden ve üzen sözler ve görüşler de vardı, mesela Cem'in papalar ve diğer kilise liderleriyle ilgili onur kırıcı değerlendirmeleri olmuştu. Fakat Fra Petar şu an bu tip şeyleri tartışmanın yeri ve zamanı olmadığını düşünüyordu. Özellikle de aklının almadığı bunca şey varken. Kişi karşıdakinin her şeyi söylemesine izin vermeliydi. İnsanlar her zaman, her yerde ona özgürce yaklaşabilmiş, onunla hemen ilişki kurmuş ve sırlarını ona kolayca açabilmişti ve bu, burada da böyle olmalıydı. Bunu doğal kabul ediyor ve her şeyi her zaman dikkatle, sonuna kadar dinlemeye gayret ediyordu.

Smyrnalı gençle bu meşguliyetleri uzun süre devam etti ve vakit aldı. Adam, kendini tamamen unutup saatlerce Cem Sultan'ın başına gelenleri anlatıyordu, sanki bunlar bir an önce, o dakika anlatılması gereken şeylermiş, yarın çok geç olabilirmiş gibi. Bir an Türkçe konuşuyor, sonra İtalyanca-

ya geçiyor, telaşından ezbere bildiği Fransızca ve İspanyolca alıntıları tercüme etmeyi unutuyordu.

Bu sohbette sabah erkenden saçakların ılık gölgesinde başlıyorlar, gölge çekilince geniş avlunun diğer kuytu köşelerinde, güneşin sıcağından ve gürültüden, mahkûmların davetsiz oyunlarından ve münakaşalarından uzak durarak devam ediyorlardı.

Fra Petar, Haim'in bu sohbetler sırasında yanına hiç gelmediğini, ancak onu tek başına bulduğunda yaklaştığını fark etti. Fakat mahkûmlardan yanlarına sokulanlar, sanki oradan geçer gibi yapıp genç adamın fısıldadıklarından rastgele bir şey yakalamaya çalışanlar oluyordu. Böyle zamanlarda Kâmil, tıpkı bir uyurgezerin tehlikeli esrikliğinden uyanması gibi, hemen durur, konuşmasını mekanik, samimiyetsiz "evet, evet!"lerle bölerek donuk bir sessizliğe bürünür, sonra birdenbire, soğuk bir şekilde anlamsız veda sözleri mırıldanıp giderdi.

Ertesi gün yine aynı ruh haliyle, belli belirsiz bir pişmanlıkla ve gece aldığı kararlarla, suskun ve tamamen içine çekilmiş vaziyette ortaya çıkardı. Her şeyi silen ve hiçbir anlama gelmeyen soluk bir gülümsemeyle oldukça sıradan kelimelerle, sıradan şeylerden söz ederdi. Fakat uzun sürmezdi bu. Sohbetleri esnasında o keyifsiz ruh hali, Fra Petar da kendisi de bir şey fark etmeden yavaş yavaş değişirdi. Nasıl ve neden olduğunu bilmeden kendini tekrar tutkusuna kaptırır ve alçak, canlı bir sesle, günah çıkarır gibi Cem'den ve kaderinden bahsederdi.

Üçüncü güne geldiklerinde bütün hikâyeyi anlatmıştı; kederli, vakur sonunu, Bursa'daki ıslıl ıslıl, gösterişli türbeyi, Kur'an'ın en güzel ayetlerinin ilginç çiçek ve kristal desenleriyle nakşedildiği türbe duvarlarını. Fakat ardından şahsi hadiselerin ayrıntılı anlatımı başladı. Cem'in birbirini takip eden mutlu ve mutsuz günleri, yaptığı görüşmeler, yaşadığı

ğı çatışmalar, aşkları, nefretleri ve dostlukları, Hıristiyanların elinden kaçma girişimleri, umutları ve içine düştüğü çaresizlik, uzun, uykusuz geceler boyunca düşündükleri, kısa uykularının karmakarışık rüyaları, Fransa ve İtalya'daki devlet ricaline verdiği mağrur ve acı yanıtlar, kimsesiz esareti boyunca süren öfkeli monologları, bütün bunlar Kâmil'in değil başka birinin sesinden anlatılmıştı.

Genç adam Cem'in esaret sürecinin ortalarından ya da sonundan bir hadiseyi herhangi bir girizgâh yapmadan ya da belirgin bir bağlantı kurmadan, kronolojik bir sıra gözetmeden hikâyeye etmeye başlıyordu. Yere bakarak, yanındakinin takip edip edemediğine ya da dinleyip dinlemediğine aldırmadan, sessizce konuşuyordu.

Fra Petar, bir sırası ya da sonu olmayan bu hikâyenin ne zaman başladığını gerçekten pek hatırlamıyordu. Kâmil'in başka birinin kaderinin dolaylı anlatımından kişisel itiraf tonuna ilk ne zaman geçtiğini ve birinci tekil şahıs olarak konuşmaya ne zaman başladığını, o mühim ve kritik anı da tam anımsayamıyordu.

(“Ben!” tesirli bir kelimedir, bunu söylediğimiz kişilerin gözündeki konumumuzu kaçınılmaz ve kesin bir biçimde belirler, bu konum genellikle kendimize ilişkin bilgimizin çok ötesinde ya da gerisinde kalır, irademizin ötesine geçip gücümüzü aşar. Bu korkunç kelime bir kez söylendiğinde bizi, kendimizle özdeşleştirmeyi aklımızdan bile geçirmediğimiz fakat aslında içimizde ne zamandır bütünleştirmiş tüm düşlerimiz ve anlatımlarımızla ilişkilendirip özdeşleştirir.)

Fra Petar hikâyeyi sürekli artan bir kararsızlıkla, kaygıyla, merhametle ve saklaması zor bir huzursuzlukla dinlemeye devam etti. Akşam Cemil'in yanından ayrıldıktan sonra onu ve içinde bulunduğu durumu düşündüğünde (zaten düşünmemek ne mümkündü), iyi bir yere varmayacağı belli

olan bu yolda onu net bir biçimde, kararlılıkla durdurmadığı, silkeleyip bu çılgınlıktan uyandırmadığı için kendine kızdı. Fakat yine de ertesi gün tekrar buluştuklarında ve genç adam marazi düşlemlerinin dizginlerini tekrar bıraktığında onu yine, hafifçe korkuyla irkilerek fakat derin bir merhamet duyarak dinledi, sürekli araya girip aklını başına getirse mi diye düşünüp durdu. Bir gece önce verdiği kararı hatırlayıp bunu vazifesi olarak gördüğü zamanlarda ise, sohbeti başka bir konuya çevirmeye çalıştı ya da sanki öylesine, rastgele bir yorumda bulunuyor gibi yaparak merhum Cem Sultan'dan bahseden Cemil'i bu konudan ayırmaya gayret etti fakat bunda kararsız ve etkisiz kaldı. Onun için çok üzülyordu. Tabiatındaki dürüstlük ve doğruluk başka durumlarda herkese her şeyi söylemesine imkân sağlarken, genç adamın ısrarcı anlatımı karşısında devre dışı kalmıştı. Ve bu durum rahibin hep pes edip bu genç adamın hararetili fısıltısını sessizce, onaylamadan fakat görüş ayrılığı belirtmeden dinlemesiyle sonuçlanıyordu. Olmayan, olamayacak olan, olmaması gereken şey – aşikâr, gerçek ve mümkün olan tek olasılıktan daha güçlüydü. Ve sonrasında Fra Petar tekrar bu önü alınamayan deliliğe boyun eğip genç adamı aklın yoluna sokmak için daha fazla gayret sarf etmediği için bir kez daha kendini paylıyordu. Bu anlarda kendini onun deliliğine ortak olmuş gibi hissediyor ve hemen ertesi gün şu ana dek ihmal ettiği şeyi ilk fırsatta yapmaya karar veriyordu.

Bu beş-altı gün sürdü. Her sabah aşağı yukarı aynı saatte, törensel bir havada başlıyor ve iki-üç kısa fasılının ardından akşama kadar devam ediyordu. Cem Sultan'ın hikâyesinin, acılarının ve maceralarının ardı arkası kesilecek gibi gözüküyordu. Fakat bir sabah Kâmil gelmedi. Fra Petar onu bekledi ve endişeyle avlunun her köşesinde aradı. O gün iki kere Haim geldi yanına, yine aynı şekilde huysuzca yakındı, Symrna'daki adaletsizlikten duyduğu korkudan, burada,

Lanetli Avlu'daki muhbirlerden ve türlü türlü tuzaklardan bahsetti. Fra Petar onu ilgisizce dinledi. Ve sürekli, ortadan kaybolan Cemil'i düşünüp durdu.

Onu bir gece önce ayrıldıkları sırada bir yerden okur gibi hızla konuşurken gördüğünü ve işittiğini gözünde canlandırdı:

"Civitavecchia'ya gelen geminin güvertesinde şatafatlı tören kıyafetiyle dimdik durmuş, rengârenk kostümler içinde protokole göre sıralanan papa ordusuna ve kilise ileri gelenlerine bakan Cem, bizim ancak yaşadığımız yerden ayrılıp varacağımız yere henüz ayak basmamışken düşündüğümüz zamanlardaki gibi keskin ve berrak bir zihinle düşündü. Talihsizliğini soğukkanlılıkla, açık ve acımasız bir gözle, insanın bunu ancak başka birinin ağzından tesadüfen duyduğunda yaptığı anlardaki gibi değerlendirdi.

Nereye gitse yabancılar karşıladı onu, hapishanesine etten kemikten duvar oldular. Ne bekleyebilirdi ki bu insanlardan? Merhamet belki? İhtiyacı olan asla bu değildi ve hiçbir zaman da olmamıştı. Bazı iyi kalpli ve soylu insanların zaman zaman kendisine gösterdiği merhamet onun için adeta talihsizliğinin ve eşi benzeri görülmemiş aşağılanmasının ölçüsüydü. Merhamet ölümler için bile küçük düşürücüyken halen yaşayan ve her şeyin farkında olan biri, insanların gözüne bakıp orada tek bir şey, acıma duygusu, görmeye nasıl katlanmıştı acaba?

Dünyanın içerdiği her şeyi seferber ederek ona hükmedebileceğim ve onu fethedeceğim bir araç yaratmak istedim, gel gör ki bu dünya beni bir araca dönüştürdü.

Evet Cem Cemşit kimdir? Bir köle, fakat bu pek bir şey ifade etmiyor. Bir pazar yerinden öbürüne zincirlerle götürülen bir köle, iyi bir efendinin kefareti ödeyip kendisini kurtarması ya da kaçırması için yine de merhamet bekleyen basit bir köle. Fakat Cem merhamet beklentisi içinde değil-

di, biri ona merhamet göstermek istese bile o kabul etmezdi. Kefaretini ödeyip onu kurtarmak? İnsanlar onu kurtarmak için para toplamadı, aksine her iki taraf da kurtarılmaması, bir köle ve piyon olarak kalması için bir servet ödedi. Bunun istisnası annesiydi, sebat eden harika bir kadın, eşi bulunmaz bir insandı, fakat etkisiz kalan çabaları oğlunun taşıdığı utancı yalnızca arttırdı. Kaçmak? İsimsiz bir kölenin zincirlerinden kurtulması zordu fakat kaçabilseydi eğer, peşindekileri atlatıp başka özgür ve isimsiz insanlar arasında özgür ve isimsiz bir insan olarak yaşayabileceği bir dünyaya ulaşma umudu baki kalacaktı. Fakat Cem'in kaçma imkânı yoktu. İçinde yaşadığımız, Türk ve Hristiyan olarak iki kampa bölünmüş bu bilindik dünyada sığınabileceği hiçbir yer yoktu. Çünkü orada da burada da yalnızca tek bir şey olabilirdi: Sultan. Muzaffer ya da mağlup, ölü ya da diri. Bu yüzden, düşüncelerinde ya da rüyalarında bile, artık kaçma şansı olmayan bir köleydi. Kaçmak ondan daha küçük ve daha talihli kişilerin yolu ve umuduydu. Burada esir, İstanbul'da canlı ya da toprağın altına ölü bile olsa kaderi Sultan olmaktadır. Her zaman ve ancak Sultan olabilirdi ve kurtuluşu yalnızca burada yatıyordu. Bir sultandı, bundan azı değil, daha azı hiç var olmaması demekti, çünkü bunun ötesinde başka bir şey yoktu. Bu, öldükten sonra bile kurtulamayacağı bir esarette.

Geminin usturmaçaları boğuk bir sesle limanın duvarına vurdu. Kardinallerden seyislere herkesin, başında sırma işlemeli bir sarıkla, maiyetinin üç adım önünde, onlardan ayrı, bir heykel gibi duran bu uzun boylu adamı gözünü kırpmadan izlediği sahilde sessizlik ışıtılabilecek kadar güçlüydü ve bir baştan bir başa hafif bir ürperti gibi geçip gitti. İçlerinde onu Sultan olarak görmeyen, bu kişinin bundan başka bir şey olamayacağını –bu onun mahvına sebep olsa da– düşünmeyen tek bir kişi bile yoktu.

Kâmil konuşurken ayağa kalktı. (Gardiyanların onu diğerlerine yaptığı gibi odaya yönlendirmesine mahal vermek için genelde belirlenmiş vakitten biraz önce kendiliğinden yola koyulurdu). Her zamanki sessiz veda sözlerinden sonra Lanetli Avlu'nun, şafağın ilk gölgelerinin düşmeye başladığı ücra köşelerindeki dönemeçlerden birinde kayboldu.

VII

Genç adam ertesi gün ortalarda gözükmedi, sonraki gün de. Fakat üçüncü gün öğlen civarı Haim geldi ve temkinli bir şekilde etrafını süzdükten sonra Cemil'e "kötü bir şey" olduğunu söyledi. O bile bundan fazlasını bilmiyordu.

Haim, ancak iki gün sonra –bütün bu süre zarfında hiç dinlenmemişti– Cemil'in ortadan kaybolmasıyla ilgili hikâyeyi tam anlamıyla şekillendirebilmişti.

İlk önce kaşlarını çatıp başını önüne eğerek göz ucuy-la Fra Petar'a baktı, çevresinde ilk başta geniş, sonra gide-rek daralan daireler ve elipsler çizerek dolandı, konuşması-na tesadüfen karşılaşmışlar izlenimi vermeye çalıştığı açık-tı ve elbette bu "ihtiyati önlemlerinin" ne kadar belli oldu-ğunun hiç farkında değildi. Ona iyice yaklaştığında, boğuk bir sesle;

"Sorguladılar mı seni?" diye sordu.

"Hayır," diye cevapladı Fra Petar yüksek sesle. Haim'in "önlemleri" onu sıkmaya başlamıştı.

Fakat Cemil'le ilgili bir şey öğrenmiş olabileceğini umarak hemen biraz daha nazik bir şekilde ekledi:

“Hayır, sorgulamadılar. Ne oldu?”

Sonra Haim konuşmaya başladı. İlk başta hâlâ geçerken tesadüfen uğramış, gitmeye hazır biri gibi davranıyordu. Ve etrafı süzmeye devam etti, fakat yavaş yavaş kendini unutup sesini yükseltmeden giderek daha canlı bir şekilde konuşmaya başladı.

Anlatımında birkaç belirsiz ve anlaşılması güç nokta vardı fakat sonra başka birtakım şeyleri öyle zengin ayrıntılarla anlattı ki bunları kendi gözleriyle görmüş olması mümkündü. Her şeyi biliyordu Haim ve görülemeyecek şeyleri görmüştü.

Kâmil, ilk şafakla birlikte hücreesine çekilip gardiyan kapıyı üzerine kilitlediğinde oda ferah ve aydınlıktı. Başka mahkûmların hiç görmediği türden bir akşam yemeği ısıll ısıll kapaklarla örtölmüş iki servis tabağında soğumaya başlamıştı bile. Öbür akşamlar gibi bir akşamdı. Bir köşeden öbürüne yürüyor uykusunun gelmeyeceğini bildiği halde bekliyordu. Avludaki son sesler de yavaş yavaş kesildi. Karanlık, beyaz duvarları ve nesneleri yutarak bu uykusuz adamın hücreasını sıkıca sardı. Yepyeni, geceye ait bir âlem ortaya çıkıyordu, bu âlemin içinde karanlığa ve uykusuzluğuna bakarken kulaklarının ona oynadığı oyunun yankılarını, ufak tefek, gerçek olmayan sesleri işitneye başladı. Bir an, kendi de ne zaman olduğunu bilmiyordu, bir anahtarın kilidi aradığını ve deliğe girdiğini duydu. Fakat bu artık kulaklarının ona oynadığı bir oyun değildi. Gerçekten de kapı açıldı ve eşikte soluk bir ışık belirdi. Çıt çıkarmadan iki karanlık şahıs girdi içeri. Arkalarından da küçük bir gaz lambası taşıyan bir çocuk. Bir köşede dikilip lambayı kaldırdı çocuk ve öylece, kılmıdamadan durdu.

Işık üzerlerine yayıldı. Adamlardan biri şişmandı, dış görünüşü, sesi, hareketleri, her şeyi yuvarlak ve yumuşaktı. Öbürü ise zayıf, koyu tenli, her tarafı kemikli ve kaslı biriydi, iri gözleri gölgede kalmış, kocaman korkunç elleri ay-

dınlıkta öne çıkmıştı. Sultanın ikiyüzlü adaletinin çehreleri gibiydiler. Yalnızca ilki kibar bir şekilde iyi akşamlar dedi (kan donduran bir kibarlıkla). Ve sonra başladı.

Şişman memur, korkutucu bir şekilde alçak bir sesle, ilk sorgulamanın resmî bir çerçevede yürütüldüğünü, onun verdiği cevapların da buna uygun olduğunu söyledi. Fakat tabii mesele orada kalmayacaktı.

“Bize Cem Sultan’la ilgili bilgiyi kimin için topladığını keskin olarak söylemen gerekiyor Kâmil Efendi. Ve meşru Sultan ve Halife’ye karşı tasarladığın isyan planının ayrıntılarını. Ve yurtdışındaki düşmanların yardımıyla tahtı ele geçirme niyetini.”

“Kimin için?” diye tekrarladı genç adamı usulca, şimdiden tüm gücüyle savunmaya çekilmişti.

“Evet kimin için?”

“Kendim için, başka kimse için değil. Tarih kitaplarımızdan bilinen şeyleri araştırdım. Kapsamlı çalışmalar yaptım...”

“Peki, insanların kitaplarda bahsettiği yüzlerce şey içinden nasıl tam da bu konuyu seçtin?”

Sessizlik.

(Haim şimdi jest ve mimiklerini kullanarak hızlı hızlı anlatıyordu, temkinliliği bir yana bırakmıştı).

“Dinle,” diye devam etti şişman memur sakince ve abartılı bir ciddiyetle, “sen saygın bir aileden gelen zeki, eğitilmiş bir insansın. Hoş olmayan işlere bulaştığını ya da bir başkasının seni bulaştırdığını kendin de görebilirsin. Bildiğin gibi o zaman da şu an olduğu gibi tahtta bir Halife Sultan vardı (Allah ona uzun ömür versin, başarısını daim etsin!) ve bunun, araştırma yapmak, üzerine yazmak ve tartışmak şöyle dursun düşünmek için bile uygun bir konu olmadığını biliyorsun. Bir sözün, bırak yazılmasını ya da senin Smyrna’nın her yerinde yaptığın gibi başkalarına aktarılmasını, ormanın derinliklerinde söylendiğinde bile orada kalmayacağını da bi-

liyorsun. Bize bütün bu mevzuyu anlat şimdi. Her şeyi söyle. Böylesi bizim için daha kolay, senin için de daha hayırlı olacak.”

“Söylediğiniz hiçbir şeyin benimle ya da düşünce tarzımla bir ilgisi yok.”

Genç adamın sesi samimiydi, yalnızca hafif bir kızgınlık tonu seziliyordu. Ondan sonra memur ciddi ve kibar tutumundan vazgeçip kendisine çok daha kolay gelen bir üslupla konuşmaya başladı:

“Şimdi dur bir dakika! Benimle bir ilgisi yok ne demek? Her şey birbiriyle bağlantılı. Okumuş adamsın sen ama biz de hepten cahil değiliz. Kimse bir amacı olmadan ya da tamamen tesadüf eseri böyle büyük bir işe girişmez.”

Yalnızca şişman olan konuşuyordu. Kâmil de duydukları üzerine düşünmeye, giderek daha belirsiz, kendini tekrar eden cevaplar vermeye başladı.

“Amaç. Ne tür bir amaç?”

“Yaa, işte biz de senden tam da bunu duymak istiyoruz.”

Genç adam tek kelime etmedi. Şişman adam onun bocaladığını düşünüp kendinden emin bir şekilde, heceleri vurgulayarak devam etti:

“Peki, o zaman.”

Bunu da yine sert ve kuru bir sesle, yeni bir üslupla, tahammülsüz ve tehditkâr bir tonla söyledi.

Genç adam bu loş ışık çemberinin ardında bir şahit arar gibi etrafındaki karanlık köşelere baktı. Bu ahmakça yanlış anlamayı açıklığa kavuşturmak, her şeyi anlatmak ve arkasında hiçbir şey olmadığını, özellikle de şu anda, burada, bu şekilde bunları ne izah edebildiğini ne de buna gerek olduğunu göstermek için ne diyebileceğini düşündü. Bunları söylediğini zannediyordu ama hiçbir şey söylememişti. Fakat bu iki memur sırayla (şimdi zayıf olan da katılmıştı) seri ve ısrarcı bir biçimde konuşuyordu.

“Söyle!”

“Hadi, bu senin için daha hayırlı olacak ve daha basit.”

“Hadi, başla bakalım.”

“Peki, bunun arkasında nasıl bir plan vardı ve kimin içindi?”

Onu soru yağmuruna tuttular. Genç adam yansıyan ışıktaki gözlerini kırıştırdı, bakışları huzursuzca karanlık köşelerde gezinmeye devam etti. Bunu sürdürmekte zorlanıyor, soruları bile anlayamıyor ya da birbirinden ayırt edemiyordu. Birden zayıf olanının yaklaştığını, sesini yükselttiğini ve kendisine o bildik “sen” kalıbıyla hitap ettiğini fark etti.

“Konuş hadi, bekliyorum.”

Tüm dikkati bu noktaya toplanmıştı. Utandığını, küçültüldüğünü, zayıf düştüğünü, kendini savunmakta giderek zorlandığını hissetti. Suçu ya da talihsizliği herhangi bir “amaç”ta değil, bu konuda ve bu tip insanlar tarafından sorgulanan taraf konumuna düşürülmesinde (ya da kendini bu konuma düşürmesinde) yatıyordu, buydu söylemek istediği. Bunu söylediğini zannediyordu fakat hiçbir şey söylememişti.

Bu böylece devam etti ve uzun sürdü. Kâmil, zamanın güneşin doğup batmasıyla ölçüldüğü ve tüm insan ilişkilerinin dışarısında kaldığı o gece, bir noktada kendisinin Cem Sultan’la aynı kaderi paylaştığını, insanların en mutsuzu, kaçacak hiçbir yeri kalmayacak şekilde köşeye sıkıştırılmış, kendini inkâr etmemiş, edememiş, kendi olmaktan vazgeçmemiş o adama benzediğini açıkça ve gurur duyarak itiraf etti.

“Ben oyum!” dedi tekrar, önemli itirafların yapıldığı kısık fakat sert bir tonda, iskemlesinde oturarak.

Şişman memur birden farkında olmadan bir adım geri çekilip sustu. Fakat zayıf olanı, belli ki kaybolmuş, kendini sonsuza dek bu dünyanın ve onun yasalarının dışında bir yerde konumlandırmış bir insanla karşılaşmanın yarattı-

ğı o müthiş korkuyu hiç hissetmemiş gibiydi. Bu sıska polis, duygusuz, kıt görüşlü gayretkeşliğiyle kendisinden daha akıllı olan arkadaşının bıraktığı boşlukta hırsla at koşturdu. Genç adamın ağzından Smyrna'da yine de bir tür entrika döndüğüne ilişkin bir itiraf koparına umuduyla yeni sorular sordu.

Kâmil o alçak iskemlede tamamen bitkin ve kendi içine çekilmiş vaziyetteydi. Sıska memur etrafında dönüp duruyor, üstüne abanıyordu. Artık karşısında iradesi ya da bilinci olmayan, dilediği şeyi yapabileceği bir beden duruyormuş gibi hissediyordu. Bu onu giderek artan şekilde tahammülsüz ve hoyrat davranmaya itti. Bir noktada o korkunç ellerinden birini Cemil'in omzuna koydu. Genç adam da muhtemelen bu aşağılayıcı yakınlıktan duyduğu öfke ve rahatsızlıkla onu sertçe uzağa itti. Birden gerçek bir kavgaya tutuştular. Öbür polis de dâhil oldu. Kâmil kendini savundu ve kimsenin ondan ummadığı bir güç ve hiddetle saldırıya geçti. Bu arbedede oğlan çocuğu tuttuğu lambayla birlikte yere serildi. Ve kavga hücrenin karanlığında tüm şiddetiyle devam ederken, kendini kol, bacak ve yumrukların çılgın kördüğümünden kurtarıp dışarı fırladığında tüm binayı ayağa kaldırdı (Avludaki insanlar o gece bu genç Smyrnalı adamın başına gelenleri işte bu çocuk ve gürültüye uyanan mahkûmlar sayesinde öğrendi ve Haim Avlu'da fısıldanan her şeyden anında haberdar oldu).

Yine o gece Kâmil'i Lanetli Avlu'nun arka kapılarından birinden çıkardılar.

Ölü mü diri mi? Nereye götürdüler onu? Fra Petar dehşet içinde kalmış, başka bir şey düşünemiyordu. Fakat Haim'in bu sorular için de cevabı vardı.

Eğer yaşıyorsa onu muhtemelen Süleymaniye'nin yanındaki tımarhaneye, akıl hastalarının kapatıldığı yere götürmüşlerdi. Orada, meczupların arasında, kendini tahtın varisi

olarak görmesine ilişkin hikâyesinin delillerin anlattıklarından farkı olmayacaktı, bir akıl hastasının kimsenin dikkate almadığı zırvaları gibi görülecekti. Ve bu denli hasta, denge-siz biri her halükârda uzun yaşayamayacak, marazi düşlem-leriyle birlikte bu dünyadan zahmetsizce, çabucak göçüp gi-decek, bunun için kimsenin kimseye bir açıklama yapması gerek-meyecekti.

Fakat eğer bu ciddi bir kavgaysa, genç adam kendini savu-nurken fazla ileri gidip içlerinden birini yaraladıysa (ve du-rum bunu gösteriyordu çünkü sonradan odadaki kan lekele-rini temizlemişlerdi) o zaman imparatorun adamları da ileri gitmiş olabilirdi, çünkü burada yumrukların ölçüsü olmazdı ve gerekenden fazlası rahatlıkla yapılırdı. Böyle bir durum-da Tahir Paşa'nın bahtsız oğlu çoktan mezara girmişti. Ve bu öyle bir mezardı ki, üzerine yalnızca beyaz bir taş konur, bir ithaf yazmaz, hiçbir şeyden, hükümdarlardan ya da rakiple-riyle kavgaları ve savaşlarından bile bahsedilmezdi.

Haim çevresini saran “tehlikeleri” ancak bütün hikâyeyi anlatıp bitirdiğinde yeniden hatırladı ve etrafına soruşturan gözlerle bakıp, geniş avluda amaçsızca dolaşan biri gibi gö-rünmeye çalışarak veda etmeden uzaklaştı.

Fra Petar, kaderine, bütün bu olanlara, hatta her şeyi bil-me, aktarma, en küçük ayrıntısına kadar işleme ihtiyacında olan zavallı, masum Haim'e bile acı acı öfkelenerek dişleri-ni sıktı. Olduğu yerde kaldı, alnındaki soğuk teri sildi. San-ki ilk defa görüyormuş gibi anlamakta güçlük çeken gözler-le gri, çiğnenmiş toprağa ve önündeki beyaz badanalı duvar-lara baktı, ince soğuk bir korku dalgasının tüm bedenini sar-dığını hissetti. Ya Cemil'le sohbetleri yüzünden onu da sor-guya çekerlerse, masum olduğu halde ikinci kez anlamsız bir soruşturmaya bulaştırırlarsa? Haim'in dengesiz olduğu ve ortada bir tehlike olmadığı durumlarda bile tehlike gör-düğü bir gerçektir fakat her şey olabilirdi.

Çok geçmeden bu düşünce yerini başka bir düşünceye bıraktı: Cemil'e ne olmuş olabilirdi? Bu sefer de ıstırap veren bir ateş sardı içini. Böyle kımıldamadan, tam bir belirsizlik içinde kalarak yaşadığı, tahammül edilemeyecek kadar ağır bir üzüntüydü bu. Etrafta dolaşıp başka insanları, bu karmaşık, karanlık Smyrna hikâyelerinin tamamen uzağında kalmış kişileri görmeye ve dinlemeye yönelik yoğun bir ihtiyaç duydu; Akıllarını kaçırmış bu hastalıklı insanların ve imparatorluğun kalpsiz ve duygusuz polisinin, sıkıca gerip büke rek ördüğü, bir kabahati olmadığı halde şu an kendini içine düşmüş bulduğu bu akıl almaz ağın dışında kalanlarla olmak istedi, kim oldukları fark etmezdi.

Avlu'ya indi, dağınık halde duran mahkûm gruplarının gürültülü kavgalarını, oyunlarını ya da şakalarını duyabileceği karanlık ve تنها köşelere yöneldi.

VIII

İki üç gün sonra Fra Petar'ın Cemil'le yaptığı uzun sohbet nedeniyle sorgulanmayacağı anlaşıldı. Bu her şeyin geçtiğini ve konunun kapandığını gösteriyordu. Korkusu ve tedirginliği geçmişti fakat yine de rahat değildi. Tam tersi. Kâmil'siz bir dönem başlamıştı. Onu unutmınsa da bir daha görme umudu taşımadığının farkındaydı.

Oldukça sıcak bir yaz havası hâkimdi hâlâ. Avlu'da her şey aynıydı. Birkaç kişi serbest bırakılmış, yerlerine yenileri gelmişti fakat fark edilmiyordu bu. Hepsi geçici ve önemsizdi. Avlu kendisi için vardı, yüzlerce değişiklik yaşansa da hep aynı kalıyordu.

Her sabah gölgeğin altında aynı mahkûmlar ya da benzer gruplar toplanırdı. Fra Petar “komşu” gruplardan ilkinе uğradı. Burada her şey eskisi gibiydi. Zaim hâlâ yeni, seven kadınlarla evlenip boşanıyordu ve onu yalanlarını sürdürmesi için cesaretlendiren birileri hep çıkıyor, öbürleri de dinliyordu. Yüzündeki hafif yeşilimsi izler ve kara lekelerle sarılık hastalığına yakalanmış gibi solgundu. Gözleri, anlatıklarından bağımsız, gizliden gizliye kendisine yöneltilen

suçlamalar kanıtlanırsa alacağı cezayı düşünerek hüzünlü ve yoğun bir korkuyla geziniyordu etrafta.

Öbürleri de kadınlardan bahsediyordu fakat farklı bir şekilde. En çok atletik yapılı, boğuk, pes sesli adamın sesi işitiyordu. Fakat o bile diğerleriyle birlikte yaşlı denizcinin anlattıklarını dinlemek için bir an susmuştu, adam barda yanının da çalıştırdığı genç bir Yunan kızdan bahsediyordu.

“Hiç bu kadar iri, bu kadar sıkı bir kadın görmemiştim. Adeta bir kalyon. Göğüslerini iki yastık gibi taşırdı önünde. Ve arkasında da birbirine sürtünen iki heybetli küre. Herkes ne tutabiliyorsa ne kadar tutabiliyorsa yakalamak için elini kolunu uzatırdı. Kadın savuşturmaya çalışırdı onları, o pırsırık Yunan hancı da yardım ederdi ona ama kim denizcilerin elini bağlayabilir? Bir süre sonra tekrar sıkıştırmaya başlardı... Kadın en sonunda işi bırakmak zorunda kaldı. En azından hancının söylediği buydu. Fakat, öyle değildi durum, o ihtiyar tilki kadını evinde saklamış, kendine ayırmıştı. Denizciler, ‘Çok yazık olmuş, öyle bir kadın, adeta bir samanlık!’ diye iç geçirerek çıktılar hancıya. (‘Samanlık, samanlık!’ diye kendi kendine söylendi Yunan, ‘peki böyle sürseydi, herkes bulduğu yerde kadını sıkıştırsaydı ne olacaktı? Sap sap azaltacaklardı bu kümbeti. Sersemler!’)

“Nedir bu şimdi,” diye gürledi kalın, boğuk sesli adam. “Nedir bu, ne biçim insanlarsınız siz! Ancak bu han kevaşelerinden konuşmayı bilirsiniz! Varsa yoksa bu tip ahlaksızlıklar! Nedir bu!”

Kavga çıktı, kalın sesli adam galip geldi: Hepsi denizcilerin susmasını, kalın seslinin önceden başladığı hikâyeye devam etmesini istedi. O da burada, İstanbul’da, ortalığı epeyce karıştırmış ve genç yaşta ölmüş sıradışı bir güzelliğe sahip, davetkâr bir Gürcü kadına ilişkin anlaşılması güç bir şeyler anlatmaya devam etti.

“O biçim bir kadındı işte. Büyükannesi güzelliğiyle nam

salmıştı. Tüm Tiflis deli oluyordu ona. Onu, akrabalarının yanına Tiflis'in biraz uzağındaki küçük bir köye saklamışlardı. O köyün adı bugün hâlâ onun sayesinde "Yedi sedye"dir, önceden başka bir şeydi, neydi hatırlamıyorum. Çünkü bu kadın ve güzelliği uğruna yedi adam yarım saat içinde evinin önünde düşüp can verdi. Talipleri ve onu kaçırmak isteyenler birbirini öldürdü. Üç aile yasa girdi. Ve kendi de ke-derden öldü. Öyle yavaş yavaş eriyip bitmedi, bir anda buz kesti sanki. Bir gecede. Fakat ölürlen bile *sevdiğinin* kim olduğunu ya da ölenlerden biri olup olmadığını söylemek istemedi. İşte bu kadın o büyükanneden almıştı güzelliğini, endamını, gözlerini..."

"Evet", dedi gruptan biri, "Gürcü kadınlarının muhteşem gözleriyle meşhur olduklarını herkes bilir."

"Kim biliyor? Nereden biliyorlar? Sen bunlardan ne anlarsın sersem!"

"Neden bilmesin? Dünyada bir sen yoksun!" diye itiraz eden sesler yükseldi.

"Sözünü kesmeyin adamın, bırakın anlatsın!" diye directi diğerleri.

"Sen devam et dostum, bunları umursama."

İri yarı adam, gür sesiyle reddetti: "Anlatmak istemiyorum. Bu kör itlere konuşmanın ne faydası var?" dedi öfkeli bir el hareketi ve yüzünde tiksinen bir ifadeyle.

Fakat hepsi ısrar etti ve en sonunda her zamanki gibi onu bir şekilde teskin etmeyi başardılar, o da hırçın bir tonda Gürcü kadını ve gözlerini anlatmaya devam etti.

"Biri 'harika gözleri vardı' dediğinde gerçekten çıldırıyorum. Gözden ne anlarsın sen, yere batsın sendekiler! İnsan o gözler gibi bir çift göz gördüğünde, güneş ve ay gibi ışılda-yan o iki Cennet bahçesini düşünmekten suratında taşıdığı iki ışık aklına bile gelmez. Ne yıldızlar ve bulutlar ne harikalar vardır o bahçelerde! Ah dostum! Bakarsın ve baktığın an-

da donup kalırsın, erirsin. Yok olursun! O halde bunlar sadece “bir çift göz “müdür? Görüyorlar, tabii, ama bu yapabildiklerinin en azı, en son yaptıkları şey. Gözler! Yüzümüzde taşıdığımız, bizi kapılara çarpmaktan koruyan ya da kaşığı ağzımızda tutmaya yarayan bu önemsiz gözler nerede, o bir çift ilahi mucize nerede? Kıyas kabul etmez. Dünyaya bir kere gelir böylesi: Bir kere ve bir daha da gelmez. Bu çok daha iyi. Daha az acı, daha az kavga demek. Bu gözler başka gözler gibi ölmemeli ya da bu dünyaya doğmamalı.”

Adam bir anda sustu. Sesi tükendi. Gruptan yorum yapan olmadı. Kısa sürdü bu. Ardından tartışmaya başladılar ve aynı anda birbirine karışan seslerin ve küfürlerin uğultusunda bir kakhaha koptu.

Gruptaki sohbeti biraz uzaktan takip eden Fra Petar arkasında birinin durduğunu fark etti. Gitmek için dönmüştü ki Haim oradaydı.

Avlu’daki yürüyüşlerinde sürekli gergin, hep huzursuzca bir yerden öbürüne taşınan Haim’le karşılaşmıştı düzenli olarak. Eşyalarını koyduğu bohçasıyla nereye gitse, her şeyden ve herkesten duyduğu şüphe orada onu bekliyor olurdu. Hemen “ihtiyati önlemlerini” alırdı. Ve bir iki gün sonra o yerden ayrılır, uyumak için başka, daha güvenli bir mekân aramaya koyulurdu. Fra Petar’la karşılaştığında bazen onu tanıımıyormuş gibi geçip gider, bazen gözlerini anlamlı bir şekilde kırpıştırarak başıyla hafifçe selamlar, bazen de doğrudan ona yönelir ve aklına tekrar bir şey gelip kendi yoluna gidene kadar özgürce konuşurdu onunla.

Bu defa kendi isteğiyle Fra Petar’ın yanına gelmiş ve o boğuk, pes sesli adamdan bahsetmeye başlamıştı. Hakkındaki her şeyi biliyordu.

Yoksul bir aileden gelen bu adam, muazzam gücü ve becerikliliği sayesinde yüksek sosyete de kendine yer açmıştı. Birkaç yıldır ülkenin her yerinde tanınan şampiyon bir gü-

reşçiydi. Orduya malzeme satıyordu, hanları vardı ve envai çeşit işte komisyonculuk yapıyordu. Elinden büyük miktarlarda para geçmişti. Bunların haricinde, kumarbaz, ay-yaş ve her şeyden önemlisi kadın düşkünüydü. Bir hastalık kapmıştı bu yüzden. Her zaman karanlık işlere karışır, kendi sahip olduklarıyla başkasına ait olanlar arasında bir ayırım yapamazdı fakat beden ve zihnen güçlü olduğu sürece bunları atlatmanın bir yolunu bulurdu. İki-üç sene önce kontrolünü kaybetmeye, giderek düşkünleşmeye başlamıştı. Kadınlar aklını oynatmasına sebep olmuş, güçten kuvvetten düşmüştü. En sonunda eski arkadaşları terk etmişti onu. En adi suçlularla vakit geçirmeye başlamıştı. Ve birçok iflas ve dolandırıcılık suçundan sonra buraya düşmüştü. Daha iki aydır burada, soruşturma altındaydı fakat sağlığının günden güne kötüleştiği ve zaten az olan sağduyusunun da kaybolup gittiği açıkça görülüyordu. Artık mümkün olanla mümkün olmayanı birbirinden ayıramıyordu. Ve yalnızca kadınlardan bahsediyordu. Bir hastalıktı bu. Herhangi bir yerde kendisinin iştiraki olmadan bir kadının aşkından, tutkusundan ya da salt kadın fikrinden konuşulabileceğini tahayyül edemiyordu. Ve eriyip gidiyor, suya atılmış şeker gibi yok oluyordu. Aylaklarla girdiği boş tartışmalar ve sürekli konuşmak, hikâyeye anlatmak ihtiyacı haricinde eski hiddetinden ve aşırılıklarından geriye hemen hemen hiçbir şey kalmamıştı. Son zamanlarda giderek hassaslaşmaya, nasılsa incelemeye ve daha seviyeli olmaya başladı. Hikâyeleri eskiden daha bir canlı ve doyurucuydu. O meşhur gür sesi şimdi artık boğuklaştı, sürekli heyecanlı ve duygu yüklü, boş bir çabayla etrafındaki insanlara bağırarak kapatmaya ve gizlemeye çalışsa da aniden ağlamaklı bir tonda kısılıyor.

“Konuşamıyor artık. Çemberi daraldı her taraftan sızıntı yapıyor. İş bitti.”

Haim, kendinden emin, yüksek, neredeyse neşeli bir sesle pek çok şeyden bahsetmeye devam etti. Fakat sonra birden ürktü ve sanki yeni uyanmış gibi etrafına bakıp arkadaşının gizemli ve anlaşılmaz bulduğu bir ifadeyle gözlerini kırpıştırarak veda etmeden başını öne eğdi ve ağır adımlarla, kaybetmediği bir şeyi arayan biri gibi uzaklaştı.

Ve Fra Petar bir yerlerde konuşabileceği makul bir insan olabilir mi düşüncesiyle Avlu'daki yürüyüşüne başka bir köşeye doğru ilerleyerek devam etti, biraz kafasını dağıtacak, unutmasını sağlayacak, durumuna çare olacak bir şey aradı.

Önceden de belirtildiği gibi Avlu'daki hayatın hiçbir zaman gerçek anlamda değişmediği doğrudur. Fakat takvim değişiyordu ve takvimle birlikte her birimizin önündeki hayat tasviri de değişiyordu. Karanlık daha erken çökmeye başlamıştı. Herkes sonbahar ve kışın kapıda olmasından, o uzun gecelerden, soğuk ve yağmurlu günlerden korkuyordu. Fra Petar için hep aynıydı hayat, dar ve giderek loşlaşan, belirgin bir şekilde değişmeyen fakat her geçen gün bir-iki parmak daha daraldığını hissettiği bir koridor gibi uzanıyordu önünde. Bu durum, en güçlü mahkûmun bile en az birkaç defa yalpalamasına yol açacak kısa süreli fakat boğucu bir korku yaşıyordu ona.

Fra Petar o günlerden uzun uzadıya bahsederdi. Zaman zaman yatağında doğrulur, yastığına kurulup karlı uzaklara bakarak anılarının ayak izlerini takip eder ve alçak fakat açık bir sesle anlatırdı:

“Kendi kendime, masum bir insan olarak tutukluluğumun çok uzun sürdüğünü düşünüyordum. O zavallı Cemil’le vakit geçirirken ve onun için endişelenirken bir şekilde kendimle ilgili şeyler, başıma gelen talihsizlik daha az aklıma geliyordu. Fakat artık bu düşüncelerden sıyrılamıyordum. Kendime sabırlı olmam gerektiğini söylesem de sabrım buna yetmiyordu. Uzun geceler, ondan da uzun gün-

düzler ve ağır düşünceler. En kötüsü de masum olduğumu biliyordum fakat ne sorgulanmıştım ne de dışarıdan biri bana herhangi bir haber getirmişti. Bunu düşündüğümde kan beynime sıcıyor, gözüm bir şey görmüyordu ve avazım çıktığı kadar bağırarak istiyordum. Fakat bunu bastırıp tek kelime etmezdim, içten içe kendimi kemirir, başıma daha neler gelecek diye düşünüp dururdum. Onlarca şey geçerdi aklımdan fakat bir çıkış yolu bulamazdım. Hiçbir yerde konuşacak biri yoktu, o aylıklık da mahvediyordu beni. En kötüsü oydu. Alışkın değildim buna. Ne kitap vardı ne bir alet. Yapabileceğim bir iş var mı diye sormuştum, onarılacak bir kahve değirmeni ya da ayarlanacak bir saat. Herhangi bir şey. Çünkü benim zanaatım buydu. Fakat gardiyan tek kelime etmeden bakardı suratıma. Bunu müdürüne sormasını rica etmiştim. Ertesi gün bana: “Otur oturduğun yerde, bir daha da bundan bahsetme!” demişti. Ve sırtını dönüp gitmişti. Açıklamaya çalışınca da dönüp çirkin bir ifadeyle süzmüşü beni.

“Bazen birilerinin buradan daha çabuk çıkmak için bir keski ya da törpü bulduğu oluyor, fakat bunu bir mahkûma kendi ellerimizle vereceğimizi düşünüyorsan aklını kaçırmışsın sen! Bunu düşünmen bile tuhaf!”

Böyle söyledikten sonra yere tükürüp uzaklaştı. Donup kalmıştım. Arkasından ben masumum diye bağırarak istedim. Kaçmak aklımın ucundan bile geçmemişti. Utançtan gözlerim doldu. Ben de bilmiyordum nedenini. Fakat üzerine biraz düşününce, adama hak verdim. Ve kendime ondan daha çok kızdım. Ne bekliyordum ki? İnsanlar benim düştüğüm duruma düştüğünde kimse hiçbir söylediğine inanmaz. Nerede olduğumu unutmuştum!

Ve böylece tekrar, endişe içinde, işsiz güçsüz oturup günün geçmesini ve gecenin gelmesini bekledim. Fakat geceler günlerden de yavaş geçiyordu.

Bir gün o iki Bulgar'ı serbest bıraktılar ve sürgüne değil memleketlerine gönderdiler. Üzerine uzandıkları hasırı buradaki adet gereği ve yardım olsun diye bana verdiler. "Al bunu," dedi içlerinden biri, "senin de yoluna ışık düşsün!" Fısıldayarak çevirdi başını. İki gölge gibi gittiler. Sevinmeye bile cesaret edemediler. Onlarsız daha da zor oldu. Fakat tüm kaygılarıma rağmen Cemil'i, anlattığı hikâyeyi ve makûs kaderini düşünmeye devam ettim. Sureti önümde belirmeye başladı.

Şafak sökerken erkenden kalkıp dört gözle kapının açılmasını beklerdim. O bunaltıcı atmosferden çıkınca, muslukta elimi yüzümü yıkayıp bütün o insanlar hücrelerinden itiş kakış çıkmadan önce bu vaktin tadını çıkarmak için oturdum. İstanbul'da gün doğumu! Anlatılmaz bir hadise. Daha önce hiç böyle bir şey görmemiştim ve göremem de. (Tanrı gerçekten de her güzel şeyi düşmana mı verir!) Gökyüzü pembe bir kor gibi parlar ve sonra aşağı yeryüzüne iner; herkese yeter bu; zengine ve yoksula, Sultan'a, köleye ve mahkûma. Bunun keyfine vararak oturdum, varsa yanımda bir sigara içerdim, tütün başımı döndürürdü. Etrafımı saran ve dalga dalga yükselen dumanda sanki Cem-Kâmil belirmişti yanımda, uyumamış, solgun, gözleri yaşlı. Onunla, manastırında yaşamın bezdiriciliğinden sıyrılmak için yanıma gelen genç bir keşişle konuşur gibi, buradayken ya da buluştuğumuzda hiç yapamadığım şekilde sıcak ve gösterişsiz bir üslupla konuştum. Omzundan tutup sarstım onu.

"Demek kuşlar gibi erken uyandın! Gün doğuyor Kâmil Efendi. Eh!"

Fakat o hayır anlamında başını salladı.

"Benim için değil," dedi, "gece yarısı ve şafak, hepsi bir. Gün doğmuyor."

"Elbette doğuyor sevgili evladım! O da ne demek! Kutsa-

la saygısızlık etme. Karanlık olduğu sürece gün doğacaktır. Tanrı'nın yarattığı şu güzelliğı görüyor musun?"

"Hayır," dedi, buruk bir sesle, başı öne eğik.

Onun için üzüldüm ve yardımcı olmak için ne yapacağımı bilemedim. Etrafımızda Lanetli Avlu boydan boya ihtişamla parıldıyordu.

"Gel bahtsız oğlum, söylememen gereken şeyleri söyleyip günaha sokma kendini. Tanrı izin verirse iyileşecek, sıhhaten, özgürlükten, her iyilik ve güzellikten payına düşeni alacaksın."

Sadece başını öne eğdi.

"İyileşemiyorum iyi kalpli rahip," dedi, "çünkü hasta değilim, ne isem oyum ve insan kendi olmaktan kurtulamaz."

Ve karmaşık, anlaşılması güç fakat üzücü şeyler zırvalamaya devam etti; en katı yürekli kişiyi bile ağlatmaya yetirdi söyledikleri. Onu teselli ettim ama nafile. Etrafındakileri görmeyip, olmayan şeyleri gördüğü için bir rahip gibi azarladım onu. Ve doğrusunu isterseniz o aydınlık sabah nasıl olduysa benim için de karardı. Tekrar latife etmeye çalıştım. Tütünümü çıkardım.

"Hadi birlikte sigara içip dertlerimizden kurtulalım, şeytan götürsün hepsini! Olur mu?"

"Olur," dedi, hatırım için, "hadi."

Ve sigarasını tütürmeye başladı fakat akli kimbilir neredeydi. Sanki ölü dudaklarla içiyordu ve yaşlı gözlerinden bedbaht Cem bakıyordu bana. Sigarası söndü.

Bir yerlerden birileri bağırdı (iki kişi kavga ediyordu), sesleri uyandırdı beni. İrkildim, yanımda kimse yoktu. Sigaram söndü fakat elim halen uzanmış vaziyetteydi. Bir baktım kendi kendime konuşuyorum! Deliliğın bulaşıcı bir hastalık olmasından ve bu yerde zamanla en akli başında insanın bile bir şeyler görmeye başlayabileceğinden korktum. Direnmeye başladım. Kim ve ne olduğumu, buraya nereden ve nasıl

geldiğimi anımsamaya zorladım kendimi. Bu Avlu'nun dışında başka, farklı bir dünya olduğunu, her şeyin buradan ibaret olmadığını ve sonsuza dek burada kalmayacağımı hatırlattım kendime. Ve bunu unutmamak, bu fikre tutunmak için çabaladım. Fakat Avlu bir girdap gibiydi, insanı karanlık derinliklerine çekiyordu.”

En güçlü insanın bile bu tip düşüncelerle günü geçirip şağrı beklemesi kolay değildi; fakat günler ne bir değişim ne de umut getiriyordu. Bir tek Haim'in uğradığı zamanlar hariç. Her gün geliyordu, fakat gerçek bir sohbet kurulamıyordu kendisiyle. Bu zavallı adam, kasvetli hikâyelerine ve hayali korkularına her zamankinden çok gömülmüştü. Fra Petar ona her seferinde Cemil'le ilgili bir şey duyup duymadığını boş yere soruyordu. Hiçbir şey bilmiyordu ve artık ilgilenmiyordu da. Smyrnalı genç adamı unutmuş gibiydi. İçi sürekli farklı, yeni korkularla ve suçlamalarla kaynıyordu, bunları sanki her şey kendi başından geçmiş gibi canlı, olabildiğince ayrıntılı anlatıyor ve aynı hızla unutupuyordu. Ona göre evrende yeterince sefalet, adaletsizlik ve acı yoktu sanki. Bunların hepsini içinde süratle yeniden işliyor, anlatıyor ve unutupuyordu.

Haim tüm bu “önlem” ritüelinden sonra gelip “burada güvenebileceği tek kişi”nin yanına oturdu ve Fra Petar da kendini neşeli olmaya zorlayarak onun omzunu sıvazladı.

“Ne oldu Haim, dostum, ne var ne yok?”

Fakat Haim ona eğri büğrü göz bebeklerinin sabit, karanlık bakışıyla bakıp söylediklerini duymamış gibi, aksi bir sesle şunları söyledi:

“Dinle, hiç düşündün mü bilmiyorum ama ben sürekli aynı şeyi düşünüyorum: Burada akli başında tek bir insan yok. İnan bana! Hepsi deli, gardiyanlar, mahkûmlar ve muhbirlere (ve hemen hemen hepsi muhbir!), en büyük deliyi, Kara-

göz'ü, saymıyorum bile. Dünyanın hangi ülkesinde olsa çoktan tımarhaneye kapatılırdı. Yani, sen ve ben haricinde herkes delirmiş.”

Sesi titredi. Bu Fra Petar'ı gözlerini yukarı çevirip ona daha dikkatli bakmaya mecbur bıraktı. Haim daha da zayıflamıştı ve her zamanki gibi tıraşsızdı, gözleri uzun süre harlı bir ateşin yanında oturmuş gibi kızarmış ve nemliydi. Baş hafifçe titriyor, boğuk sesi insanın asabını bozuyordu.

“Deliden başka bir şey yok, gerçekten!”

Fra Petar rahatsız oldu, boynunun arkasından aşağı doğru hafif bir ürperti geçti. Bir an gerçekten de Lanetli Avlu'dan bir çıkış yokmuş gibi hissetti.

Fakat tesadüfen aynı gün dışarıdan ilk mutlu haberini aldı.

Her sabah yaptığı gibi Avlu'da yürüyordu. Neredeyse çocuk yaşta iki genç mahkûm birbirini kovalıyor, Fra Petar'ın etrafında daireler çizip arkasına saklanıyordu. Kendini bir tuhaf hissetti Fra Petar, çocukların etrafında çizdiği daire gide-rek daralıyordu. Bu haşarı gençlerden uzaklaşmayı başaramadan içlerinden biri, sanki canlı bir sipere yaslanır gibi koşarken üstüne abandı ve Fra Petar çocuğun eline katlanmış bir kâğıt sıkıştırdığını fark etti. Sonra gençler kovalamacalarına ondan uzakta devam etti, o da şaşırmış ve paniklemiş halde Avlu'nun öteki ucuna çekildi. Not Türkçe yazılmıştı, kimin yazdığını bilmiyordu: “Pete bir ya da iki güne tahliye olacak.”

O günü ve ertesi geceyi huzursuz geçirdi. Her şey Fra Tadija haricinde kimsenin bu mesajı göndermiş olamayacağını gösteriyordu.

Gerçekten de ertesi gün gardiyan gelip eşyalarını toplamasını ve yolculuğa hazırlanmasını söyledi. Akşama doğru dışarı çıkarılıp Akka'ya sürgüne gönderildi. Bundan önce notun Fra Tadija'dan geldiğinden emin değildiyse de artık kani olmuştu, çünkü Tadija asla herhangi bir şeyi doğru tahmin edemezdi.

O gece İstanbul'u, tüm gücü ve görkemiyle, sürgünlerin yola çıkmadan önce toplandıkları Asya kıyısından ilk ve son kez gördü. Hava ılık ve yumuşaktı. Yaklaşık yirmi kişiden oluşan yol arkadaşlarının arasında kendini şaşkın ve kaybolmuş hissetti. Aysız, yıldızsız bir geceydi. Ve önünde o yabancı, karanlık ufuk boyunca uçuşu bitmiş bir havai fişeğe benzeyen İstanbul akşamı doğuyordu. Ramazan'dı, tüm camilerin minarelerinde kandiller yanıyor, şehrin sayısız ışığının üzerinde muntazam bir takımıyıldız gibi titreşiyorlardı. Sürgünlerin çoğu başını öne eğip oturmuştu. Bazısı çoktan gece uykusuna dalmıştı. Fra Petar bir süre İstanbul'un gündüz nasıl görüldüğünü izlemişti fakat şehir şimdi görünmeyen gökyüzüne, sonsuz geceye doğru yükselen güçlü, ısıltı dâvetkâr bir dalga gibiydi. (Onca ışığı yakmak ne kadar vakit almıştı acaba? Kim söndürecek ki onları?) Etrafta Lanetli Avlu'ya yer yokmuş gibi gözüküyordu ve fakat orada bir yerdeydi, sık aralıklarla yayılmış ışıkların arasındaki o küçük karanlık boşluklardan birindeydi. En sonunda bitkin bir halde öbür tarafa, sessiz, karanlık doğuya döndü, fakat burada da aydınlık tarafta olduğu gibi aklında Lanetli Avlu vardı. O da beraberinde gelmişti bu yolculuğa ve uyanık ya da uykudayken, Akka'da kaldığı süre boyunca ve sonrasında, eşlik edecekti ona.

“Ve Akka'da her türlü şeyi gördüm ve tecrübe ettim. Bazılarını size anlattıysam da daha anlatacaklarım var. Orada her dinden, her ırktan birçok sürgünle, suçluyla, fakat onlardan da çok masum insanla karşılaştım. Çoğu Lanetli Avlu'da birkaç ay kalmıştı ve Karagöz'ü tanıyordu. Lübnanlı bir genç Karagöz'ün sesini taklit etmişti, aynen onun gibi yürümüş, önümüzde yukarı aşağı adımlayarak “Ne dedin sen, tamamen masum musun yani? Eh, iyi, iyi, aradığımız tam da bu!” diye bağırıp bizi gülmekten yerlere sermişti. Şişman bir adamdı, uzun değil enliydi, tıraşlı koca kafası ve kalın göz-

l k camlarıyla nasılsa baştan aşağı mizah ve kahkahayla doluydu. Hıristiyan'dı. Birbirimizi biraz daha iyi tanımaya başlayınca ona kim olduğumu, nereden geldiğimi söyledim ve insanların görmesine müsaade ettiğinden daha zeki ve tehlikeli olduğunu fark ettim. Bir tür siyasetçi havası vardı. Latife üstüne latife yaptı, sonra yanıma oturdu, kahkaha atarak şöyle dedi: "Ah iyi adamdır, iyi adamdır Karagöz." şaşırdım: "'İyi' derken neyi kastediyorsun, şeytan alsın öyle iyiliği!", "Yok, yok, şu anda doğru yerdeki doğru adam o," diye yanıtladı. Ardından oldukça farklı bir tonda, "Bir devleti ve yönetimi tanımak ve istikbalinin ne olduğunu bilmek istersen o ülkede kaç tane namuslu, masum insanın hapiste olduğuna ve ka  suçlu ve kötünün serbest dolaştığına bakman yeterli" diye fısıldadı. "En iyi gösterge budur." Bunların hepsini laf arasında bahseder gibi söyledi. Sonra ayağa kalktı ve elleri cebinde Karagöz gibi bağırıp yine hepimizi güldürerek uzaklaştı. O latife edip gülerken aklımda hep Kâmil vardı, kimseyle onun hakkında konuşamadığım için üzülüyordum. Çünkü sanırım hiçbir insana bu kadar merhamet duymamıştım."

Fra Petar Akka'da sekiz ay kaldı ve ancak rahiplerle birlikte bazı Türk ileri gelenlerinin araya girmesiyle on iki ay önce Fra Tadija Ostojic'le yola çıktığı tarihte serbest bırakılıp Bosna'ya dönebildi, Fra Tadija Ostojic bütün bu süreçte İstanbul'da kalmış, onun serbest bırakılması için canla başla çalışmıştı.

* * *

Ve sona geldik. Bundan ibaret işte. Okyanus gibi uzanan ve her şeyi isimsiz, işaretsiz soğuk bir   le dönüştüren yoğun karın altında, rahiplerin görünmeyen mezarları arasında, bir kar tanesi gibi kaybolmuş bir mezar yalnızca. Artık hikâye ya da hikâye anlatımı yok. Sanki gezilmeye, görülme-

ye ya da içinde nefes alıp vermeye değer bir dünya yok artık. İstanbul ya da Lanetli Avlu yok. Sultanın bahtsız kardeşi Cem olduğunu, olabileceğini hayal ettiğinde ölmeden mezarı giren Smyrnalı genç adam yok. Zavallı Haim de yok. Kasvetli Akka da yok. İnsanların kötü kalpliliği ya da buna da-
ima eşlik eden umut ve direniş de yok. Hiçbir şey yok. Yalnızca kar ve basit bir gerçek var; insanın ölüp toprağın altına girmesi.

Bir anlığına hikâyedeki anılara kapılmış, üzerine ölüm düşüncesinin gölgesi düşmüş genç adamın pencerenin kenarında otururken aklından bunlar geçiyordu işte. Fakat yalnızca bir anlığına. Bitişikten gelen gürültüyü, alet yığının üzerine boğuk bir sesle düşen metal nesnelerin düzensiz patırtısını ve Fra Mija Josic'in merhum Fra Petar'dan kalan alet listesini okurkenki sesini sanki yavaş yavaş uyanıyormuş gibi, ilk başta zayıf sonra daha kuvvetli, daha net işitti.

“Sonraki! Yaz: Çelik testere, küçük, Alman. Bir tane!”

Lanetli Avlu, Balkan edebiyatında çığır açan Nobel ödüllü yazar İvo Andriç'in hapsedilme deneyimi ve iradenin sınırları üzerine çarpıcı anlatısı.

Osmanlı İstanbul'undaki bir hapishanenin "lanetli avlusu"nda toplanan Müslüman, Yahudi, Hristiyan mahkûmlar cezaevi avlusunun karamsar atmosferine kişiselle tarihseli birleştiren öyküleriyle direnmektedirler. Mahkûmlardan birinin öyküsü Osmanlı şehzadesi Cem Sultan'ın sürgün ve hapis deneyimine açılırken, bir başkasının öyküsü Balkanların çok uluslu mirasından baki kalmış gerçek yaşam sahneleri sunmaktadır. *Lanetli Avlu*, öykülerine sarılan insanın cezaevinin lanetiyle nasıl baş edebildiğini gösteren bir başyapıt.

"Andriç, Yugoslavya'nın dünyadaki şöhretine hepimizden çok katkıda bulundu."

JOSIF BROZ TITO

